

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

GENERALERNE
FRIDERICH OG CARL
VON ARENSTORFF.

GENERALERNE
FRIDERICH OG CARL VON ARENSTORFF.

OPLYSNINGER OG BERIGTIGELSER

EFTER

TRYKTE OG UTRYKTE KILDER

SAMLEDE OG UDGIVNE

AF

C. J. VON ARENSTORFF.

KJØBENHAVN.

THIELES BOGTRYKKERI.

1889.

Indholdsliste.

I. Friderich von Arenstorff.

Indledning S. 1—7.

Jahn er den første Forfatter, der har vist F. Arenstorff Retfærdighed. Dette kan ikke siges om Kapt. P. F. Rist, hvis Artikler i Dansk Biogr. Lex. have givet Anledning til nærværende Skrift.

A. F. Arenstorffs Ansættelse, Giftermaal og Ejendomsforhold S. 7—12.

Oprettelsen af Hestgarden og hans Ansættelse som Chef for samme. — Hans Ægteskab med Christence Lycke og Spørgsmaalet om, hvorvidt dette var et godt Parti. — Han købte Overgaard, men giftede sig den ikke til. — Hovedbygningen paa Overgaard er opført af Jørgen Lycke (men F. Arenstorff har maaske sammenbygget den med østre Fløj).

B. Hans Forhold til Griffenfeld S. 12—14.

Bevis for, at F. Arenstorff tog en ikke ringe Del i de Intriger, som førte til at fælde Griffenfeld, og at han hørte til dennes værste Fjender, mangler ganske. — Den Plet, der i Artikelen i D. Biog. Lex. sættes paa Arenstorffs Karakter under Omtalen af, at han

IV

fængslede Griffenfeld, er uden Hjemmel i Arenstorffs øvrige Liv.

C. Hans Deltagelse i Slaget ved Lund S. 14—25.

Der er neppe Grund til at antage, at F. Arenstorff under Slaget ved Lund har samtalen med Kong Chr. 5. Deraf følger, at Arenstorff ikke kan have raadet Kong Chr. 5. til at flygte, og at Kongen ikke har nedlagt nogen Kommando i hans Hænder. Denne tilfaldt ham efter hans Stilling. Jfr. om det Raad, F. Arenstorff siges at have givet Kongen, hvad der er bemærket til de Beretninger, som findes omtalte i Afsnit IV S. 206 ff. — Artiklens Bemærkning om, at »Retræten, til Dels paa Grund af Arenstorffs uheldige Dispositioner, var meget uheldig«, viser, at Forfatteren ikke kjender Slagets Slutning, der kan læses hos Bjørlin S. 154—60. — Det var sikkert efter Ordre af Arenstorff, at Valkärra forud for Retræten var besat af Bibow. — Der foreligger et Vidnesbyrd af F. Arenstorffs Søn, Christian Arenstorff, † 1747, om, at Slaget ved Lund blev leveret efter Kong Chr. 5's personlige og indtrængende Ønske, som F. Arenstorff modsatte sig, selv efterat Broderen Carl var gaaet over paa Kongens Side. — Admiral Niels Juel overbragte F. Arenstorff en Kondolenceskrivelse to Dage efter Broderens Død, ledsaget af Kongens Portræt som Gave.

D. Toget til Christiansstad 1678 og Dommen over F. Arenstorff af 7. Novb. s. A. S. 25—34.

Artiklen kalder Arenstorffs Optræden under Toget »tvetydig«; siger, at han nølede med at besætte »de vigtige Punkter, som det var vedtaget i Krigsraadet«, uagtet intet Krigsraad havde været holdt, hvorved Besættelsen af disse Punkter var besluttet; Artiklen siger fremdeles, at Arenstorff »langtfra kan betragtes som brødefri«, et Udtryk, der tillægger ham bevidst Skyld,

hvilket er ganske imod, hvad der foreligger. — Der blev nedsat en Kommission til at dømme Arenstorff. Under Sagen blev det nægtet ham at føre Vidner, og han tog derfor det Parti at give sig ind under Kongens Naade. Paa dette Grundlag blev den over ham saakaldte Dom afsagt af Kommissionen den 7. Novbr. 1678, der lød paa Tab af Ære, Liv og Gods.

E. Beskyldningen for Forræderi og Forhørene over Grebien og Dikman... S. 31—60.

Tilbageetoget fra Christiansstad. — F. Arenstorff kommer til at staae som den, der bærer Skylden for, at Toget var mislykket, og da Man ingen anden Forklaring kan finde til de Ophævelser og Betænkeligheder, han gjorde, begynder Mistanken om forræderiske Forbindelser mellem ham og Fjenden at opstaae. — Den finder sit Udtryk: i Angivelse af en Bonde om, hvad han havde hørt af en anden Bonde, i to af de voterende Assessorers Ytringer i deres Motivering af den saakaldte Dom, i Smædeskriveren Jakob Worms Erklæring, og endelig i en med stor Snuhed, men tillige med stor Forsigtighed fremsat Bekyldning af F. Grebien, tidligere Tjener hos Arenstorff, men afskediget paa Grund af Utroskab. — Forhørene over Grebien og Zacharias Dikman sluttes den 29. Marts 1679. Det viser sig, at Grebiens Beskyldning er løgnagtigt Opspind for at hævne sig, og at Dikman er dennes betalte Redskab. S. 44—60. — Kongen har dreven Undersøgelsen mod Arenstorff for Forræderi uafhængigt af Kommissionssagen. —

F. Kongens endelige Afgjørelse af Sagen ved aabent Brev af 5. Juni 1679..... S. 60—72.

De Grunde, der bevægede Kongen til at udstede det af dette Indhold og i denne Form. — Kongen

VI

giver Arenstorff Oprejsning for den uforskyldte Mistanke om Forræderi, og fastsætter Straffen, fordi han under Toget »i mange Maader grovelig havde forset sig« og »ved sine utidige Diffikulteter hindret, at Christiansstad blev undsat« til Embedsfortabelse, Forvisning fra Kbhvn. og en Bøde af 2000 Rdl. — De utidige Diffikulteter hidrørte fra, at Arenstorff nærrede Frygt for, at de danske Tropper skulde blive slaæede, ligesom ved Lund, Malmø og Landskrona, S. 66—68, og den grove Forseelse bestod i, at han under Krigsraadet i Møllerød den 20. Juli havde »opponeret« mod Kongen (toucheret Hans Maj.s Souverænitet) S. 68—70.

G. Arenstorff traadte igjen i Kongens Tjeneste 1683. — Slutning S. 73—77.

Den svenske Gesandts Udtalelser om Arenstorff. — Den franske Gesandts Udtalelser. — Arenstorffs senere Embedsstillinger. — Kongen gav efter Arenstorffs Død Enken Kvittering for alt Mellemværende og et Naadensaar paa 2000 Rdl. — En Slutningsudtalelse om Arenstorffs Troskab mod Kongen og Danmark.

II. Bilage til F. von Arenstorff.

1. Kommissionens Dom eller Rapport af 7. Novbr. 1678. S. 78—80.
2. Det kgl. aabne Brev af 5. Juni 1679 - 81—82.

III. Carl von Arenstorff.

(Slaget ved Lund.)

- Indledning..... S. 83—91.
1. Udstrækningen af den danske Lejr. . - 91—
 2. Vagtholdet i Lejren Natten før Slaget - 92—104.

VII

- a. Sandbergs Stilling 92— 93.
- b. De om Natten den 3—4.
Decbr. udstillede Vagter 93— 96.
- c. Beredskabet og Visiteringen af Vagterne 96— 99.
- d. Meldingerne om Svenskernes Fremrykning . . 99— 104.
3. I Lejren før og under Udrykningen. S. 104—111.
4. Opmarchen - 111—120.
5. Kampens Begyndelse - 120—124.
6. Venstre Fløjs Træfninger og Flugt over Aaen - 125—138.
7. Kong Christian, Sandberg, Cicignon og C. Arenstorff, inden de gik over Aaen - 139—151.
8. Fra Lødde Aa til Landskrone - 151—164.
9. Generalmajor Sandbergs Beskyldninger mod General Carl Arenstorff . . - 165—177.
10. Kritik af Sandbergs Beskyldninger . - 178—200.
Sammenhængen i de Omstændigheder, som medførte, at venstre Fløj, efter at Carl Arenstorff var bleven ukampdygtig, trængtes tilbage og led Nederlag.

IV. Bilage til C. von Arenstorff.

1. Lieutenant Pulows Relation S. 201—205.
2. To Beretninger om Slaget ved Lund i Geh.-Ark., daterede Landskrone d. 5. Decbr. 1676, samt de trykte samtidige Beretninger - 205—211.

Forord.

Der behøves et forklarende Ord til Oplysning om, hvorfor og hvorledes denne Bog er bleven til.

Da Dansk Biografisk Lexicon udkom, fandtes der i sammes første Del to Artikler om Generalerne Carl og Friderich von Arenstorff, der hver for sig indeholdt saadanne Udtalelser om dem, som maatte trænge til Berigtigelse. Det lykkedes ikke ved Henvendelse til Udgiveren, C. F. Bricka, og Forfatteren af Artiklerne, Kaptajn P. F. Rist, at erholde en saadan Berigtigelse optaget i selve Lexikonnet, og det paatænkte derfor et Øjeblik at lade den fremkomme i et Par af de største og mest ansete Blade, der ogsaa hver for sig optog Sagen velvilligt. Da en Berigtigelse imidlertid, naar den skulde have Værd, krævede et større Underlag af historisk Materiale, maatte det ansees for rigtigere at lade den fremkomme i et periodisk Tidsskrift, og jeg henvendte mig derfor særligt til Hr. Bricka om at erholde Plads for Berigtigelsen i det af ham redigerede »Historisk Tidsskrift«. Min Anmodning blev ikke afslaaet, men der blev efterhaanden stillet saadanne forskjellige Betingelser for Optagelsen med

X

Hensyn til Tiden, Pladsen osv., at jeg maatte ansee det for rettest at renoncere paa at overvinde de Vanskeligheder, der frembød sig i den Henseende, og at lade Udgivelsen finde Sted paa min egen Regning. Derved kommer Skriftet maaskee ikke saa Mange for Øje; men jeg blev derved uafhængig af Andre, hvilket ogsaa har sit Værd. Dog tør det bemærkes, at den Maade, paa hvilket Indholdet navnlig i Begyndelsen er redigeret, bærer noget Spor af, at det fra Først af ikke var bestemt til at fremtræde i et særligt Skrift.

Dette om Anledningen til, at Skriftet er kommen frem og til, at det er blevet til en Bog i Stedet for til en kort Artikel i et andet Skrift.

Hvad iøvrigt Formen og Indholdet angaaer, turde følgende Bemærkninger være vejledende for Læseren.

Bogen er ikke en sammenhængende Biografi af de to Brødre; den indeholder ikke engang de udfyldende Bidrag, som vi efterhaanden have samlet til Familiens Historie. Den er alene en Berigtigelse til de Udtalelser, som findes i Kapt. Rist's to Artikler i D. Biogr. Lex, og den udtager derfor af hans Fremstilling kun disse Punkter, men lader de øvrige ligge. Det er en Selvfølge, at denne springende Ordning af Stoffet lader sig mærke under Læsningen, som derved taber i Enhed og Ro; men det har nu efter Bogens Plan engang ikke kunnet være anderledes.

Dernæst have de historiske Begivenheder, som falde indenfor Bogens Ramme, fordi Brødrene Arenstorff vare Deltagere i dem, ikke kunnet fremdrages i deres hele Udstrækning, fra Begyndelse til Ende,

XI

men kun for saavidt, som de afgive Baggrunden for den Virksomhed af Brødrene, der sidst af Kapt. Rist har været gjort til Gjenstand for Udtalelser i det gamle Spor. Der fremkommer ogsaa paa denne Maade noget Ufuldstændigt og Usammenhængende i de skiftende Billeder; men heller ikke dette har kunnet blive anderledes, naar vi ikke vilde indlade os paa Opgaver, der ganske laae udenfor vort Øjemed.

Hovedinteressen for os samler sig om to Begivenheder, der i Tidens Løb have kastet den mørkeste Skygge paa de to Brødre.

Den ene er Frederik Arenstorffs Deltagelse i det bedrøvelige Tog i Aaret 1678 fra Helsingborg til Christiansstad for at undsætte denne i de Danskes Magt værende Fæstning, og den Mistanke for forræderisk Forbindelse med de Svenske, der for hans Vedkommende blev Følgen af Toget. Jahn har i sin Afhandling i »Militært Repertorium« 1846 behandlet selve Togets Historie og har sendt den nævnte Mistanke ud i Verden af den Grund, at hans Studium af Kilderne kun havde et ganske begrændset Omfang og at han overhovedet ikke beskæftigede sig med Arenstorffs Historie, skjønt han kun havde behøvet at gaae lidt dybere ind i Sagen og i Kilderne for at komme til Bunds i den rette Sammenhæng. Kapt. Rist har efterskrevet, hvad der findes hos Jahn, men end ikke med den Restriktion, som Jahn har benyttet, at Beskyldningen af Rytget, det vil sige, Mistankens Rigtighed, ikke blev bevist. General F. Arenstorff bør, efter hvad vi i det Efterfølgende haabe at have fremstillet tilstrækkeligt klart, for Fremtiden være fri

for den Plet paa hans Navn, som paaføres det derved, at denne Mistanke gjentages paa en odios Maade, uden at det tilføjes, hvorledes den opstod, og hvorledes den tilsidst efter omhyggelige Undersøgelser opløste sig i falske Angivelser.

Den anden Hovedbegivenhed er General Carl Arenstorffs Deltagelse i Slaget ved Lund. Hos den ene Forfatter efter den anden læser Man, at Skylden for, at Slaget tabtes, var hans. Han var hidsig og fremfusende, han savnede Koldblodighed, han var ikke sin Kommando voxen, han gjorde et utidigt og vildt Rytteriangreb osv. Hver Forfatter varierer dette paa sin Vis, og dog har ingen af dem gennemlæst, end sige kritisk behandlet det Stof, hvoraf denne Dom skulde begrundes. Den ene er gaaet i den andens Fodspor, og Carl Arenstorff, hvis Navn var anset og hædret indtil han 1675 vendte tilbage til Danmark, men om hvis personlige Fortjenester der iøvrigt ikke foreligger Enkeltheder, er bleven dømt alene paa Grund af sin Ledelse af dette Slag. Denne Ledelse viste sig i Virkeligheden som en energisk Handedygtighed, der allerede afsluttedes ved hans Fald Kl. 8^{1/2} om Morgenen, inden selve den egentlige Kamp mellem de to Fløje, den danske venstre og den svenske højre, havde taget sin Begyndelse. Den Fremstilling, vi i det Følgende have givet af Carl Arenstorffs Deltagelse i Slaget ved Lund og den danske venstre Fløjs Skjæbne, er et Mosaikarbejde, med Besvær og stræng Kritik sammensat efter de beedigede Vidneudsagn i Generalfiskalsagen mod Generalmajor Sandberg. Der er leveret og har maattet leveres et saa stort Bevis-

XIII

materiale, at enhver Læser, der vil trænge ind i Sagen, kan eftergaae den i sine Enkeltheder og derefter bestemme sig for de Udtryk, hvormed han vil karakterisere Carl Arenstorff, naar Dommen over hans Person og Handlinger skal sammentrænges i faa Ord. Vi for vort Vedkommende finde den Dom, der hidtil er udtalt over ham, uretfærdig og umoden.

Det er altsaa ikke Morskabslæsning, der bydes den, der tager dette lille Skrift i Haanden for at gennemblade det. Det er en Sten, vi have lagt i Vejen for kommende Forfattere, der atter ville skrive om Arenstorfferne, og det er Oplysninger og Aktstykker, vi have fremlagt til Afbenyttelse for fremtidige Forfattere, der ville behandle de Perioder af Christian den Femtes Historie, i hvilke de to Brødre ere aktive Deltagere. De kunne ikke gaae uden om den, men maae enten modbevise de fremdragne Kjendsgjæringer, eller lade dem staae. Dersom Man ikke kjendte Christian den Femte saa godt fra mange andre Punkter i hans Historie, vilde Man igjennem hans Deltagelse i Toget til Christiansstad og i Slaget ved Lund gjøre et saa fyldigt Bekjendtskab med de Sider i hans personlige Karakter og hans Tilegnelse af de Krav, som den absolute Souverainitets Ihændehavelse efter hans Mening forpligtede ham til at stille overfor Andre, at hele hans øvrige Virken og Færden paa Forhaand kunde konstrueres ud af disse Begivenheder. Hans personlige Tilbøjeligheder og det *absolutum dominium*, der iboede ham, skulde tilfredsstilles fremfor alt Andet. Altid var

XIV

han ansvarfri, men altid maatte Man dog forud sikkre sig hans Indvilligelse i Alt, ellers »toucherede Man hans Souverainitet«. Rigtigt forstaaet og alle Enkeltheder anviste deres Plads, kan Man fuldt vel sige, at det var Christian den Femtes forstyrrende og lammende Deltagelse i de to ovennævnte Begivenheder, der gav et væsentlig Bidrag til deres uheldige Udfald. Arenstorfferne maatte bøde for det Venskab, Kongen viste dem.

Vi skulle her berigtige den Bemærkning, der lejlighedsvis er indskudt S. 15 i det Følgende om, at der kun findes to meget ufuldstændige samtidige Beretninger om Slaget ved Lund. Der findes endnu flere andre; men vi ansee det for rettest at udtale os om dem i et Tillæg til Afsnittet Nr. IV.

Som Bilag findes indheftet i Bogen dels en Gjengivelse af et af Kortene over Slagpladsen hos Bjørlin, dels en Gjengivelse af det Kort over Vagtposternes Udstilling Natten før Slaget ved Lund, som under Sagen mod Generalmajor Sandberg blev indleveret af Frederik Arenstorff, see S. 96. Vagtposternes nummerede Pladser menes at hidrøre fra hans Opgivelse, og Kortet har i alt Fald Interesse som en samtidig Oplysning. Dog synes det paafaldende, at Vejen fra Lund til Landskrone er ført over Nøbbeløf. Et fuldstændigt Blik paa Sagen vil Man dog først kunne faae ved en Sammenligning med de svenske Kort, som Bjørlin omtaler, og ved paa selve Stedet at sætte sig ind i Terrainforholdene. Den stærke Kultur, hvori Markerne omkring Lund nu befinde sig, har dog vistnok i høj Grad forandret Overfladen; men ikke

desto mindre vil den Læser, der føler Trang til en rigtig Forstaaelse af hele denne historiske Begivenhed, ikke undlade at opholde sig et Par Dage paa Stedet for nøje at indprænte alle Slagmarkens Enkeltheder i sin Hukommelse. Monumentet paa Sliparehøgen, Valkärria Kirkegaard og dens Omgivelser ville alene være en Rejse værd.

Ligeledes er der tilføjet to Billeder til denne Bog af begge Generalerne.

Carl Arenstorffs Billede er efter en Original, der tilhører en af hans Descendenter, Altwig von Arenstorff til Oyle, Nienburg an der Weser, Hannover. Uden Tvivl have de Læsere, der kun kjende Carl Arenstorff fra de sædvanlige Beretninger om det »vilde Rytteriangreb« osv., tænkt sig ham som en ung kraftig, glimrende Kavaller, ligesaa meget Hofmand som Soldat. Hans Billede viser ham tvertimod som en af Strabadser allerede ældet, alvorlig Mand, med tyndt, langt Haar, store, rolige Øjne og et Træk om Munden, der vidner om Alvor, Lidelser og Bestemthed. Han var, da han døde, kun i en Alder af 51 Aar, altsaa tidlig ældet. Frederik Arenstorffs Billede er efter et tydeligt lille, fint udført Maleri paa Kortpapir, der findes indfattet i en Medaillon, et Arvestykke i Familien Arenstorff paa Overgaard. Det tør neppe betvivles, at dette Maleri er fra hans yngre Aar. Paa Overgaard findes desuden et større Oliemaleri af ham, paa hvilket han er afbildet med det hvide Baand og Kommandostav, altsaa fra Tiden efter 1674, da han blev Ridder. Men dette Maleri er utydeligt og mørkt. Endvidere findes paa Overgaard en lille Broncebuste af ham.

XVI

Han er her gjengivet med Brystharnisk. Paa de vævede Tapeter i Riddersalen paa Rosenborg ere begge Brødrers Portræter meget kjendelige ved Sammenligning med det Billede, der her findes af Carl Arenstorff og navnlig med det ovennævnte Oliemaleri af Frederik Arenstorff. Sidstnævnte var et Aar yngre end sin Broder. Det er den 15 Maj iaar 200 Aar siden, at han døde.

Jeg har endnu en Bemærkning at gjøre. Medens den Foranledning, som Artiklen i D. Biogr. Lex. gav mig, førte mig ind paa en omfattende Indsamling af Materiale til Belysning af Generalerne Arenstorffs Personligheder og Virksomhed i Henseende til de i Lexikonet stærkt fortegnede Punkter, blev der ved Bearbejdelsen af dette Materiale og ved Bogens Redaktion fra flere Sider ydet mig en værdifuld Hjælp. Jeg maa særlig rette en oprigtig Tak til en velvillig, mig nærstaaende Haand, ved hvis kyndige Bistand Frederik Arenstorff nu 200 Aar efter sin Død saa klart kan staae befriet for den vanærende Beskyldning for Forræderi, og den tapre Carl Arenstorffs Deltagelse i Slaget ved Lund kan sees i en anden Belysning, end hidtil.

Endvidere maa jeg frembære min Tak for den Imødekommenhed, der fra forskjellige Sider er vist mig i det Kgl. Gehejmarkiv, hvis Samlinger netop have leveret det væsentligste Materiale til Bogens Indhold.

Dronninggaard i Foraaret 1889.

C. J. von Arenstorff.

Christoph von Balthasar

I.

Friderich von Arenstorff.

General Friderich von Arenstorff har altid til Dato været umildt behandlet. Han er bleven fremstillet som en indvandret Lykkeridder, der ved rigt Giftermaal og ved Kongens Yndest ufortjent svang sig i Vejret. Han har altid maattet høre ilde for, at han taltes blandt Griffenfelds Fjender og har maattet bære sin rigelige Del af Skylden for, at Christian V forlod Slaget ved Lund, og for den uheldige Indflydelse, som dette udøvede paa Kampens Gang. Udfaldet af det bedrøvelige Tog til Christiansstad har ogsaa fortrinsvis været lagt paa hans Skuldre. Han har indtaget en fremragende Plads som en af det forhadte Tydskeries uværdige Repræsentanter. Han har med andre Mænd af Indflydelse paa den Tid været Gjenstand for Omtale i Smædeskrifter, baade paa Dansk og paa Latin.

Den første Historieskriver, der har vist Arenstorff Retfærdighed, er Jahn i sin Afhandling om Toget til Christiansstad ¹⁾. Denne Forfatter har paapeget, hvor ubillige flere af de Beskyldninger ere, der have været

¹⁾ Militært Repertorium. 2 R. 4 B. 1846.

rejste imod Arenstorff. Medens den fuldstændige Fremstilling heraf maa læses hos Jahn selv, skal her kun gives nogle ganske faa Træk, som det vil være nødvendigt at kjende for at forstaae det Efterfølgende.

Arenstorff havde fra 25de Februar 1678, meget imod sin Vilje, overtaget Kommandoen over Hæren i Skaane. Da Toget til Christiansstads Befrielse var besluttet i et den 13de Juli under Kongens Forsæde afholdt Krigsraad i Helsingborg, forlangte Arenstorff i det Dagen efter, den 14de Juli, afholdte Gehejme Krigsraad, at Man skulde oppebie et Korps paa 5 til 6,000 Mand, der var kaldt tilbage fra Norge. Man vilde da have havt Overmagt overfor den svenske Hær. Men han blev overstemt. Den danske Hær, der talte over 12,000 Mand²⁾, brød den 15de Juli op fra Helsingborg under Kong Christians egen Overanførsel. Den var i Antal omtrent lig den svenske, der belejrede Christiansstad. Opbruddet skete uden at Toget var tilstrækkeligt forberedt, hverken med Hensyn til Levnetsmidlers Tilførsel eller Hærens Forsyning med Ammunition. Arenstorff paatalte denne sidste Mangel allerede den 5te Juli og senere gjentagne Gange under Toget, men tildels forgjæves. Senere, da han blev tiltalt, vendte Man Forholdet om, og lagde ham de Mangler til Last, hvorover han i rette Tid forgjæves havde anket. Kommandoforholdene vare meget uheldige. Der var lagt et stærkt Baand paa Arenstorff

²⁾ Styrkelisten udviser den 12te Juli 12,427 Mand tilstede ved Mønstringen i Helsingborg; den 21de Juli ved Udmarschen over Møllerød Bro kun 10,912 Mand, se »Indkomne Militairsager for 1678« i Geh.-Arkivet.

ved den uansvarlige Konges Nærværelse og ved de daglige Krigsraad, der førte til Flertals Afgjørelser, Ansvarløshed og Mangel paa hurtig Beslutning. Ligesom Overkommandoen over Hæren i Skaane allerede tidligere var paatvungen ham mod hans gjentagne Gange udtalte Protest, udbad han sig endnu ved Kongens Bortrejse fra Hæren den 30te Juli at maatte blive fritaget for Overanførselen, men forgjæves. Kongen stillede ham i et endnu uheldigere Forhold, idet han sideordnede ham hans Modstander General-Lieutenant Wedell, og efter sin Instrux synes han endvidere at være bleven bunden til at følge Flertallet i Krigsraadet. Da Christiansstad med Kongens Tilladelse havde kapituleret den 4de August, begyndte den danske Hær den 6te August Tilbagetoget til Helsingborg. Den 7de August gav Kongen fra Helsingør Ordre til, at Arenstorff skulde afgive Kommandoen til Wedell og med General-lieutenant St. Pol indfinde sig i Kjøbenhavn, hvor Ansvarret for Togets uheldige Udfald blev lagt paa hans Skuldre. Han blev tiltalt og dømt, hvorom siden ³⁾.

Gjennemgaaer Man nu alle Enkeltheder hos Jahn, vil Man finde, at det kun er paa eet Sted, at Jahn

³⁾ Alt dette findes i »Indkomne Militærsager« for 1678 i Geh.-Ark., hvilke vi med meget mere have gennemgaaet. Men da Jahn har været Kapt. Rists umiddelbare Kilde, hvilket skjønnes af de Udtryk hos Jahn, der — hist og her med en lille Til-sætning — findes i Artiklen i »Dansk Biogr. Lexicon«, holde vi os alene til Jahn, saa meget mere, som det, i Overensstemmelse med, hvad vi ovenfor have ytret, hverken ligger for os eller er vor Hensigt at gaae dybere ind paa de historiske Forhold end Artikkens Udtryk give Anledning til.

tillægger Arenstorff særlig Skyld. Denne bestaaer deri, at Arenstorff ikke den 22de Juli turde lade Hæren gaae frem til Ønestad, fordi han ansaae Stillingen der for exponeret. Det skete imidlertid efter Kongens Ordre, efter at Arenstorff og Wedell havde rekognosceret Terrainet. Beskyldningen mod Arenstorff paa dette Punkt er altsaa den, at han veg tilbage for en Mulighed, uden at støtte sin Betænkelse paa en forudgaaet Undersøgelse. Efter den hele Maade, hvorpaa Man holdt Raad, tog Beslutninger og gik til Værks, er det noget besynderligt, at Jahn her finder et særligt Punkt til Dadel imod Arenstorff; det er imidlertid det eneste Sted, paa hvilket han udtaler sig imod Arenstorff. Vi notere dette, ikke for deraf at drage en Slutning til Fordel for Arenstorff, men for at belyse Fremstillingen i det Følgende.

Jahn slutter sin Afhandling med de Ord: »Brøderfri kunne vi ikke kalde Arenstorff; men lige saa lidet som vi kunne underskrive hans fuldkomne Retfærdiggjørelse, kunne vi stemple ham som den fejge, skjødesløse Anfører, der ene var Skyld i, at Christiansstad ikke blev undsat og saaledes staaer han endnu i den nyeste Tid i Historien.

»Et andet Spørgsmaal er det, om ikke Historien vil brændemærke ham som Landsforræder. Der rejstes en Klage imod ham, adskillige Omstændigheder bidroge til at give den Sandsynlighed, at andre tale derimod, bevist er den ikke og vil næppe kunne blive det, uden maaskee af de svenske Arkiver.«

Til disse Jahns Ord bør der gjøres et Par Bemærkninger.

Den første er den, at Ordet »brødefri« er vildledende. Efter den hele foregaaende lange Udvikling hos Jahn, der kun tillægger Arenstorff særlig Skyld paa et enkelt Punkt, staaer Ordet »brødefri« enten i en bestemt Relation til dette Punkt, eller det indeholder i ethvert Fald efter Sammenhængen ikke en Anklage mod Arenstorff for bevidst Skyld. Der er ikke mindste Tvivl om, at Ordene »ikke brødefri« under alle Omstændigheder ikke sige mere, end at Arenstorff ikke kan frikjendes for ogsaa at bære en Del af Skylden for det bedrøvelige Udfald af Toget, der tillige er at søge i saa mange andre Omstændigheder, og ikke mindst i den, at Kongen, ligesom i Slaget ved Lund, selv havde Overanførselen.

Den anden Bemærkning er den, at naar Jahn for Fuldstændighedens Skyld har troet at burde nævne Beskyldningen for Landsforræderi, en Notits, der uden nogen Sammenhæng med det Foregaaende kommer bagefter som en Slutningstilføjelse, uden Motivering, uden Angivelse af Kilder, uden Kritik af Forholdene, har han dog havt aabent Blik nok for, hvad det vil sige i en Afhandling som den, han har skreven, at nævne en saadan Beskyldning uden at udtale sig om den. Han har udtrykkelig udtalt: »bevist er den ikke.« Skade, at en saa omhyggelig og grundig Forsker, som Jahn, ikke er trængt blot et Skridt dybere ind i denne Sag; han vilde da ikke have undladt at skrive: »Denne Beskyldning er ubegrundet og bør ikke oftere gjentages.«

Efter Jahn er Arenstorff, hans Person, Familieforhold og hele Virksomhed gjort til Gjenstand for en kortfattet Biografi af Kaptain P. F. Rist, hvilken Biografi er optaget som en Artikel i Dansk Biografisk Lexicon I. Bind 1887. Denne Artikel, der velvilligt har været meddelt os, før den blev trykt, træder ikke frem med noget Krav paa at være Resultatet af et Specialstudium, hvortil der jo heller ikke forelaae fuld tilstrækkelig Grund, men er kun et tildels ikke ganske korrekt Uddrag af Jahn. Hvad Dommen over Arenstorff angaaer, er den alt for afkortet og derfor misvisende, og hvad Rygtet om Forræderi angaaer, giver den, efter de Oplysninger, der nu foreligge i nærværende lille Skrift, Anledning til en fuldstændig ubegrundet Mistanke mod Arenstorff, som endelig en Gang for alle bør bringes til Tavshed. Da Artiklen blev leveret os til Gjennemsyn, havde vi ikke tilstrækkelig Kjendskab navnlig til Spørgsmaalet om, hvorvidt Rygtet om Forræderi var begrundet, til at imødegaae Forfatteren; men efter at have erhvervet os dette, have vi henvendt os til ham med Anmodning om at meddele de fornødne Oplysninger i »Dansk Biogr. Lex.« Da denne Henvendelse imidlertid er forbleven uden Resultat, have vi set os nødsagede til selv at fremkomme med en saadan Berigtigelse.

Ved at give denne, turde det ligge nær at benytte Lejligheden til først at knytte nogle faa Bemærkninger og Spørgsmaal til enkelte andre Punkter i den forudgaaende Del af Artiklen i »Dansk Biografisk Lexicon«. Det maa dog udtrykkeligt tilføjes, at disse Bemærkninger ikke have til Hensigt at give

en sammenhængende og udtømmende Fremstilling af Arenstorffs Liv og Virksomhed. Støttet til en hel Del Undersøgelser, vi i længere Tid have søgt at bringe til et samlet Resultat, vil maaskee en saadan Fremstilling kunne komme til at foreligge senere. Vore Bemærkninger paa dette Sted ere alene rettede mod den forud indtagne Maade, paa hvilken Kaptain Rist har gennemført sin korte Skildring af Arenstorff.

Naar Artiklen siger, at Arenstorff, da han 1661 fra Sverrig kom til Danmark, blev modtaget med aabne Arme, forholder dette sig ganske vist saaledes. Man troede i Danmark at gjøre en Akkvisition. Man havde vistnok Ret til en saadan Betragtning lige overfor en Mand, der i Sverrig havde beklædt de i Artiklen nævnte fremragende Stillinger i den krigsdygtige Carl Gustavs Hær. Arenstorff blev derfor strax udnævnt til Chef for Livgarden til Hest, der samtidigt blev oprettet⁴⁾, og der blev

⁴⁾ I »Indkomne Militærsager« for Jan. 1661 i Geh.-Ark. findes et udateret Udkast til Gardens Oprettelse med Angivelse af Antallet af Officerer og Mandskab og deres Lønning m. v. Dette Udkast, der — vistnok med Urette — antages at hidrøre fra Arenstorffs Haand, er trykt hos Krogh om »den kgl. Livgarde til Hest« med den Bemærkning, at det i Pakken ligger mellem to Reskripter af 18de og 20de Jan. 1661, men at det maaske vilde være lidt upaalideligt deraf at udlede den 19de Januar som Dagen for Oprettelsen, en Bemærkning, hvori vi maae give Krogh Medhold. Naar Kapt. Rist i sin Biografi af Arenstorff ikke har fundet nogen Betænkelighed ved at udtale, at Arenstorff den 18de Januar blev udnævnt til Chef for Livgarden til Hest, der i de samme Dage blev oprettet, see vi os i denne

strax Tale om et Ægteskab, han vilde indgaae for derved at knytte sine Interesser og sin Troskab nær-

Henseende i Stand til at meddele, at Gardens Oprettelse, naar den skal henføres til en enkelt Dag, dog vistnok rigtigst dateres fra den 29de Januar 1661. Den 28de Januar 1661 tilskrev Kongen Generalkommissær Otto Powisch om at lade »die von vnsz am itz aufzurichtende und bey unsz stetz bleibende Gvarde« tilflyde dens Underholdning fra Sjælland. Alle Gagesatser ere anførte. Den 29de Januar blev det ovennævnte udaterede Udkast forhandlet og i en lidt forandret Skikkelse vedtaget i Krigskollegiet, se Krogh S. 8, der dog ikke er ganske nøjagtig i Gjengivelsen, og samme Dag udstedte Kongen til Feltmarschal Schack nedenstaaende Reskript. Dette Reskript vides ikke, saa lidt som Skrivelsen til Otto Powisch, tidligere at være fremdraget eller benyttet af nogen Forfatter. Afskrift af Reskr. findes i Geh. Ark. Commissariats Regnskaber ældre end 1700, Nr. 64.

Am Hr. Feldthr. Schacken.

Friderich der Dritte.

Wollgebohrner, L. g., AlsZ Wir gnädigst gesinnet seyn, eine Gvarde für Unszer eigene Persohne und Leib anzunehmen, und dieselbe auf einem Obristen, Einem Ritmeister, zwo Lieutenants, Ein Quartiermeister, Ein Musterschreiber, drey Corporalen, zwo Trompeters, undt 120 Gvarden zu formiren, und unter dieser anzahl die Lieuten., Cornets, Quartiermeisters und corporals bey vorgewesener Krieges Expedition vnsz gedienet und sich wollgehalten, zu bestellen, So befehlen Wier Euch hiermit allergn., dasz ihr bey werckstellung der von vnsz Euch anbefohleener reduction*) von abgehenden Regimentern zu Rosz und Fuesz, solche iztgemelte Officirer choisiret, und dieselbe mit guter Mundierung Vnsz anhero sendet.

Versehen Vnsz deszen, vnd bleiben etc.

Copenh. den 29de Jan. 1661.

Fridericus.

Af Nr. 328 i ovennævnte Pakke sees, at »die Königl. Leib-Guarde zu Rosz« blev fuldtallig i April Maaned næst efter, idet den d. 7de April aflagde Ed til Kongen. Af et Regnskab for Gardens Forplejning i et Kvartal i Aaret 1665, der findes ved

*) Den 11te Jan. 1661.

mere til Danmark⁵). Dette Ægteskab mellem ham og Christence Lycke, Enke efter Frants Brokkenhus til Sebber Kloster, død Aaret forud den 7de April, blev, efter Sønnens Ytringer, (af Kongen?) foreslaaet (angetragen) hans Fader, og Sønnen har Ret til i en vis Forstand at kalde det »eine sehr ansehnliche (fornemt) Mariage«⁶). Men den unge Enke, hvis Portræt paa

Reskr. til Feldtherre Schack af 29de Januar 1661, sees at Garden dengang bestod af 120 Menige, af hvilke 51 vare Lieutenants og Cornets, og 69 Kvartermestre og Korporaler.

- ⁵) P. W. Beckers Saml. til Danmarks Hist. I, 1847, S. 437. Brev fra den hollandske Gesandt Vogelsangh af 5te Febr. 1661. »Der skal nu dannes et Compagni kongelig Livgarde paa 200 Mand, som skal kommanderes af Oberst Arensdorf, der tidligere har været i svensk Tjeneste og under Kbhvns. Belejring ikke havde lidet at sige i den svenske Lejr. Han staaer nu i Begreb med ved et Ægteskab at knytte sine Interesser og sin Troskab nærmere til dette Rige.«
- ⁶) Arenstorffs ældste Søn, Christian, udtaler i sine Optegnelser om Faderen, at han forlod Sverrig, fordi Regjeringen efter Carl Gustavs Død ikke vilde holde de Løfter, Kongen havde givet de fremmede Officerer. »So hat solches ursache gegeben, dasz mein sehl. vater zu erst seine dimission bey denen Schweden genommen, wie solches der ihm mitgetheilte abschied von der königin Hedwig Eleonora unter dato Stockholm d. 25de May 1661 beweiset, auch damahls seine gedanken nach Deutschlandt in kayslerliche dienste zu gehen gerichtet. Wie er aber seine reise durch Dänemarck genommen und en passant bey ihro königl. maytt. Friderico III seine Aufwartung gemachet, in der crone Dänemarck dienste zu treten engagiret worden, insonderheit, da ihm eine sehr ansehnliche mariage angetragen worden, welche ihm alle seine im kriege erworbene gelder in diesem lande zu placiren bewogen, indem sich befunden, dasz gedachte wittwe, so zugleich ziemblich schön gewesen, grosze güther aber noch gröszere schulden gehabt, weiln ihr sehl. herr zu diensten des königs in der bekandten Copenhagenschen belagerung alles zu gesetztet.

Overgaard visselig ikke gjør Sønnens Ord »dasz gedachte wittwe zugleich ziemlich schön gewesen« til Skamme, havde foruden »grosze güther« »noch gröszere schulden«, »weiln ihr sehl. herr zu diensten des Königs in der bekandten Copenhagenschen belagerung alles zu gezezt.« Christence Lycke maatte sælge en hel Del af sit Gods for at dække den Gjæld, hendes afdøde Mand havde paadraget sig ved Oprettelsen af et Regiment, og hendes Affairer viste sig i Aarets Løb saa langt fra glimrende, at de snarere vare fuld- stændig derangerede. Arenstorff derimod var ikke draget tomhændet ud af Sverrig efter en for dette Land ført heldig Krig; han kom tvertimod hertil med en vistnok ikke ubetydelig kontant Formue. Dertil var han Chef for Garden og kunde vise tilbage til en lang krigerisk Løbebane. Dette har vel, naar Man ikke lægger Vægten paa Forskjellen mellem Tydsk og Dansk, kunnet gjøre Mariagen saa temmelig lige mellem begge Parter. Artiklens Ord, at Christence Lycke, tiltrods for at hun »strax« maatte sælge en Del af sine store Ejen- domme, »dog var et godt Parti for den fremmede Officer, der søgte sin Lykke«, kan derfor — med for- nøden Reservation — gjerne bifaldes. Forholdet var dog i Virkeligheden det, at Christence Lyckes Kredi- torer senere bleve meget besværlige for Arenstorff⁷⁾, og at den vanærende Dom, der overgik Christences Broder Kay Lycke i Aarets Løb, inden Arenstorffs Giftermaal fandt Sted (4. Novbr.), dog vistnok har

⁷⁾ Den 3die Juni 1665 fik Arenstorff Bevilling til at pantsætte sit Jordegods, grundet paa, »att hand aff en deell hans Hustrues Creditorer haardlig schall søgis och tiltales« osv. Sjæl. Reg.

berøvet Partiet en hel Del af sin oprindelige tilsyneladende Glands. Naar det i Artiklen hedder, »at Arenstorff ved sit Giftermaal med Christence Lycke fik Svanholm i Horns Herred og Overgaard ved Mariager, som han opbyggede«, er dette i dobbelt Retning ikke rigtigt for Overgaards Vedkommende. Overgaard var netop en af de Ejendomme, Christence Lycke afhændede. Med Samtykke af sin Lavvørge, øverste Sekretær Erik Krag til Bramminge, og Medunderskrift af Otto Krag til Voldberg solgte hun den 20de August 1661 Overgaard til Rentemester Christoffer Gabel. Skjødet findes paa Overgaard. Men Arenstorff, der antageligt den Gang havde sikkert sin Forbindelse med Christence Lycke, har fundet det uhensigtsmæssigt, at denne store og smukke Familieejendom skulde gaae tabt. Han erhvervede den igjen af Gabel, der den 29de September næstefter gav Arenstorff Adkomst-dokument paa Ejendommen med Vitterlighedsunderskrift af de to bekjendte Mænd, Rentemester Henrik Müller og Selio Marselis. Dette Adkomstdokument, der er skrevet paa Tydsk og givet Formen af en Transport paa Christence Lyckes udførlige Skjøde, findes ligeledes paa Overgaard. Begge Dokumenter bleve strax tinglæste som Adkomstbreve ved Lands-ting og flere Gange ved Herredsting. Et Par Aar efter købte Arenstorff ved egne Midler Harritslev-gaard i Fyn, et Kjøb, der dog ikke angik hele Gaarden. De Ord, der i Artiklen føjes til Overgaard, »som han opbyggede«, tillægge alligevel, hvis de sigte til den kolossale Hovedbygning, som endnu staaer, og af hvilken endog to Sidefløje i Tidens Løb ere ned-

revne, Arenstorff mere, end der tilkommer ham. Til Dato har Ingen tvivlet om, at Hovedbygningen paa Overgaard er Jørgen Lyckes Værk, og næppe vil heller Nogen gjøre det for Fremtiden.

Naar Artiklen siger, at Arenstorff »tog en ikke ringe Del i de Intriger, som førte til at fælde Griffenfeld, og at han hørte til dennes værste Fjender, fordi — har Man fortalt — Griffenfeld ikke behandlede ham med tilstrækkelig Høflighed«, tør vistnok det Spørgsmaal rettes til Artiklens Forfatter, hvor den egentlige Hjemmel i et paalideligt Kildeskrift findes til at betegne Arenstorff som anført. At det er traditionelt ved denne Lejlighed at stille Arenstorff i Forgrunden, vides nok, og der kjendes ogsaa en Yttring af den brandenborgske Gesandt, Brandt, om at Arenstorff hadede Griffenfeld af den angivne Grund⁸⁾, men der er altid et Skridt fra at føle sig fjendtligt stemt mod en Mand til at tage Del i Intriger imod ham, og der hører en endnu mere fremtrædende Virksomhed til at kunne betegnes som en Mands »værste« Fjende. Dette Ord antyder ikke blot Styrken af den Uvillie, som Arenstorff formenes at have følt imod Griffenfeld, men ogsaa den Andel, som Arenstorff i Gjerningen tog i de Handlinger, der tilsigtede at styrte Griffenfeld, eller endnu yderligere,

⁸⁾ Se C. Brandts Ord i Suhms nye Samling III, 356: »General von der Cavallerie Ahrenstorff sol im gehäszig gewesen seyn, weil Griffenfeld ihm nicht alle mal zu höfflich tractiret.«

det Eftertryk, han formaaede at give sin Deltagelse. Det tør imidlertid vistnok siges, at hvis der overhovedet i sidstnævnte Retning kan tillægges Arenstorff nogen Virksomhed, har han kun været en Biperson, og det endda ikke nogen fremtrædende. Hvis Ytringen altsaa staaer for Artiklens egen Regning, turde der være Anledning for Forfatteren af samme til at dokumentere dens Berettigelse.

Naar Artiklen umiddelbart derefter udtaler, at Arenstorff fik det for andre saa lidet misundelsesværdige Hverv at være den, som anholdt Rigskantsleren i Kongens Forgemark den 11te Marts 1676 og førte ham til Bibliotheket og derfra om Aftenen til Fængslet i Kastellet, tør det vistnok underskrives, at det er lidet misundelsesværdigt at skulle udføre et saadant Hverv; men det tør bemærkes, at det ikke synes at ligge udenfor, hvad Forholdet i sig selv medførte, at Chefen for Garden, der var omkring Kongens Person og havde den bevæbnede Magt under sig, benyttedes til i et saadant extraordinært Tilfælde at foretage det første indledende Skridt mod den i Unaade faldne Stormand, et Skridt, der ikke forudsætter, at Høflighed og Hensynsfuldhed skulde tilsidesættes eller har været tilsidesat. Begivenheden fortælles forøvrigt forskjelligt, og Henførelsen til Citadellet berettes af den svenske Gesandt Liliecrona ⁹⁾ at være skeet af Arenstorff og Generallieutenant Niels Rosenkrantz. Medens der iøvrigt ikke ligger nogen

⁹⁾ I Brev af 16de Marts, dateret Landskrone, altsaa fem Dage efter Fængslingen. Danske Saml., And. Række, III, 1. 361.

særlig Vægt paa at konstatere, hvem der efter Ordre udførte den sidste Del af dette ubehagelige Hverv, og medens det for Arenstorffs Vedkommende kan tilføjes, at der tidligere havde været givet ham et noget lignende Paalæg, som det at føre Griffenfeld til Bibliotheket, nemlig da Kongen gennem ham beordrede Schinckel til efter sit Angreb paa Schumacher at begive sig til sit Amt¹⁰⁾, ligger der derimod større Vægt paa, at Artiklen i »Dansk Biografisk Lexicon« forstærker Udtrykket om det lidet misundelsesværdige i Hvervet ved at tilføje »for andre«, for dermed ligesom at betegne, at for Arenstorff eller efter Arenstorffs Tænkemaade laae et saadant Hverv, som Mænd af hæderlig Karakter og med fin Følelse ellers helst skyde fra sig, ikke for lavt. Det vil sees, at Udtrykket er meget nærgaaende, men det stemmer i det Hele med det Billede, Forfatteren i »Dansk Biogr. Lex.« synes at have dannet sig af Arenstorff. Dette Billede stikker frem hist og her og ligger egentlig bag hele Fremstillingen; men at Forfatteren har Ret til saaledes at kaste Skygge paa en Mands Karakter, betvivles.

Om Arenstorffs Deltagelse i Slaget ved Lund udtaler Artiklen bl. a.: »Retræten var, til Dels paa Grund af Arenstorffs uheldige Dispositioner, meget uheldig.« Hvis denne ikke klart — og for Resten heller ikke smukt — konstruerede Sætning skal sige, hvad Ingen ved første Læsning er i Tvivl om, at de

¹⁰⁾ Danske Mag. 4. R. 6. B. 91.

Dispositioner, Arenstorff havde truffet for Iværksættelsen af Retræten, vare uheldige, er Man berettiget til at udbede sig Oplysning om, hvor disse Dispositioner findes opbevarede, hvorvidt de bleve fulgte, eller hvilke tilfældige Omstændigheder, der greb ind i deres Udførelse. Os bekjendt findes der ingensomhelst Oplysning om disse Dispositioner i de danske Arkiver. »Indkomne Militærsager« mangle i Gehejmearkivet for December Maaned 1676, og de to eneste tarvelige samtidige Beretninger, der findes i det Kgl. Garnisonsbibliothek i Kjøbenhavn og i Ny kongelig Samling i det kongelige Bibliothek, give intet Billede af Slaget i sin Helhed, end sige Oplysninger om Arenstorffs Dispositioner for Retræten. Vi maae, for at kjende Slagets Gang, og for at see Resterne af den danske Hær forsvinde fra Kamppladsen, gaae til de svenske Kilder.

Skulle de nævnte Ord derimod sige, hvad der ikke ved første Øjekast fremgaaer af dem, at Arenstorffs Dispositioner for Slagets sidste Afsnit, som gik forud for Retræten, vare uheldige, hvorfor Retræten selv ogsaa faldt uheldig ud, maae vi udbede os, at Læseren vil kaste et Blik paa det Afsnit af Slaget, i hvilket Frederik Arenstorffs deltog, nemlig den danske højre Fløjs og det danske Centrums Kamp mod den svenske venstre Fløj og det svenske Centrum.

Vi benytte os, for at vejlede Læseren, af Bjørllins nye, omfattende, meget detaillerede og kritisk udførlige Værk af 1883, der fuldstændigt har stillet ældre Arbejder i Skygge.

Efter Bjørllins Fremstilling seer Man først Kong Christian i et »lysande følge« med General Carl Arenstorff i Spidsen for hele den danske venstre Fløj Mandag Morgen den 4de Dcbr. 1676 Kl. mellem 8 og 8^{1/2} i fuldt Trav at ile op mod den gamle Biskopstad, hvilken denne Gang var »Bruden hwarom man dansa skulle.« Hvorvidt det just forholder sig som af Bjørllin — efter fjerne Øjensvidners ikke ganske sikkre Opfattelse — fortalt, at det var Kongen og General Carl Arenstorff, der red sammen, tør vi drage i Tvivl; det er netop mest sandsynligt, at de ikke fulgtes ad. men vi opsætte hellere Redegjørelsen herfor til Afsnittet om Carl Arenstorff.

Man tager ikke feil, at Kongen, da den danske venstre Fløj efter et Par Timers Fægtning blev kastet ned igjennem den danske Lejr, er trukken ud imod Vest og tilsidst har begivet sig bag det danske Centrum og den danske højre Fløj, der først kom op en halvanden Time efter den venstre Fløj og den Gang, omtrent Kl. 11, stod lidt Syd for Walkärä med Front mod Vest, Sydvest. Forsaavidt der skulde ligge Noget til Grund for den af flere Forfattere gjentagne Fortælling, at Arenstorff skulde have overtalt Kongen til at frelse sin dyrebare Person og at Kongen forinden han flygtede, nedlagde Overanførselen i Arenstorffs Hænder, er her det Sted og omtrent det Tidspunkt, da Sligt kan tænkes at være skeet. Arenstorff var imidlertid Generallieutenant og som saadan sin Broders Stedfortræder og selvskrevne Efterfølger, saa at en særlig Overdragelse af Overanførselen — forsaavidt der kunde være Tale om den, efter at Fløjene

vare adskilte — synes at have været mindre nødvendig; og hvad Tilskyndelsen til Kongen til at flygte angaaer, tillade de for Haanden værende Omstændigheder ikke den Antagelse, at Kongen og Arenstorff kunne have været sammen umiddelbart førend Kongen begav sig paa Flugt. Det tør ansees for givet, at Kongen, da han forlod Valkärä, var afskaaren baade fra venstre og fra højre Fløj, hvor F. Arenstorff befandt sig i fuld Aktion mod Fjenden, og at det netop var denne afskaarne Stilling, i Forbindelse med at Vejen til Landskrone syntes at lukke sig for de Danske, der bevægede Kongen til at flygte. Vi ville nærmere komme ind paa dette Spørgsmaal under Om-talen af Carl Arenstorff og venstre Fløj, til hvilken Kongen fra Begyndelsen havde sluttet sig. Vi anføre blot her, at da Situationen blev saa kritisk for Kongen, som ovenfor anført, forlod han med Livgarden til Hest og flere Delinger, der havde sluttet sig til ham, Valkärä og søgte i Hast ned til de vestlige Overgangssteder over Aaen, paa hvis nordlige Side, men uden Tvivl en Del østligere, den Del af venstre Fløj, der endnu var i Behold, befandt sig, forfulgt lige til Bredden paa den sydlige Side af de Svenske. Kongen slap over Aaen, men kun med Nød. Bjørlin fortæller herom S. 138: »Bland de flyende sqvadronerna tychte man sig igenkänna det danska hästgardets, kommande från Vallkärä i fullt språng mot de längst vesterut belägna öfvergångställena. Plötsligt uppstod, man visste icke hur, det talet, att danske konungen och prins Georg redo i spetsen för de samma, samt att den förstnämdes häst var sårad. Konungen (det vil sige: Kong

Carl, der kom fra den danske Lejr og red langs med Aaen) »ifrig at taga fångar, skyndade genast efter den flyende skaran Han upphann dock endast den eftersta troppen, hvilken med knapp nöd lyckades rädda sig öfver ån.«

En kort Tid berusede nu Kong Carl og hans Følge sig i Tanken om at have sejret; men efter nogen Tids Forløb spurgte Man sig selv, hvor dog den svenske Hærs Centrum og venstre Fløj var bleven af? Kong Carl og hans Følge var den Gang fjernet omtrent en dansk Mil fra det Sted, hvor de først havde kæmpet. Man blev ængstelig, og Man tog skyndsomst Retningen tilbage mod Lund, efterladende tre Eskadroner ved Aaen for at dække sig i Ryggen mod Resterne af den danske venstre Fløj.

Som de svenske Eskadroner saaledes, kommende Nord fra, rykkede frem mod Syd, opdagedes de af det danske Centrum og den danske højre Fløj, der havde sat Resten af den svenske Hær fast foran Lund, men forgjæves atter og atter havde skudt dansk Løsen med de erobrede svenske Kanoner for at kalde paa den forsvundne venstre Fløj. De Danske gjorde nu strax omkring, lode den svenske Hær foran Lund staae og rykkede i god Orden og med Overmagt frem mod Nord, Kong Carl imøde. Den gjensidige Stilling var da saaledes, at de Danske rykkede frem i to Træfninger over Møllevang og Klosterfællid i den sædvanlige Slagorden med Rytterer paa begge Fløje og Fodfolket i Midten, medens de 9 smaa svenske Eskadroner under Kong Carl havde taget Opstilling mellem et Stendige mod Vest (paa deres højre

Haand) og et vandfyldt Kjær mod Øst (paa deres venstre Haand), med en Front af kun 700 Fod. Klokken var omtrent 3. Det afgjørende Øjeblik nærmede sig. Kunde de Danske kaste denne lille, svage, svenske Styrke over Ende og splitte den, saa var Overtaget paa de Danskes Side og Dagens Skjæbne afgjort. Det følte Man paa begge Sider. Bjørnin siger: »det fans ingen i de svenska squadronerna, som längre hoppades på seger, men för dem fans endast valet mellan at segra eller dö.» Paa dansk Side følte Man dog nogen Betænkelighed. Skulde den snævre, svenske Front angribes, vilde anden Træfning ikke gjøre Nytte, Intervallerne mellem Eskadronerne maatte formindskes, og Fordelen af Overmagten tabe sig. Men det holdtes dog af Arenstorff for, at Stødet imod den lille svenske Styrke skulde udføres — det var vel i Øjeblikket en afgjort Nødvendighed fra dansk Side at prøve det — og de Danske gik derfor frem. En mellemliggende Bakke (Sliparehögen) nødte imidlertid det danske Rytteri paa venstre Fløj til at dele sig til højre og venstre for at omgaae den, og dette blev saa at sige det Hængsel, hvorpaa Lykken drejede sig imod os. Da de Svenske havde seet de Danske gaae frem, satte de deres Heste i Skridt, men i det Øjeblik, da det danske Rytteri delte sig i to, ikke fuldstændigt ordnede Hobe omkring Bakken, styrtede den hele svenske Styrke, ført og opmuntret af Kongen, sig »som fortörnade lejon« over de danske Ryttere, der viste sig om Bakkens Fod, og kastede dem tilbage mod det bagved marcherende Fodfolks Piker. Medens et vildt Haandgemæng fandt Sted, brød Kong Carl selv femte,

igjennem eller om Flanken af de danske Rækker, og ilede op mod Lund. Kampen førtes imidlertid paa Stedet selv med afvejlende Held. De Danske havde fattet sig efter den første Uorden. De satte hele deres Rytteri, det vil sige, begge deres Fløje, sammen for ret med Kraft at gaae løs mod de Svenske. Disse syntes omsider at være blevne trætte af den lange Kamp. Deres Tab havde ogsaa været stort. Det svenske Livregiments tappre Anfører, Niels Bjelke, havde allerede valgt den Stilling, hvori han vilde slaae sit sidste Slag. Ingen Hjælp viste sig for Svenskerne fra nogen Side. Hvor Kongen var, vidste Ingen. Da, i det sidste Øjeblik, kom han tilbage fra Lund i Spidsen for 2 Eskadroner med Ascheberg i Spidsen for 3. Hele den svenske Styrke fra Lund kom bag efter. De Danske bleve angrebne i Flanken og Ryggen. »En allmän villervalla uppstod då i danskarnes slagordning. Några gingo fram, andra stodo stilla. Till slut voro deras afdelningar så blandade om hvarandra, att de syntes utgöra en enda oredig klunga. De svenska sqvadronerna voro icke längre sena at göra anfall. En del af dem förföljde det fiendtliga rytteriet; andra åter gjorde »main basse« på fotfolket (de stakkels hollandske Baadsmænd) och detta »i en djefvulsk måtto.« Ingen ordnad sqvadron höll sig mera i linien.« Sejren gled os ud af Haanden, og vi blev en slagen Hob. Ved Walkärre og tilsidst paa Walkärre Kirkegaard dækkede en lille dansk Trop under Bibow, der (efter Niels Bjelkes Udsagn) alt tidligere (långt tilförene) i en Styrke af 300 »Knecktar« var skikket derhen, men senere var forøget ved

Flygtninge, det Tilbagetog, som nu, saa godt det kunde skee, efter en Times voldsom Kamp, maatte tiltrædes. Denne Besættelse af Valkärra tillod det danske Rytteri at passere Defileen igjennem Byen og at formere sine Eskadroner bag samme til Afmarsch. Mørket sænkede sig over Slagmarken, Slaget var endt, og de Svenske formaaede ikke at forfølge Resterne af den danske Hær.

Frederik Arenstorff kan nok efter det Foregaaende siges at have været Fører, da det danske Fodfolk og dets Rytteri fra højre Fløj havde gjort Fjenden mat foran Lund, og ligesaa i Kampen mod Kong Carl, da Overtaget, lad os sige Sejren, gled os ud af Hænderne. Dog fremgaaer det, at han maatte holde et langt Krigsraad, inden han besluttede sig til det sidste Angreb. Det var efter al Sandsynlighed ham, der »betids« (långt tilföre) havde ladet Valkärra besætte med 300 Mand, og efter al Sandsynlighed befandt han sig i Midten af de Eskadroner, der slagne forlode Valpladsen og i stor Uorden gik gjennem eller forbi Valkärra By.

Naar Kapitain Rist ved denne Lejlighed taler om uheldige Dispositioner, er der neppe Tvivl om, at han sigter til Vaupels Ord: »Den danske Hærfører, der savnede alle Efterretninger om den venstre Fløjs Skjæbne, ansaae nu Slaget for tabt og trak sig tilbage ad Landevejen til Landskrone. Han begik derved den Uforsigtighed at sende Rytteriet iforvejen.« Enhver vil see, hvor lidt disse Yttringer falde sammen med det ovenfor Meddelte. Valkärra, der laae paa Retraitevejen, var netop i god Tid og forud bleven besat.

Arenstorff »sendte« ikke Rytteriet i Forvejen. Det flygtede i fuldstændig opløst Tilstand. Retræten — indtil bag Valkärra — var ikke en Tilbagerykning efter forud trufne Dispositioner, men en Deroute, efter den heltmodigste og mest fortvivlede Kamp, der umuliggjorde Dispositioner. Seer Kaptejn P. F. Rist sig i Stand til at gjøre nærmere Rede for disse sidste, vil Slagets Historie unægtelig vinde i Tydelighed. Vi imødesee derfor en saadan Redegjørelse.

Med Hensyn til Brødrene Arenstorffs Indflydelse paa Beslutningen om at levere Slaget ved Lund og deres Forhold til Christian den Femtes personlige Ønsker ved denne Lejlighed, findes en Udtalelse i Christian Arenstorffs Biografi af sin Fader, Frederik Arenstorff, der har Krav paa Opmærksomhed, skjönt der i Fortællemaaden er Noget, som ikke falder ganske sammen med Omstændighederne. Disse gave ikke Tid til lange Forhandlinger. Biografien findes i Afskrift i det Kgl. Bibl. og er forfattet paa Tydsk. Paa Grund af det noget knudrede Sprog turde det være rettest at gjengive Indholdet paa Dansk. Om hvad der iøvrigt passerede i den danske Lejr i den tidlige Morgenstund førend Slaget, maae vi henvise til Afsnittet om General Carl Arenstorff.

Biografien udtaler sig saaledes:

»Omstændighederne ved Slaget ere disse. Førend det blev holdt, blev der disputeret stærkt, om Man skulde »bataillere« eller ikke. Alle voterede for en Bataille, fordi Kongen havde stor Lyst dertil. Min salig Farbroders og min Faders Vota gik ud

paa, at Man ikke skulde levere noget Slag, og det af følgende Grunde:

1. Fordi den Kgl. svenske Armee ankom frisk og udhvilte og ikke havde udstaaet nogen Anstrængelser, medens den Kgl. danske Armee havde ageret under hele Kampagnen og var meget fatigueret.
2. Fordi Hs. Kgl. Majestæt ikke vilde vinde noget derved, selv om Slaget faldt heldigt ud for ham.
3. Derimod kunde et uheldigt Udfald af Slaget drage meget betænkelige Følger efter sig.

Disse Grunde fandt saa megen Indgang, at Man først besluttede sig til, ikke at levere noget Slag.

Der var imidlertid Andre, som ivrigt forestillede Kongen, der ogsaa uden denne Paavirkning følte sig meget tilbøjelig til at lægge sin Tapperhed for Dagen, at han ikke burde lade denne Lejlighed dertil slippe sig ud af Haanden, ja, der var endogsaa dem, der ikke utydeligt lode forstaae, at det vilde vise stor Mangel paa Kækhed, at skyde dette heltmodige Foretagende fra sig (*dasz es eine grosze manque von courage wäre, ein solch heroisches dessein zu hinterreiben*). Derved lod den salige General (Carl) Arenstorff sig bevæge til at bede min salige Fader indstændig om, at han dog vilde rette sig efter Kongens Ønsker, og, naar Sagen igjen blev forebragt Hs. Majestæt (som da ogsaa skete), tiltræde Kongens Mening, hvilket han (Carl Arenstorff) havde foresat sig at ville gjøre. Dertil svarede min sal. Fader ham, at naar det først kom til Træfning, vilde det nok vise sig, hvem der var Helt, men saa længe det kun gjaldt om at fatte

Beslutning, maatte Enhver følge sin Overbevisning, hvilket han da især vilde lægge sin Broder paa Hjerte. — Carl Arenstorff lod sig ikke bevæge, men efter at han senere ulykkeligvis var bleven truffen af et Skud, havde han før sin Død allermest angret, at han ikke havde lyttet til Broderens Ord. At omtale andre Enkeltheder, finder jeg betænkeligt, hvorvel disse for Resten nok kunde være værd at bemærke. Da jeg imidlertid ikke vil holde Lovtaler over Nogen, vil jeg kun tilføje dette, at den i Gud salige Konge Christianus quintus paa det tydeligste tilkjendegav sin overordentlige Kamplyst (alle Zeichen einer extraordinairen bravour sehen lassen), saa at vi (her synes Faderen, Frederik A., at tale gjennem Sønnens Ord) endelig maatte give efter for de Forestillinger, der gjordes baade af den ene og den anden af Kongens Ledsagere. Under sin Retræte undrede det især Kongen, at han af nogle af disse Ledsagere, der havde været blandt de første til at tænke paa deres egen Sikkerhed, skulde faae den Kompliment at høre, at de allerede for mange Timer siden havde været paa Stedet og ved Vejs Ende, hvor Kongen forefandt dem.* (Komplimenten var altsaa den, at Kongen havde holdt meget længere ud end de selv¹¹⁾).

¹¹⁾ De Ledsagere, til hvilke der sigtes, kjendes ikke. Men i Kongens Omgivelse fandtes vistnok baade Hof- og Kancelli-Embedsmænd. Det er vist, at Overjægmester Hahn var tilstede, og, mærkværdigt nok, ogsaa Admiral Niels Juel. Hahn red ved Kongens Side paa Retræten til Landskrone. Sees af Forhøret i Sagen mod Gen. Maj. Sandberg.

Saa vidt Christian Arenstorff. General Carl Arenstorff døde, som bekendt, den 10de Dcbr., 6 Dage efter Slaget. Kongen tilskrev i den Anledning strax egenhændig Frederik Arenstorff et Brev, dateret December, Kjøbenhavn, men uden Angivelse af Dag. Brevet er skrevet paa Tydsk og omhandler Retableringen af Regimenterne m. v., men indledes saaledes: »Det gjør mig hjerteligt ondt, at jeg saa snart har maattet miste hans salige Broder, og at jeg ikke har kunnet vise ham den Naade og Bevaagenhed, som han billigvis havde fortjent. Generallieutenanten (Frederik A.) vil modtage det Medfølgende som et lidet Tegn paa min Tilfredshed med ham selv i Anledning af hans gode Forhold (Wohlerhaltenes) i sidste Træfning, og skal jeg vide i Fremtiden at give ham endnu bedre Beviser derpaa.«

Frederik Arenstorff takkede i Brev af 13de Dcbr. for den store kongelige Kondolence og for Gaven, der bestod i Kongens Portrait, og udtalte sig smukt i Anledning af Broderens Død. Det sees af Frederik Arenstorffs Brev, at Kongens Skrivelse var af den 12te Dcbr. og at Arenstorff modtog den samme Dags Aften af Admiral Juel; det sees ikke hvor, men Man kan formode, at det var i Landskrone.

Under Skildringen af Toget til Christiansstads Undsættelse i 1678 betegner Artiklen Arenstorffs Optræden som »tvetydig«, et Ord, der formentlig indleder de senere omtalte Rygter om hans landsforræderiske

Sindelag, og Togets uheldige Udfald fremstilles saaledes:

»Han (Arenstorff) nølede i det rette Øjeblik med at »besætte de vigtige Punkter, som det var vedtaget i Krigsraadet; herved kom Svenskerne »Hæren i Forkjøbet, Expeditionen mislykkedes fuldstændigt, og det aldeles udhungrede Christiansstad »maatte overgive sig.« Hvis dette Referat støtter sig til Jahns omhyggelige og kyndige Fremstilling af de herhen hørende Begivenheder, er det ikke korrekt. Det vil af det tidligere Fremstillede erindres, at Kongen den 22de Juli havde sat igjennem, hvis dette Udtryk tør bruges, at Hæren skulde gaae frem til Önestad, omtrent fem Fjerdingsvej fra Christiansstad. Efter modtagelsen af Melding om, at de fjendtlige Poster paa Højderne ved Skepparslöf, der laae paa Hærens Vej fremad imod den fjendtlige Armee foran Christiansstad, bleve trukne tilbage, red Kongen selv, en Time før Solens Nedgang, med sit Generalitet ud for at rekognoscere disse Bakker, der formentlig ligge i en Afstand af en halv Mils Vej fra Önestad. Man fandt dem ubesatte og talte paa selve Stedet frem og tilbage, om de burde besættes samme Nat; men Man kom ikke til noget Resultat. De Grunde, der af Arenstorff anførtes mod Besættelsen, kunne læses hos Jahn. Da Kongen med sit Generalitet kom tilbage til Lejren, var det mørkt, og der toges ingen videre Beslutning den Dag. I Løbet af Natten bleve derefter de omtalte Bakker, de Danske uafvidende, atter besatte af Svenskerne. Næste Morgen, den 23de Juli, var Man tidlig paa Færde i den danske Lejr. Man

skred i Hovedkvarteret strax — til Handling maaskee? Nej, til at holde det sædvanlige Krigsraad. Nu var Øjeblikket kommet. Man følte det og satte under Overvejelse, hvorledes Man nu skulde bære sig ad. Arenstorff stemte i Krigsraadet omtrent som de Andre for at levere et Slag, dog med den Tilføjelse, at hvis Højderne ved Skepparslöf besattes af Fjenden, kunde han ikke tilraade at angribe. Resultatet af Krigsraadet blev altsaa i Almindelighed det, at Man vilde angribe, hvis det kunde skee med Fordel. Derefter bleve Obersterne sammenkaldte for at modtage nærmere Besked og give visse Oplysninger. Men midt under dette kom Ove Ramel og berettede, at Fjenden havde besat Højderne og forskandsede sig. Der stod Man. Det synes efter Jahn, at Man derefter har foretaget en nærmere Recognoscering, og om Aftenen holdt Man saa et nyt Krigsraad, i hvilket Man fra alle Sider var enig om at blive staaende i Stillingen ved Önestad et Par Dage for at see Tiden an og bedre recognoscere en anden Vej. Dette sidste skete ogsaa næste Dag.

Efter hele Sammenhængen tør det sikkert formodes, at Artiklen med de vigtige Punkter, som Arenstorff nølede med at besætte i det rette Øjeblik, mener Højderne ved Skepparslöf. Vi skulle ikke nedlægge nogen Indsigelse mod, at Arenstorff »nølede«; men vi maae, vel vidende, at det under den mod ham indledede Undersøgelse uden videre blev lagt ham til Last, at han ved denne Lejlighed havde handlet mod Kongens og de øvrige Generalers Ønske, her tage en Reservation mod det af Artiklens For-

fatter misvisende og med Partiskhed mod Arenstorff indskudte Tillæg: »som det var vedtaget i Krigsraadet.«

Artiklen fortsætter: »Arenstorff fik 7de August Ordre til at afgive Kommandoen. Der blev nedsat en Kommission til at dømme i hans Sag. 7de November blev han dømt fra Ære, Liv og Gods, fordi Skjønt A. langt fra kan betragtes som brødefri, kan man dog ikke vægre sig ved i ham at see et Offer, som Politiken krævede, en Syndebuk for de højst uheldige Kommandoforhold. Først 5te Juni Aaret efter afsagde Kongen den endelige Dom der«

Der er Intet af det, der her findes, som strider mod de Kjendsgjerninger, der foreligge. Der er blot Jahns Udtryk »brødefri«, der her er end mere uheldigt, end hos Jahn, hvor det dog staaer paa en hel foregaaende Udvikling som Baggrund, altsaa er begrændset, og det endogsaa stærkt begrændset, medens det her staaer løsrevet, absolut, og derfor strax lader Tanken gaae i Retning af en bevidst Skyld. Men der er Noget, som ikke findes, og hvis Udeladelse giver Billedet af Arenstorff én hel anden Kolorit end den, Virkeligheden kaster over det. Der mangler en Antydning af hele den Udvikling, som findes hos Jahn, om Kommissionens Sammensætning og om de Ønsker, hvis Opfyldelse nægtedes Arenstorff. Det tillades ham ikke at antage en Sagfører, der nægtedes ham en Udskrift af Krigsraadsprotokollen, og det tillodes ham ikke at føre Vidner. De af Generalerne — der havde deltaget i Toget,

og hvis Voteringer fandtes i Krigsraadsprotokollen — mod ham afgivne Erklæringer bleve, uden engang at være beedigede, tagne for Fyldest. De gik, ret betegnende for hele Situationen, ud paa, at Arenstorff alene var skyldig i, at Christiansstad ej blev undsat, en Paastand, hvortil han ret kraftigt svarede: »hvorfor gjorde de det da ikke, efterdi de bekjendte, det havde kunnet skee, som han ved høj Ed svor sig ej at have vidst Middel til.» Paa den ene Side fastholdt Arenstorff ved hver enkelt Anklagepost, at han skulde bevise det ganske anderledes, og han beraabte sig paa, at Kongen selv havde været tilstede (som Overansfører); men paa den anden Side havde han gjentagne Gange bedt Kongen om Naade. Han agtede ikke mere mod sin Konge end mod Gud at føre Proces. Imellem disse to Yderpunkter svingede hans Defension. Da han ingen Vegne kunde komme med et virkeligt Forsvar, hvortil Midlerne nægtedes ham, greb han til Slutning fuldstændigt til den anden Udvej, at lægge hele Sagen i Kongens Haand. Generalfiskalen udtalte, at hans sidste Indlæg, dateret den 6te November, fornemlig indeholdt, »at han gav sig selv skyldig i alt det, Kongen ham vilde eller kunde tillægge og paabyrde,« og paa dette Grundlag, »at han gav sig skyldig og begjerede Naade ved Kommissionens Intercession,« forlangte Generalfiskalen Dom. Ligesom Spørgsmaalet om, hvor vidt han maatte faae Udskrift af Akterne og antage sig en Prokurator, af Kommissionen var bleven refereret for Kongen — altsaa indstillet til allerhøjeste Afgjørelse — saaledes mente Kommissionen ogsaa nu at burde forelægge

hans Majesæt til egen allerhøjeste Afgjørelse, hvad der var at gjøre i Anledning af, at han nu havde erklæret sig skyldig og begjeret Naade ved Kommissionens Intercession. En Deputation, bestaaende af Præsens og to Kommitterede, begav sig til Kongen, men det allerhøjeste Svar lød: at der skulde gaae Dom, og denne faldt derfor Dagen efter, den 7de November, lydende paa Ære, Liv og Gods.

Der findes i Kapt. Rists Artikel ikke et Pennestrøg, ikke en Bemærkning, ikke et Vink om Noget af alt dette. Et Par Linier vilde have været tilstrækkelige til at give en bedre Forstaaelse af, hvorfor Dommen kom til at lyde, som den lød; men de savnes, og dette maa, naar Talen er om at vise Arenstorff den Retfærdighed, han har Krav paa, beklages.

Den samme misvisende Korthed findes ved Omtalen af det Rygte, at han var Landsforræder. Kongen formildede Dommen, siger Artiklen, »men Rygtet beskyldte Arenstorff for at være Landsforræder, for at have handlet under Dække med den fjendtlige Hær, i hvilken han før havde tjent.« Hvorfor har Artiklens Forfatter idetmindste ikke Plads for Jahns Redaktion, der udtaler, at Beskyldningen ikke er bevist? Det vil neppe kunne nægtes, at naar Man forud i Artiklen læser om Arenstorffs »tvetydige« Optræden under Toget, om at han ikke var »brødefri«, og nu uden Kommentar faaer dette Rygte om, at han var »Landsforræder«, som Tilgift, bliver Billedet af Arenstorff et andet, end det, Jahn har tegnet, og dette maa beklages,

da Forfatteren af Artiklen visselig kun har excerperet Jahn.

Maaskee vi have dvælet noget længe ved disse Enkeltheder i Artiklen. Det har maattet forekomme os, at den ikke blot ikke har formaaet at løfte Fremstillingen ud af et vist traditionelt Spor, som giver Alt, hvad der vedkommer Arenstorff med saa mørke Farver som muligt, men at den endog snarere har forstærket disse.

Det vil erindres, at det ikke er disse Liniers Opgave at eftergaae Arenstorffs Forhold under Toget til Christiansstads Undsættelse eller at kritisere den mod ham den 7de November 1678 afsagte saakaldte Dom, Noget som Jahn tildels har gjort. Vi holde os nu alene til den mod ham rejste Beskyldning for Forræderi.

Efterat Kongen den 30te Juli havde deltaget i et Krigsraad i Lejren ved Önestad, forlod han samme Dag Stedet. Den 31te Juli var han paa Herregaarden Rosendal, omtrent fem Fjerdingsvej Øst for Helsingborg. Herfra skrev han et Brev til Arenstorff og Wedell, der indeholdt forskjellige Raad og Vink. Brevet gaaer ud fra den Forudsætning, at Christiansstad endnu kunde forsynes med Proviant, en Antagelse, der staaer i besynderlig Modstrid med, at der allerede forud (efter Jahn formentlig den 26de Juli) var sendt Ordre til Osten om at kapitulere, naar han kunde faae en antagelig Akkord. Den 1ste August skrev Kongen fra Helsingborg, den 3die August var

han i Kjøbenhavn, den 7de August daterede han fra Helsingør det Brev, hvori han kaldte Arenstorff og Generallieutenant St. Pol tilbage. De beordredes at gaae til Helsingør. I Nærheden af Christiansstad havde den danske Hær imidlertid Intet udrettet. Den 4de August kapitulerede Christiansstad, og Rygtet om Kapitulationen naaede snart ud til den danske Lejr, der fremdeles stod i Önestad. Den 5te August holdtes der endnu Krigsraad, men Dagen efter var Hæren alt i fuld Tilbagemarsch over Møllerød, følgende den samme Vej, ad hvilken den var draget hid. Den var to Dage efter ved Tomarp og Qvidinge, omtrent 3 Mil Øst for Helsingborg og afviste her et Angreb af forfølgende fjendtlig Kavalleri. Herfra foretoges ogsaa smaa Strejfpatrier. Den 15de August trak Hæren sig tilbage til Egebro, et Par Mil fra Helsingborg og tilsidst til Byen selv. Dens Tilstand ved Önestad og paa Marschen var elendig. En stor Del af Kavalleriet var uden Heste, Fodfolket tildels barbenet, Levnetsmidler manglede; Brødet skimlede af Fugtighed, Kjød og Salt fandtes ikke. Foruden at Expeditionens Hovedformaal ved Christianstads Overgivelse var forfejlet, var der saaledes i Hærens indre Tilstand god Grund for den til at trække sig tilbage, saa meget mere, som den svenske Styrke, der var detacheret til Undsætning for Båhus, efter at de Danske havde hævet Belejringen, kunde operere i Ryggen paa den danske Hær og true dens Retræte.

Arenstorff, til hvem vi nu vende os, udstedte den 4de August fra Lejren ved Önestad en Opfordring til Gjønge Herreders Befolkning om at forblive Kongen

tro; han deltog i Krigsraadet den 5te August og Tilbage-marschen skete under hans (og Wedells) Ledelse. De følgende Dage gav han forskjellige skriftlige Befalinger til Partier om at ruinere rundt omkring paa Landet, og navnlig den 9de August fra Lejren ved Riseberga, et Sted, der ligger lidt øst for Herridsvad Kloster, et Par Mil Sydøst for Tomarp og Qvidinge, en Befaling om at afbrænde Ystad, Trelleborg, Cimbrishamn, Skanør m. m. Den næste Dag antændtes ogsaa Lund, hvor Raadhuset og 162 andre Huse afbrændte. Dette var den sidste Akt af ham som kommanderende General¹²⁾. Arenstorff modtog Kongens Brev i Lejren ved Riseberga d. 9de August, hvorefter han afrejste fra Armeen d. 11te August om Eftermiddagen og ankom samme Dags Aften Kl. 8 til Helsingborg. Den 12te August skrev han herfra til Krigsraad Meier, at han ikke havde erfaret noget Andet

¹²⁾ De Kongl. Ordre til Foretagelsen af disse Ruineringer, daterede 31te Juli og 1ste August, findes i Geh. Ark. Arenstorffs Ordre af 9de August synes mærkværdigt nok yderligere forbedret med Kongens egen Haand. Den lyder saaledes:

»Im Nahmen und von wegen Ihr königl. Mayst. wird der Herr General Major Bülau hermit beordert durch die Freyschützen anstecken und abbrennen zu lassen Ydstad, Trelleburg, Cimbrishaufn und Skanør, samt den da herumb sich befindende Früchten und Fourage. Datum in Lager bey Rissberg d. 9de Augusti Anno 1678. F. v. Arenstorff. Item alle Böhte und fahr Zeuge zu ruiniren. (Denne Tilføjelse er med Arenstorffs Haand). Wie auch Schwanholtz und Ouds Closter wie auch Säfwede: und Krochholm. (Denne Tilføjelse er med Kongens Haand og er skreven med lysere Blæk).« Man fristes til at troe, at Ordren har været forfattet tidligere, inden Kongen forlod Hæren og efter Aftale først senere er dateret og expederet, Noget, vi dog ikke tør indlade os nærmere paa.

om Hs. Majestæt, end at han var i Kjøbenhavn, og at Kongens Ordre til ham laae paa Kronborg, hvorhen han nu vilde begive sig for at modtage den. I det samme Brev anmodede Arenstorff, der vistnok nu havde fattet Mistanke om, at Noget var i Gjære mod ham, Meier om en Afskrift af Krigsraadsprotokollen, og om at faae Kongens Skrivelse tilbage, hvori det befales ham og St. Pol at begive sig til Helsingør, og hvori Kommandoen over Armeen under hans Fraværelse (so lange) overdrages Generallieutenant Frih. Wedell. Dette Brev havde Arenstorff nemlig glemt at faae tilbage af Meier, da han Dagen forud var hos ham. Fra Kronborg begav han sig (efter Ordre) til Kjøbenhavn og her indleddes Sagen imod ham. Krigsraad Meier, der havde ført Protokollen i de under Toget afholdte Krigsraad og selv havde deltaget i Voteringen, sendte efter Kongens Paalæg Arenstorff en Art Klage, affattet i 76 Spørgsmaal, hvilke Arenstorff under 24de August besvarede, hvorhos han, ligesom han alt havde gjort det i to Breve af 18de og 19de August, bad Kongen om Naade. Sagen maatte imidlertid have sin Fremgang; en Ordre udgik til samtlige Generaler, som havde deltaget i Expeditionen, om at give alle de Oplysninger, som maatte forlanges af dem, og en Kommission nedsattes til at behandle og paakjende Sagen. Hvor fristende det nu end kunde være at optage Enkelthederne i denne, maae vi lade dem ligge. Jahn har udførligt og grundigt gennemgaaet Felttogets Historie og har vist det Uholdbare i de Momenter, hvorpaa Arenstorffs Domfældelse støttedes. Han skulde dømmes. Kongen

vilde have Dom. Man vendte de Argumenter, der talte i hans Favør, paa Hovedet, og han blev dømt.

Vi henvise herom til den denne Fremstilling ledsagende Afskrift af Dommen, med hvilken maa jevnføres Jahns Kritik. Klagepunkterne, Arenstorffs Besvarelse og Generalfiskalens Indlæg samt Kommissionens Forhandlingsprotokol og Dommernes Votering gjen-give vi ikke, saa lidt som vi give noget Uddrag af Krigsraadets Voteringsprotokol. Disse Dokumenter findes i Original i Geh. Ark.¹³⁾. Vi beskæftige os overhovedet ikke med andre Spørgsmaal end det alene, hvorvidt Rygtet talte sandt, naar det beskyldte Arenstorff for Landsforræderi, og vi gjøre som Indledning til Besvarelsen af dette Spørgsmaal alene opmærksom paa, at Arenstorff, under den mod ham anlagte Kommissionssag ikke blev tiltalt og heller ikke dømt for forræderisk Forbindelse med Fjenden. Naar og hvorledes opstod da den Beskyldning imod ham, at han skulde have staaet i en saadan Forbindelse?

Naar et Foretagende faaer et uheldigt Udfald, plejer den almindelige Mening strax at beskæftige sig med at udfinde, hvem der bærer Skylden derfor. Er Man selv interesseret i Udfaldet, er det ligesom en Lettelse at kunne drøfte og slaae dette Punkt fast, selvfølgelig til Fordel for sig selv og til Skade for

¹³⁾ De findes tilligemed Dommen af 7de Novbr. 1678 og det kgl. aabne Brev af 5te Juni 1679 alle i Original i en Pakke, mærket »Domme, Tingsvidner, Forligelser, Forpligtelser Nr. 146«. Klagepunkterne, Arenstorffs Besvarelse og Generalfiskalens Indlæg findes iøvrigt ogsaa trykte i »Dansk Musæum« Kbhvn. 1782.

en Anden. Anderledes kunde det ikke gaae og gik det heller ikke efter Toget til Christianstads Undsætning. Kongen var draget med Hæren, selvfølgelig som Overanfører. Hans Stilling forbød ham at være andet. Han havde tiltænkt sig selv al den Glands og Ære, som vilde blive en Følge af Toget, hvis det lykkedes; men lige saa lidt som han under dette greb alvorligt ind i de af Krigsraadet tagne Beslutninger, lige saa lidt havde han tænkt paa overhovedet at paatage sig noget Ansvar for Udfaldet. Med tilbagetrængt Misfornøjelse havde han forladt Lejren, og da han atter stod i Hjemmet, efter spildt Møje, ligeoverfor Spørgsmaalet om, hvis Skylden var, laae Svaret nær for ham: Hans var den ikke. Det laae ogsaa nær for hans Omgivelse. Den kunde umuligt tillægge Majestæten nogen Skyld. Han havde jo holdt sig udenfor selve Beslutningerne og kun givet Raad. At Generalerne, der kun havde voteret efter Pligt i Krigsraadet, men iøvrigt hver for sig ikke bar noget Ansvar for det Hele, strax traadte tilbage under Uansvarlighedens Dække, med Henvisning til Arenstorff som den ene, rette Mand, var en Selvfølge. Det store Publikum, der ikke kjendte de svigtende Betingelser for, at Toget kunde lykkes, maatte ogsaa have En, der i dets Øjne kunde bære Skylden. Efter samtlige Omstændigheder blev det selvfølgelig ingen Anden, end Overgeneralen. Men der maatte dog blive en ikke uvæsentlig Forskjel i Dommen fra deres Side, der havde staaet Begivenhederne nær, og fra Publikums Side, der havde staaet og vedblev at staae fjernt fra den rette Forstaaelse af disse. De Indviede,

Kongen, Generalerne, Krigsraadets Medlemmer, der havde havt Arenstorff under Øjne den hele Tid og kunnet iagttage enhver af hans Bevægelser, rettede ingen Beskyldning mod ham for Forræderi. Den maatte blive til ude i Publikum, som ikke kjendte Sammenhængen, og som vilde udfinde en Grund til, at det Tog mislykkedes, der fra Kongens og Generalernes Side paastodes at være vel forberedt, og til hvis lykkelige Udfald der fra deres Side Intet havde manglet. Hvorledes kunde Toget da slaae fejl, naar det ikke var Overgeneralen, der med fri Villie og beraad Hu havde bragt det til at strande? Og med fri Villie og beraad Hu vilde da sige, efter Forstaaelse med Fjenden, og for at tjene hans Interesser. Arenstorff havde jo før tjent i den svenske Hær. Var det da ikke naturligt, at han havde bevaret venskabelige Forbindelser i denne og endnu følte varmt for den? Det har mange Exempler for sig fra Historien, ogsaa fra vor egen, at der efter et stort militært Nederlag eller Uheld, som har tilføjet Nationens Ære et Stød, har lydt Raab om Forræderi. Rygtet har listet sig om, indtil det er bleven højlydt; det er bleven troet, fordi Man ikke har kunnet eller villet finde nogen anden Forklaringsgrund, og siden har det været vanskeligt at bringe det til Tavshed, fordi Man ikke har villet trænge til Bunds i Sagen. Det er gaaet ligesaa efter Toget til Christiansstad.

Det første Spor til en Beskyldning mod Arenstorff for forræderisk Forbindelse med Fjenden kan i Tiden føres tilbage til Februar 1678. Arenstorff havde i 1677 havt en utro Skriver, der hed Fridrich Grebien,

hvem han før eller i Begyndelsen af Oktober 1677 havde givet Afsked. For at hævne sig paa Arenstorff herfor og endmere fordi han troede, at Arenstorff senere forfulgte ham, nedskrev han den 4de Fbr. 1678 (hvis Datoen er rigtig og ikke simuleret) en Angivelse mod Arenstorff, som han leverede en Sekretær Linker, der enten beholdt den indtil videre eller maaskee først har afleveret den til Kongen ved Majestædens Tilbagekomst til Kjøbenhavn efter Toget til Christiansstad, da Stemningen var bleven bitter mod Arenstorff. Tidspunktet for Overleveringen af denne Angivelse vides dog ikke og kan ikke med Sikkerhed formodes. Den kan have medvirket til Arenstorffs Tilbagekaldelse fra Overkommandoen; men denne fandt dog langt rimeligere Sted som en Følge af Alt, hvad der forefaldt i selve Lejren den 20de Juli og derefter, hvorom i det Følgende, og hvis den ikke var besluttet førend Kongen forlod Hæren den 30te Juli, var det snarest en Chifferdepeche fra Krigsraad Meier til Kongen, i hvilken Depeche Meier uforbeholdent udtalte sig om Arenstorffs Mangel paa Evne til at udfylde sin Stilling, der slog Hovedet paa Sømmet.

Da Grebiens Angivelse mod Arenstorff imidlertid af Kongen forfølges længe efter Dommen af 7. Novbr. og uafhængigt af denne, og da Undersøgelserne i Anledning af samme afsluttes i Marts 1679, troe vi det rettest først at nævne de forskjellige andre Udslag, som Stemningen mod Arenstorff gav sig i Retning af Mistanke mod ham, inden vi til Slutning give en ud-

førlig sammenhængende Fremstilling af Alt, hvad der vedkommer Grebiens rænkefulde Opdigtelser.

Vi maae da først dvæle ved den Mærkelighed, at der allerede findes Spor til Mistanke mod Arenstorff i en af en Bonde, ved Navn Niels Pedersen af Boberup i Kastrup Sogn (i Skaane?) den 14de August 1678 i Helsingborg afgiven Erklæring. Denne Erklæring gaar ud paa, at en anden Bonde, ved Navn Thue Simmesen i Stovby, der ligger tæt nordost for Møllerød (Häseholm Station), havde fortalt ham, at han forleden Aar, altsaa 1677, havde hørt den svenske Rigsraad Johan Gyllenstjerna sige i Stovby Præstegaard, »at saa længe Arenstorff havde Noget at sige ved den danske Armee, maatte Man vel have et godt Haab, at de Svenske ingen Nød havde og fik vel at vide de Danskes Anslag«¹⁴). Man seer, at det er en ganske løs Yttring, der i Virkeligheden Intet siger, om den for Resten er falden saaledes som den angives, og ikke er misforstaaet eller opdigtet. Uden Tvivl har den snu, rænkefulde, men meget patriotiske Johan Gyllenstjerna, der var Kong Carls fortroligste Raadgiver under Krigen og bl. A. var tilstede i Slaget ved Lund, ligesom det ogsaa var ham, der var Sverrigs Befuldmægtigede ved Fredsslutningen 1679, givet nogle stortalende og listige Yttringer til Bedste og gjort Arenstorff til Gjenstand for disse. Den nær-

¹⁴) Erklæringen findes i Pakken August 1678 »Indkomne Militærsager, Geh. Ark.« En saadan overlegen henkastet Yttring passer ganske for Rigsraaden Johan Gyllenstjerna, se hans Biografi hos Bjørlin, Side 82.

meste Anledning for Gyllenstjerna til at omtale Arenstorff har rimeligvis været den, at Arenstorff samme Aar, 1677, den 5te April, fra Helsingborg havde udstedt et aabent Brev til menige Præster og Bønder i Nørre (formentlig Åsbo) Herred, der ligger op til Grændsen af Halland og Smaaland, hvori han advarer dem mod »Een af de Suenske veed Naufn Johan Gyldenstjerne (som) almuen i Herredet offuer alt hafuer ladet kalde paa Visse Tiider oc Steder alle Sammen at Møde der Viidere at fornemme, huad proponeres schall«, og truer dem med dobbelte Kontributioner og Ild og Sværd, hvis de efterkomme Gyllenstiernas Opfordringer ¹⁵).

Det Mærkelige ved Erklæringen er imidlertid ikke dens Indhold, men det, at den fremkommer allerede den 14de August, altsaa faa Dage efter at Arenstorff havde forladt Hæren. Det sees ikke, hvem der har fremskaffet den, men Mistanken mod Arenstorff var altsaa allerede dengang begyndt at groe, og der maa være Nogen som har begyndt at indsamle Oplysninger. — Den svenske Rigsraad Johan Gyllenstjerna maa ikke sammenblandes med den danskfødte Axel Gyldenstjerne til Svanholm m. fl. Gaarde i Skaane, der var Ritmester i svensk Tjeneste ¹⁶). Det synes,

¹⁵) Det aabne Brev findes i »Indk. Militærsager« for April 1677 A Nr. 3 Afdelingen 420, Geh. Ark. Om Gyllenstjernas og Dahlbergs Kommission, see Björln S. 104 ff.

¹⁶) I Krigsministerielle Sager ældre end 1700. C. 4. Afdelingen R. i Geh. Arkivet findes Følgende skrevet af Krigsraad H. Meier: D. 18de Juni 1678.

Axel Gyldenstern, paa Svanholm, blev i Fredags tagen fra sin gaard, oc ført til Landscron denne nat wil hand loger hoss sin

at Arenstorff, det vil sige hans Tropper, under Krigen har bemægtiget sig Kvæg, som tilhørte Axel G., og det sees, at Gyldenstjerne havde indgivet en Supplik til Kongen. Denne Gyldenstjernes Klage eller Supplik blev nævnt under Sagen, og det blev ført til Protokol under Forhøret, at den altererede Arenstorff stærkt. Han svarede, at han ikke troede, at Kongen havde beordret Generalfiskalen til at indblande saadanne Partikularia i Sagen, hvilket Generalfiskalen imødegik ved at oplæse Suppliken. Under Voteringen nævnes denne Sag kun af Assessor E. Vinding, der yttre: »Den Gjerning mod Gyldenstjerne holdt han ukristelig«, og af Ove Juel, der udtaler: »Axel Gyldenstjerne, dersom deri skulde dømmes, burde ham skee Satisfaktion, og formente, at denne Post alene bør skille Generalen fra hans Charge.« Man bliver ikke ret klog paa Sammenhængen af, hvad der saaledes foreligger, men de Linier, som findes paa den Ordre af 9de August 1678, der er omtalt ovenfor (Note 12), indeholde maaskee Nøglen til Forstaaelsen; thi Svanholm, der skulde brændes, tilhørte Axel Gyldenstjerne¹⁷⁾. Det

Moderbroder Sten Ritz gaard ved Helligeistis Kirke, hannem blef i Kongens navn tilsagt, at hand kunde drage til Fyn.

¹⁷⁾ I »Indkomne Militærsager« i Pakken for Juli 1678 findes en Mængde Klager til Kongen fra Indvaanerne i Skaane og Halland over Soldaternes og Friskytternes Udsugelser og Røverier af Kvæg, Klæder, Husgeraad, Penge osv. I Generalfiskalens Indlæg Post 8 forekommer ved Siden af en Del andre Insinuationer mod Arenstorff, som de Voterende synes at overse, en Ytring om, at mange fattige Folk endnu sukke og klage (over disse Røverier), »som specialiter af Velbyrdige Axel Gyldenstjernes Supplication, som herhos fremlægges, kan sees.« Vi have ikke truffen denne Supplik.

erindres iøvrigt, at der var det højst Ejendommelige ved denne Ordre, at Kongen selv egenhændig havde gjort Tilføjelsen om Svanholm.

Det næste Sted, hvor vi træffe Tanken om Forræderi, er i Voteringen forud for Dommen af 7de November 1678. Otto Powisch udtaler sig saaledes: »Og havde han (Arenstorff) brudt i mange Maader sin Troskabs Ed, idet han havde forhindret alle, som vilde gjort Fjenden nogen Skade, holdt Veje impassables, som det ej vare etc., hvorunder ham syntes noget andet at maatte ligge forborgen,« og Erik Banner slutter sig hertil med følgende Ord: »Og saasom der ej kan sees, hvad Fordel og Gavn Arenstorff kunde havt af saadant optænkt Værk, dersom han det paa egen Haand havde dreven, saa kan præsumeres, at der paa enten Siderne maa været Korrespondentz, hvilket jeg efter underdanigst Pligt ikkun her andrager til videre Eftertanke, om ej derpaa fornøden Inkquisition behøvedes.« Den rimelige Forklaring, som disse to Dommere gave sig selv af alle de Indvendinger, Arenstorff havde gjort under Toget, var altsaa den, at han havde spillet under Dække med Fjenden. Paa anden Maade kunde de ikke forstaae Sagen. Der peges ikke hen paa nogen Mistanke, som næres af Andre, eller paa noget direkte Bevis for Mistankens Berettigelse. Tanken henstilles kun til videre Overvejelse, »om ej derpaa fornøden Inkquisition behøvedes.«

Et tredie Sted, hvor Rygtet om den forræderiske Forbindelse omtales, er i Smædeskriveren Jakob Worms Erklæring, da han var sat under Tiltale. Det hedder

her: »Jeg har talt ofte efter Ry og Rygte, søgt efter Sagn. Desforuden blev spargeret i Viborg, at min allernaadigste Konge havde i Kjøbenhavn ladet udgaae et Ediktum, at ved de Tider, Arenstorff kom fra Armeen, maatte enhver uden Fortænkelse indgive (om han det end ikke saa lige bevise kunde), hvad hannem enten om Arenstorffs Sager var bevidst, eller hvad han til Krigens lykkelige Fortsættelse og Fædrelandets Gavn kunde optænke«¹⁸⁾).

Om nu Jakob Worms Mund og Pen har været sat i Bevægelse før eller efter Dommen af 7de Nvbr., er ikke let at sige. Vi skulle dog være mest tilbøjelige til at troe, at han allerede før end Dommen af 7de Nvbr. blev afsagt, har været paa Færde med sin Kritik. Rygtet om Arenstorffs forræderiske Forbindelse med Fjenden har allerede dengang lydt mellem Mand og Mand. Men efter at det var kommet ud blandt Publikum, at han var dømt fra Ære, Liv og Gods, og efter at det hed sig, at Man paa allerhøjeste Sted ønskede alle de Oplysninger bragte frem, som kunde afgjøre, hvorvidt han var Forræder eller ikke, har Worm følt sig langt friere i sine Ytringer end før.

Vi gaae nu over til den egentlige Kilde til, at Beskyldningen mod Arenstorff for Forræderi fik en bestemt Form og blev Gjenstand for retslig Undersøgelse, nemlig Skrивeren Grebiens Opdigtelser. Vi

¹⁸⁾ Odin Wolffs »Peder Griffenfelds Levnet«, Kbhvn. 1820. S. 382-83. Til samme Jakob Worm som Forfatter maa henføres et latinsk Smædedigt, der findes i Univ. Bibl. Additam. 160 Fol., S. 105—6. Det omtaler ikke Forræderiet, men Plyndringen af Kvæg m. v. Jfr. yderligere Additam. 249—4to. S. 17—24.

bede erindret, at disse Opdigtelser fremkom af Hævnløst, og at vi allerede Side 38 have omtalt den Angivelse af 4de Febr. 1678, han leverede til Sekretær Linker, som det første Udslag af hans onde Planer mod Arenstorff. Vi skulle nu meddele et kort Uddrag af de Aktstykker, som vedkommende denne Sag findes i Gehejmearkivet¹⁹⁾.

Friederich Grebien, født i Danzig, havde først tjent Oberst Lützow i Meklenborg paa hans Gods Neuenhof, kom efter Vismars Belejring som Sekretær til det Weyherske Regiment, blev derefter Mønsterskriver ved Garden og saa Auditor hos Oberst Melrum (Meldrum). Da han blev afskediget her, traadte han den 23. April 1677 i Tjeneste hos Generallieutenant F. Arenstorff. 5 Uger før den Malmøske Belejring (Malmø indsluttedes den 8de Juni 1677) spurgte — som han selv fortæller — Arenstorff ham i Landskrone, om han kunde tale og skrive Dansk, hvilket han benægtede. Arenstorff raadede ham da til at lægge sig efter Sproget, naar han vilde gjøre sin Lykke i Danmark, og gav ham til at afskrive en Konzept paa en stor Kvartside, af hvis danske Kontext han dog kun forstod nogle faa franske Ord, f. Ex. Armee, Trouppen, marchiren etc., samt paalagde ham at underskrive dette Stykke med en Efterligning af Generallieutenantens Navn, som Arenstorff flere Gange foreskrev ham, og hvorpaa han da øvede sig. Da Afskriften var færdig, gav Arenstorff den i Grebiens Nærværelse til en skaansk Bonde, hvem han lovede Drikkepenge. Stykket havde

¹⁹⁾ Aktstykkerne findes sammesteds som ovenfor nævnt i Note 13.

ingen Overskrift, og Grebien vidste ikke, til hvem det var. Det samme gjentog sig en anden Gang, da Grebien ligeledes maatte tage en Afskrift af en ham forelagt Konzept i Arenstorffs Nærværelse. Ellers plejede han at tage Afskrifter paa sit Kammer og at beholde Koncepten eller at tage Kopi af den. Efter Grebiens Fortælling truede Arenstorff ham med Galge og Hjul, hvis han ikke tav herom, og lod forstaae, at der nok ved Andre skulde blive ført Opsigt med, om han var tavs. Grebien havde, fremdeles efter sin egen Fortælling, gjort Toget med til Christiansstad i 1677, men paa Vejen styrtede hans Hest, og Arenstorff havde da ladet ham gaae til Fods i to Dage, efter Grebiens Mening alene i det Øjemed, at han skulde blive fanget af et svensk Parti under Douglas.

Man seer, at Grebien har lagt denne Fortælling meget forsigtigt til Rette. Han beskylder endnu ikke Nogen for Noget; han mistænkeliggjør blot, men tør ikke vove sig videre frem end til at angive nogle meget dunkle Omstændigheder, der rimeligvis alligevel ere forvanskede. Indseende, at disse Omstændigheder i og for sig vare alt for vage, føjer han et nyt, vel overvejet Skridt til. Han begiver sig til Dr. Lassenius, Præst ved Sct. Petri Kirke²⁰⁾ i Kjøbenhavn, spørger ham til Raads om, hvad han under saadanne Omstændigheder skulde gjøre, og faer saa det Svar: at det var en perikuløs Sag (at blive hos en Herre, hvis Adfærd

²⁰⁾ Den her nævnte Dr. Johan Johansen Lassenius var En paa den Tid bekjendt Skriftefader. Han var Dr. og Professor theol., døde 1692. Worms Lexicon over lærde Mænd I Deel, 577.

var saa tvetydig); han maatte helst gaae i Tjeneste hos en Anden. Grebien fik dog ikke Lejlighed til selv at følge dette Raad. Da Arenstorff bragtes syg til Kjøbenhavn i Oktober Maaned, fik han uden videre Afsked af hans Tjeneste, ikke efter eget Ønske, men fordi hans Herre beskyldte ham for Tyveri. Grebien søgte da Plads i Livregimentet under Oberst Basse, hvem Arenstorff dog advarede, saaledes at Grebien ikke fik denne Tjeneste. I sin Tjenestelighed opholdt han sig saa i Pagehovmesteren Neanders Hus i Kjøbenhavn, som han selv siger i 20 Uger, og fik omsider en ny Tjeneste hos Hr. von Kielmanseck, der synes at have taget ham med til Hamborg, men her at have forandret sit velvillige Sindelag imod ham, formentlig paa Grund af Breve fra Kjøbenhavn. En Kammertjener hos Baron Mandel, der ledsagede Kielmanseck, betroede i den Anledning Grebien, at Kielmanseck havde i Sinde at forlade ham undervejs. Om nu dette skulde være anstiftet af General Arenstorff, turde Grebien ikke sige for vist. Paa dette Tidspunkt fremkom den tidligere omtalte Beretning fra Grebien, dateret Kjøbenhavn den 4de Februar 1678, hvilken Beretning han, efter sin Forklaring i et senere Forhør af 14de September, overleverede til Sekretær Linker. Det er i denne Beretning, at der af Grebien gjøres Rede for det alt ovenfor Anførte. Han mistænkeliggjør altsaa Arenstorff til Gjengjeld for at han paa Grund af Beskyldningen for Tyveri var kommen af hans Tjeneste. Linker var Sekretær i det tydske

Kancelli; men hvilken Brug han foreløbig gjorde af Angivelsen, sees ikke.

Ved ovennævnte Beretning ligger endvidere tre Breve, daterede Kjøbenhavn den 26de Febr., 9de Marts og 12te Marts 1678, det første og det sidste fra Klothack, der var Hovmester (Lærer) for Baron Winterfeldts Børn, det mellemste fra Neander. Alle tre Breve ere adresserede til Hamborg, hvor altsaa Grebien paa den Tid opholdt sig.

Det første Brev af 26de Febr. udtaler Brevskriverens Deltagelse for Grebien i Anledning af »den contrairen Lauf seines Glücks«, men da hans Herskab »beiderseits« er reist paa Landet til deres Godser, kan han ikke gjøre Noget for ham, saa meget mindre som han antager, at hans forrige Herre med Forsæt »diese Verlassenschaft follenzogen.«

I det andet Brev af 9de Marts siger Neander, at han har modtaget Grebiens Brev af 25de Januar, dat. Werenborg ²¹⁾, da han befandt sig vel, og hans Brev af 26de Febr., der var fuldt af lutter Klager. Han kan ikke give ham Raad. I Kjøbenhavn er kun lidet godt at haabe for ham »wegen bekendter Ursach.« Han maa see at gjøre sin Lykke i Hamborg.

I det tredie Brev af 12te Marts siger Klothack, at han i Dag (fra Grebien) havde modtaget en højst ubehagelig Bekræftelse og yderligere Meddelelse »von dem üblen tractement und schändlicher Desertion Seines principalen,« og Underretning om, at Grebien ikke havde faaet hans sidste Brev. Han giver ham nu

²¹⁾ Hvor dette Werenborg ligger, vides ikke.

Anvisning paa at forhøre sig hos Andreas Holman paa Elernsteinweg. Det falder Brevskriveren dobbelt svært at give det Raad, som Grebien begjærer, »weil er contra objecta et maxime ardua et periculosa versiret. —«

Det fremgaaer altsaa af disse foreliggende Data, at Grebien den 25de Januar befandt sig vel i Werenborg (hos Kielmanseck). Men allerede den 4de Februar, da han har dateret sin Angivelse til Sekretær Linker, stod hans Forhold til Kielmanseck, som paa den Tid opholdt sig i Hamborg, paa svage Fødder. Angivelsen af 4de Febr. er, som det vil erindres, dateret Kjøbenhavn, men Man tør nok, naar Man sammenholder alle Data, nære nogen Tvivl om, at Grebien til den Tid virkelig var der paa Stedet. Den 26de Februar klager han, sikkert fra Hamborg, over at Kielmanseck havde jaget ham bort, og en lignende Klage kommer Klothack i Hænde den 12te Marts.

For at bringe Sammenhæng i Fremstillingen af Alt, hvad der angaaer Grebiens Person, hans Opholdssteder og de Omstændigheder, der foranledigede, at han blev kaldet til Kjøbenhavn og der fik uventet Lejlighed til at give sine Planer mod Arenstorff et videre Omfang, foregribe vi her Indholdet af de senere i Sagen optagne Forhør.

I Hamborg eller Altona opholdt Grebien sig altsaa i alt Fald i Slutningen af Februar og i hele Marts Maaned, indtil han den 7de April (1678) blev antaget som Skriver hos Kaptejn Henrik Kruse, der førte Hs. Majestæts Skib »Prinds Fredrik«, som laae paa Elben for at tage Vare paa de Skibe, der skulde

betale Told af Korn. Kaptejn Kruse traf ham i Altona hos en Værtshusholder, den ovennævnte Holman, og tog ham strax med ombord. Kaptejnen antog, at han havde ligget en rum Tid forud hos denne Holman, men om han i den Tid ogsaa havde været andre Steder henne, vidstes ikke. I den Tid han var i Tjeneste hos Kaptejn Kruse, var han fra Borde i 4 Dage fra den 30te Maj til 2den Juni, da en Krigskommissær Johan Schwerdtfeger havde laant ham til Besørgelsen af Skriveri i Anledning af de Münsterske Troppers Gjennemmarche gjennem Altona. Da Skibet i Mellemtiden var gaaet op til Glückstadt, rejste han over Land dertil og kom ombord her. Den 28de Juli betaltes der Lønning til Besætningen, og Grebien bad da om Tilladelse til at rejse til Hamborg for at ekvipere sig. Dette tillodes ham, men da han efter tre eller fire Dage kom tilbage (altsaa omtrent den 1ste August) »sey er nicht wider an bohrt gekommen, weil er damahlz so fort nach Kopenhagen begehrt worden.«

Ankommen til Kbhvn., **altsaa** i de første Dage af August tog han Ophold »in der Königin Garten bey Ihr. May. Sprachmeister Visconti, da er noch wehre.« — Den 10de September blev der af Krigssekretær I. Harboe, under Nærværelse af Kancellisekretær C. Schøller, optaget et Forhør over ham paa Rosenborg. Dette Forhør var utvivlsomt fremkaldt af en Samvirken mellem den oftere omtalte Beretning af 4de Febr. 1678, som Linker nu havde anbragt paa højere Sted, og en Angivelse, som Grebien havde foranlediget bragt frem af en Person ved Navn Zacharias Dikman, om hvem nedenfor. For-

høret er overskrevet »Puncta Interrogatoria in sachen zwischen Friedrich Grebien Kläger contra Beklagten oder vielmehr angegebenen General Arenstorffen,« og i dette Forhør forklarede Grebien, at det var den ovennævnte Visconti, der havde sendt Bud efter ham i Glückstadt. **Han** havde ladet ham vide, at Man holdt Arenstorff suspekt. Grebien kunde ikke give nærmere Oplysning om de to tidligere omtalte Breve, han havde skrevet for General Arenstorff i Landskrone. Det første blev, som allerede forhen anført, skrevet omtrent 5 Uger før Malmøs Belejring altsaa i Begyndelsen af Maj 1677, ganske kort efter at han var kommen i Arenstorffs Tjeneste, det andet et Par Uger efter. Der kom ofte Bønder til Arenstorff. Undertiden indbragtes disse af udsendte Skytter. Han vidste ikke ringeste Besked om, hvorvidt Arenstorff i Lejren for Christiansstad (i Juli—August 1678) havde skrevet Breve til den svenske Konge. Foruden til Dr. Lassenius havde han betroet sin Mistanke mod Arenstorff til den ovenfor nævnte Klothach. Han kjendte aldeles ikke en ung Person, der hed Zacharias, Drejer af Profession. Siden han var kommen til Kbhvn. i August, havde han, udenfor sit Ophold i Viscontis Hus, ikke været i andre Huse, end hos Neander og i en Guldarbejder Borcharts Hus.

Vi lade nu foreløbig Grebien fare og vende os til den ovennævnte Zacharias Dikman, som Grebien havde underkjøbt til paa vedkommende højere Sted at anbringe en af ham (Grebien) temmelig plumpt sammensat Historie om, at Arenstorff under Toget mod Christiansstad i Juli—August 1678 havde ført

forræderisk Brevvexling med den svenske Konge. Dikman gjorde efter Aftale sin Anmeldelse, og efter dertil truffen Foranstaltning blev der den 27de August 1678, altsaa efter at Grebien var kommen til Kjøbenhavn og medens han opholdt sig hos Visconti, af bemeldte Dikman mundtligt afgivet følgende Forklaring, som I. Sidenborg, (formentlig Assessor i Borgretten, senere Borgmester i Kjøbenhavn) under Nærværelse af Krigssekretær I. Harboe, førte i Pennen Ord til andet, som Z. Dikman sagde ham til. Denne Forklaring lyder saaledes:

»Zachariæ Dikmans deposition

cont. Gen^{rl} Arensdorff.«

»Beretter bem^{te} Zacharias at hand in Julio nest
 »forleeden reiste herfra til Helsingør, til den ende at
 »hand vilde vnderd: anholde om at vere Laquei hosz
 »hendisz Dr: May^t, men som hand iche kunde faa
 »leilighed at offuerleffuere der hansz vnderd: supplica-
 »tion, begaff hand sig, den 12te July offuer til Hel-
 »singborg, huor hand hend: Dr: May^t offuerleffuerede
 »forsch: szin supplication, huorpaas hand dog der
 »ingen svar fich, gich derfor liige til Armeen til Mølle-
 »rod, og forbleff der indtil den 19de July den opbrød
 »for at marchere til Christianstad, da hand begaff sig
 »noget for i Veien, og vformodentlig antreffede en
 »Bonde som sagde sig at vilde til Christianstad med
 »flesch, smør og ost, med huilchen hand accorderede
 »at hand schulde føre ham til Christiansstad for 2 Mrk.
 »Som hand kom nu j fiering veisz fra den Svensche
 »Leyer, kom et Svensche parti til dem, og spurde huem
 »hand var, huortil effterat hand haffde svaret, god
 »Dansch, bleff hand strax vdplyndret, og førde de ham

»strax i Hoffuetquarteeret til Kongen og Askenberg,
 »som spurde hannem først huad nation hand var, huor
 »sterch Kongen aff Danmarch var, og huor den danske
 »armee stod, men som Dikman ingen bescheed kunde
 »giffue derom, bleff hand aff Soldaterne med Kiepper
 »slaget, og strax bleff sluttet i en fiedder.«

»Samme nat imellem den 19de og 20de July
 »effterat Kongen af Sverig haffde lagt sig, saa hand
 »at der kom en stor, høy, tych Mand, og gich ind til
 »Kongen, og effterat hand var indgangen hørte hand
 »nogle breffue lesze, men kunde iche høre derisz
 »indhold, men siden effterat de vare vdleste, hørte
 »hand dem sige i Kongensz telt, Der gute Arens-
 »dorf ist noch ein alter gut Swedisker blut,
 »und ist den Sweden noch trew, wiidere hørte
 »hand iche bem: nat, men om anden Dagen, som
 »var den 20de dito spurde hand Soldaterne huem den
 »store Mand var, svarede de ham, at det var Asken-
 »berg.«

»Natten dereffter imellem løffuerdag og Søndag,
 »da hand endnu var i Hoffuetvagten, kom der breffue
 »igien som en høy lang Mand bar ind til Kongen, og
 »som sagtisz at være Offuerste Didiken men aff disse
 »Breffenisz indhold hørte hand intet.«

»Den 21de dito holtisz der bedestund, den dag
 »hørte hand heller intet, men om natten, imellem søn-
 »dag og mandag kom atter breffue, aff deszen ind-
 »hold ey heller hørte noget.«

»Den 22de dito om mandagen passerede intet,
 »men om natten imellem tiirszdag og onszdag, kom en
 »gemen Svensch Soldat, og bragte breffue til Kongen,

»som strax bleffue leste imellem 12 og et om natten,
 »og stod da Kongen alleene i tielten med Askenberg,
 »og legte bredspil med hannem, strax bleffue breffuene
 »leste, og Askenberg sagde, det er Arensdorfs egen-
 »haand, og bleff dernest lest, at Kongen aff Danmark
 »haffde fodret alle hanz Generaler tilsammen og holdet
 »dem for i Krigszraad, om det var raadeligt at tage
 »bierget ind, huorpaa alle haffde resolveret ia, og
 »dernest bleff fremdelisz lest, »aber als ich nicht
 »war dabey gewesen, lies Ihre Mait. mich
 »fordern, um zu vernemen, ob es rahtsam
 »wäre, den berg einzunehmen, worauf ich
 »antwortete, ich wolte mich darauf bedenken
 »bis morgen«, og wiidere bleff aff samme Breff lest,
 »morgen wil ich dem Kønig sagen, das es
 »rathsam wäre, das wir den berg einnehmen,
 »und wan wir dan morgen mit der armee kom-
 »men, musset Ihr mit Ewrer armee darauf
 »sein.«

»Strax derpaa om natten gich Askenberg fra
 »Kongen, og bleff befalet armeen at bryde op szom
 »ogsaa i all stilhed scheede, og bleff fiedren ham da
 »slaget aff beenen, at hand schulle marchere, og som
 »Fienden var i den tummel med marchen, kom hand
 »bort og tog Veien runden omkring ved Malmø, og
 »siden til Landszcrone indtil hand endelig kom til
 »H. K. M.«

»At dette er Zachariæ Dikmans deposition, ord
 »fra ord szom hand mig haffuer tilsagt, bekiender Jeg
 »vnderschr: Kiøb. den 27de Aug: 1678

J. Harboe.

J. Sidenborg.«

Dagen efter, den 28de August, optog Sidenborg et ordentligt Forhør over den omtalte Zacharias Dikman, der talte Dansk, og gik ham paa Klingen i alle enkelte Punkter af hans Forklaring fra Gaarsdagen. Det har neppe Interesse at gjengive alle disse Enkeltheder; vi skulle blot fremhæve, at Dikman forklarede, at han var 20 Aar gammel, født i Stralsund. Hans Fader, Borchard Dikman, var død og hans Moder anden Gang gift med Peder Hansen, Bendrejer i Badstustræde. Han var selv Svend i Professionen og var gaaet til Helsingør for at undgaae Bank af Stedfaderen. Hans Moder vidste om hans Forehavende. Han havde 15 Rdl. med, som han paastod var hans Arvegods, men han kunde ikke gjøre Rede for, hvem der havde givet ham dem. Han havde i Helsingør levet lystigt med et Par Lakejer og i Helsingborg fundet Optagelse hos et Par Gardere. Adspurgt om, hvad han vilde i Christiansstad, svarede han, at han der havde en Halvbroder, Hans Christensen, der var Lieutenant ved Fodfolket og en Dusbroder, Hans Petersen, Kaptejn-lieutenant og nu Regimentskvartermester. Da de Svenske havde plyndret ham for hans Kjole, købte han den igjen næste Dag af dem for 10 Dlr., som han havde skjult sub membro virili. Han blev strax om Fredagen (d. 19de Juli) ført for Kongen og Ascheberg, og stod saa arresteret i en »Fjeder«, indtil Armeen brød op Natten mellem Tirsdag og Onsdag den 24de Juli. Han søgte først til Malmø, derfra til Helsingborg og derfra i en Baad til Kjøbenhavn. Vedkommende Opholdet i den svenske Lejr, gav han som Enkeltheder til Bedste, at han opholdt sig omtrent

10 Skridt fra Kongens og Aschebergs Telt. Arenstorffs Breve bleve læste paa Dansk (det vil erindres, at han i sin Forklaring af Gaarsdagen gjengav Indholdet paa Tydsk) og Kongen og Ascheberg stammede, da de læste dem højt, og kunde ikke læse dem rent. Han havde ganske vist ikke seet Kongen eller Ascheberg om Natten, men han havde hørt dem og kjendt Ascheberg paa Stemmen. Han gav nærmere Forklaring om Brevenes Antal (3 Stykker) og om hvem der bragte dem. Kongen og Ascheberg talte altid Svensk sammen, men Arenstorffs Breve vare, som sagt, paa Dansk. Paa Spørgsmaalet om, hos hvem han »angav sig,« (meldte sig), da han var vendt tilbage til Kjøbenhavn, svarede han: »hos Henschen Trompeter, eftersom han havde tilforn været kjendt med ham og talt med ham hver Dag i Hovedkvarteret.«

Efter Afgivelsen af disse værdifulde Oplysninger, der allerede ved deres Usandsynlighed og indre Modsigelser maatte give Forhørsdommerne et temmelig tydeligt Begreb om, hvad det var for en Person, de havde for sig, blev Dikman — det fremgaar ikke om det var strax — anholdt, og som han selv senere med en vis Eufemisme udtrykker sig, anbragt »i Slotsfogdens Kammer«. Den 10de September blev der optaget et nyt Forhør over ham paa Kjøbenhavns Slot af J. Sidenborg under Nærværelse af Sekretær J. Harboe og Generalfiskalen, Christen Pedersen.

Dikman kunde nu forklare, at han kjendte Grebien, og at deres Bekjendtskab var stiftet 3 Uger førend han (Dikman) kom »i Slotsfogdens Kammer«. Han havde sidst talt med ham Dagen førend han blev

anholdt. De gik da og diskuterede sammen paa Hjørnet af Kjøbmagergade ved Amagerterv om Arenstorff, hvorledes han var Kongen utro, og hvilke Breve han havde skrevet de Svenske til. Grebien viste ham Kopier af disse Breve, hvis Indhold var det, at Arenstorff nok skulde opholde de Danske paa Vejen fra Helsingborg til Christiansstad, saa at denne Fæstning ikke blev undsat. Grebien havde allerede et Par Dage før (fire Dage før Dikman blev anholdt) lovet ham 50 Rdl., naar han vilde forebringe Kongen Indholdet af disse Breve, og nu, under deres Samtale, der førte dem ned til Hallandsaas, havde Grebien betalt ham to Dukater paa Haanden. Deres første Sammenkomst havde fundet Sted i »Landgraffen von Hessen« (et Værtshus), hvor de med flere Andre spillede Kegler. Det vil erindres, at Grebien var hleven forhørt samme Dag paa Rosenborg af Harboe og Schøller, ganske vist, som Man af Sammenhængen seer, førend Man havde forhørt Dikman. Efter Dikmans Tilstaaelse blev Grebien arresteret og sat i Citadellet, og et nyt Forhør blev optaget over ham den 14de September af Sidenborg, under Nærværelse af Kammersekretær Schøller og Generalfiskalen. Grebien var imidlertid mere snu og koldblodig, end Man havde havt Grund til at troe. Den 10de September havde han forklaret, at han aldeles ikke kjendte Zacharias Dikman. Nu kjendte han fremdeles ikke Dikman af Navn, man vel af Person, da han havde spist i hans Forældres Hus, førend han selv kom til Arenstorff. Han vidste ikke, at han havde talt med Dikman i 10 Maaneder. Han skyldte Dikmans Fader (Stedfader)

4 Mrk., men havde aldrig spillet Kegler med Sønnen i »Landgraffen von Hessen«. Han havde ikke været her i Byen for 9 Uger siden, (da Dikman begyndte sin foregivne Rejse); da var han ombord paa »Prinds Frederik«. Han havde ikke givet Dikman Penge og havde ikke været i Dikmans Forældres Hus siden Paaske, hvilket Dikmans Moder med Ed bekræftede. (Grebien havde nemlig, som det sees, været saa forsigtig kun at oplede Dikman i Værtshuset og at træffe sine Aftaler med ham paa Gaden). Han forstod ikke mere Dansk, end »wasz mit dem teutschen übereinkommt«. Han havde forladt Kjøbenhavn den 20de Januar (jevnfør, at han endnu den 4de Fbr. daterede sin Angivelse til Sekretær Linker fra Kjøbenhavn) og han havde derefter ikke været i Byen, førend nu for 3 Uger siden (ogsaa en Usandhed; han kom til Byen i Begyndelsen af August, men han vil dække sig mod Dikmans mulige Tilstaaelser, som han ikke fuldt kjender), »da Hs. Kgl. Majestæt havde ladet ham afhente her til Kjøbenhavn«. Viscontis Budsendelse til Grebien har dog altsaa formentlig fundet Sted efter Kongens eller i alt Fald efter højere Ordre; det er ogsaa klart, at Visconti ikke paa egen Haand kunde tage en Skibsskriver ud af hans Tjeneste, og Penge maatte Grebien jo ogsaa have at rejse for.

Hs. Majestæt beordrede derefter optaget et Forhør over Kaptejn Kruse ombord paa »Prinds Frederik« for at konstatere de nærmere Omstændigheder ved Grebiens Ophold paa Skibet og Tidspunktet for hans Bortrejse fra Glückstadt. Dette Forhør blev optaget i Glückstadt den 11te Nvbr., og de Oplysninger, der

ved denne Lejlighed fremkom, ere allerede benyttede i det Foregaaende. Man aabnede Grebiens Vadsæk, der var bleven ombord i Skibet og forseglede de der forefundne Papirer. Det var ikke bemærket, at Grebien under sit Ophold ombord havde korresponderet med Nogen.

Den 29de Marts 1679 toges Grebien, der havde hensiddet som Fange i Citadellet, efter Kongens Befaling paa Ny i Forhør af Sekretærerne J. Harboe og C. Schøller, nærværende Generalfiskalen Christen Pedersen.

Der kom ikke videre ud af dette Forhør. Grebien aflagde blot nærmere Forklaring angaaende de forskjellige Udtryk i Klothacks og Neanders Breve af 26de Febr. og 9de og 12te Marts og fastholdt iøvrigt alle sine tidligere Udsagn.

Hermed slutter disse Aktstykker, uden at vi see, hvad der videre blev af Dikman og Grebien.

Sammenfatte vi det Foregaaende, nære vi ikke Tvivl om, at Grebien har opdigtet Historien om de to Breve, han afskrev paa Dansk for General Arenstorff i Landskrone i Maj 1677 for at hævne sig paa ham. Har han ikke fuldt opdigtet dem, har han i alt Fald forvansket dem, og han har, forsigtigt, for at have sin Ryg fri, ikke vovet sig videre end til den aller almindeligste Angivelse af, at Brevene vare paa Dansk, at han efterskrev og underskrev Arenstorffs Navn og at Arenstorff leverede Brevene til en Bonde. Der er Noget og dog Intet i denne Angivelse. Der er ingen Antydning af, end sige Bevis for Brevenes Indhold og Øjemed, eller Opgivelse af, til hvem de

vare rettede, men der er Nok til at kaste Skygge og vække Mistanke. Denne opdigtede Historie har Grebien i al Stilhed udsaaet — til »D. Lassenius« og til Klothack (Forhøret 10de Septbr., Spørgsmaal Nr. 38) og derefter bragt paa Papiret (4de Febr. 1678, i Opskriften til Sekretær Linker) efter at Arenstorff havde bortjaget ham af sin Tjeneste og efter at han hos Oberst Basse og Baron Kielmanseck havde sporet Virkningerne af Arenstorffs Misrekommendation.

Da Grebien (af Hs. Majestæt Kongen?) gennem »Spraachmeister« Visconti var beordret afhentet fra Glückstadt til Kbhvn. (efter det Foregaaende indtraf Ordren til Glückstadt omtrent den 1ste August), utvivlsomt for at afgive Forklaring om de to Breve, han havde omtalt i sin Opsats til Linker, hvilken Opsats Linker enten tidligere, eller maaske først, da Vognen begyndte at hælde for Arenstorff, havde indleveret paa allerhøjeste Sted, var Talen om Arenstorffs Tilbagekaldelse fra Overkommandoen og Beskyldningerne mod ham i den Anledning et almindeligt Samtaleemne i Kjbhvn. Det laae da saare nær for Grebien, der, som det vil erindres, var indlogeret hos Visconti i »Dronningens Have«, at benytte denne Strøm af Rygter og Stemninger til at smede et nyt og bedre Vaaben mod Gjenstanden for sit Had. Hele Zacharias Dikmans Tog over til Skaane, idetmindste den Del deraf, der gik ud over hans Ophold i Helsingborg, er opdigtet af Grebien og, under Samtaler, han havde dels i Værtshuset »Landgraffen von Hessen«, dels paa Gaden, indprentet Dikman, hvem Grebien blændede ved at vise ham nogle Koncepter, og hvem han ved

Løfte om 50 Rdl. underkjøbte til en falsk, temmelig ubehændig Angivelse mod Arenstorff.

Det havde været let for Forhørsdommeren at sætte de to nævnte Personer anderledes til Vægs ved at foretage de fornødne Konfrontationer (ikke engang Grebien og Dikman bleve konfronterede, end sige Grebien med Arenstorff), og at bringe det hele Væv af Opdigtelse ganske anderledes til at falde sammen, end det allerede nu foreligger; men det erindres, at det ikke laae i Hans Majestæts Interesse at trænge dybere ind i denne Sag. Hans Majestæts Mellemmænd, Sekretærene Schøller og Harboe, samt Generalfiskalen, Christen Pedersen, havde faaet tilstrækkelig Rede paa, at der her kun forelaae et Opspind af to Skjelmer, af hvilke den ene vilde tjene Penge, den anden tilfredsstillte sit Had.

Dette er, hvad vi kjende om Beskyldningerne mod Arenstorff for Forræderi. At vente, at de svenske Arkiver skulde indeholde Bidrag, som Jahn antyder, er kun grebet ud af Luften, fordi Jahn ikke har kjendt den hele Sammenhæng af denne paa en Gang be-
drøvelige og jammerlige Beskyldning. De svenske Arkiver ville ikke kunne meddele noget andet Bidrag, end det, der vil indeholdes i deres fuldstændige Tavshed.

Efter denne Redegjørelse vende vi os til Kongen for at see, hvorledes han var stillet og selv stillede sig overfor hvad der forelaae. I Besiddelse af Dommen af 7. Novbr. 1678 kunde han, hvis han vilde,

strax have gaaet frem mod Arenstoff efter dens fulde Strænghed. Han kunde have taget hans Liv, Ære og Gods, og dermed skaffet sig en eklatant Fyldestgjørelse for den »Despekt og Blåme«, der var overgaaet hans Vaaben og vor danske Nation. Men mod en saadan Fremgangsmaade maatte der dog hos Kongen rejse sig adskillige Betæneligheder. For det Første havde Arenstorff egentlig intet Forsvar ført. Han var kun gaaet supplicando til Værks og havde udtrykkelig erklæret, at han ikke vilde rette (føre Proces) mod sin Herre og Konge. Han havde erklæret sig skyldig i Alt, hvad Kongen ham vilde eller kunde tillægge, og iøvrigt var jo, som Kongen selv vidste (og havde resolveret) de fornødne Midler til Modbevis nægtet ham. Det var paa Grundlag af denne Rettergang, at han var dømt. Han var dømt, fordi Kongen vilde det. Det var ikke noget stærkt Grundlag for en Exekution, der gik paa Ære, Liv og Gods. For det Andet havde Kongen jo selv været Overanfører. Alt var jo indstillet til ham og billiget af ham. Havde han befalet, saa var Alt skeet, som han havde villet det. Han maatte føle, om han end ikke tilstod det, at der i den Henseende hvilede et stort Ansvar paa ham selv. Om han nu lod Arenstorff undgjælde, fritog det ham saa selv, og vilde han virkelig derved udslette den »Blåme og Despekt«, der hvilede paa hans Vaaben og paa vor danske Nation efter et Tog, paa hvilket han havde havt Overanførslen? Vi troe, at Kongen, skjønt endnu harmfuld og fortørnet, har betænkt dette. Men for det Tredie holdt han jo endnu i sin Haand den Undersøgelse,

der var indledet i Anledning af Beskyldningen mod Arenstorff for forræderisk Forbindelse med Fjenden. Den havde den 7. Novbr. 1678, da Dommen blev afsagt, endnu ikke faaet sin Afslutning. Det var altsaa naturligt først at oppebie, hvad der endelig kom ud af denne Sag og samtidig at afvente, om der mulig skulde vise sig noget Nyt i lignende Retning. Kongen lod derfor »Dommen« af 7. Novbr. ligge hen indtil videre.

Da omtrent 7 Maaneder vare forløbne, da intet Nyt imod Arenstorff viste sig, og da en roligere Betragtning af Forholdene havde faaet Tid til at gjøre sig gjældende, maatte der tages en Bestemmelse. Ved Siden af, at Undersøgelsen af de fremkomne Beskyldninger mod Arenstorff for Forræderi havde vist sig at være usselt Opspind, maatte ogsaa en Betragtning, hentet fra selve Forholdets Natur gjøre sig gjældende. Man turde vel spørge: Hvad skulde overhovedet bevæge Arenstorff til Forræderi? Havde han ikke her i Landet havt sin Konges Yndest i høj Grad? Havde han ikke saa høj en Stilling, som han nogensinde kunde vente at opnaae noget andet Sted? Var der nogensinde forefaldet Noget, som kunde rokke Arenstorffs Troskab? Havde Arenstorff ikke her i Landet sin Kone, sine Børn, sine Ejenomme? Hvad kunde erstatte ham alt dette i Sverrig? Hvad vilde han vinde, der var større og bedre?

En fornuftig Betragtning maatte herpaa svare: Han vilde tabe Alt og Intet vinde.

Naar Man hertil føjer, at Arenstorffs Svar paa de mange Spørgsmaal, der forelagdes ham af Generalfiskalen angaaende hans Ledelse af Toget til Christiansstad, havde været baade sande og enkelte Gange fulde af naturlig Harme, kan Man forstaae, at det dog tilsidst blev alle, selv Kongen, vitterligt, at idetmindste i det Punkt, der angik Forræderiet, havde Arenstorff en ren Fod at staae paa. Der var ikke Tvivl om, at han altid havde været og var Kongen tro og oprigtig hengiven, i hvad der end ellers kunde siges om hans Evner og Dygtighed, og derfor havde han billigvis Krav paa en Oprejsning for den Krænkelser, der ufortjent var tilføjet ham ved at blande Mistanken om Forræderi ind i Undersøgelsen mod ham i en anden Retning.

Kongen afgjorde da endelig Sagen ved under 5. Juni 1679 at udstede et aabent Brev²²⁾, som Jahn let betegner som en Kgl. Resolution (»Kongen den 5te Juni 1679 resolverede«), og som Artiklen i biografisk Lexicon kalder en Dom (»Først 5te Juni Aaret efter afsagde Kongen den endelige Dom«), men som i Virkeligheden er noget Andet og Mere. Vi skulle gjøre opmærksom paa Ejendommelighederne ved dette Aktstykke, der findes meddelt som Bilag til denne Afhandling.

Det vil allerførst bemærkes, at det ikke med et Ord nævner Dommen af 7de Novbr. 1678²²⁾. Dette var i og for sig heller ikke nødvendigt. Thi Dommen af 7de Novbr. var kun en Kommissions Dom,

²²⁾ Originalerne findes i Gh. Ark. See Bilagene Side 78—82.

nedlagt i Kongens egne Hænder, til hans nærmere Beslutning og Afgjørelse. Den kunde ikke exekveres uden efter Kongens Ordre. Hvis han lod den ligge, havde den ingen Betydning. Det aabne Brev af 5te Juni 1679 træder derfor ikke i Formen frem som en Strafformildelse, men optager Spørgsmaalet om Arenstorffs Skyld eller Ikke-Skyld til selvstændig Prøvelse.

I sidstnævnte Henseende skjelner det nævnte Brev mellem to Beskyldninger. Den første er den for Forræderi, der ikke blev fremsat mod Arenstorff under Kommissionssagen. Han blev hverken tiltalt eller dømt af denne Grund. For den Læser, der ikke kjender de Undersøgelser for hvilke vi i det Foregaaende have gjort Rede, og som baade forud før Dommen af 7de Novbr. 1678 og i Mellemtiden mellem denne og det aabne Brev af 5te Juni 1679 havde været Gjenstand for særlig Paaagtning fra Kongens Side, maa det aabne Brevs Udtalelse om Forræderiet synes umotiveret og uforstaaelig. Efter hvad der nu her er meddelt, er Sammenhængen klar for Alle. Det aabne Brev har til Hensigt at give Arenstorff Oprejsning for den mod ham — udenfor Sagen — rejste Beskyldning for Forræderi, samtidigt med, at det afgjør den Strafskyld, som Kongen iøvrigt fandt at burde tillægge ham. Brevet udtaler derfor: »At Vi (Kongen) af de udj Hr. Friderich von Arenstorffs sag beskichede Commissariers allerunderdanigste rapport, saa og af adskillige indkomne attestatis oc Beviissligheder hafve fornummet, at (. om endskjøndt) bemeldte Hr. Friderich von Arenstorff udj nest forgangen aars campagne **ej** nogen

forræderie begaaet hafver«, og fortsætter med Hensyn til den anden Beskyldning saaledes: »icke des mindre hafver hand sig udj mange maader grofveligen forseet oc ved sine utidige difficulteter meget hindret, at Christianstad ej er blefven undsat.« Denne Beskyldning anføres som en Kjendsgjerning og det udsiges, at han »derfor høyeste straf (har) fortient«. Til Grund for Kongens Afgjørelse af Forholdet lægges altsaa en Henvisning til den anstillede Forundersøgelse og de under denne fremkomne Oplysninger. Forsaavidt der blandt disse i Spidsen nævnes de beskikkede Kommissariers allerunderdanigste Rapport menes dermed utvivlsomt Dommen af 7de Novbr. og den Erindring (Pro memoria), hvorved Dommerne efter Forhandlingsprotokollens Slutning vilde indsende deres Dom. Fra sit Standpunkt har Kongen Føje nok til at betegne Kommissionsdommen saaledes, da den var afgivet til ham selv efter hans Paalæg, efter at hans Afgjørelse af flere Punkter under Sagens Gang var indhentet. I Slutningen gaaer Dommen i Formen ogsaa over til en Slags Forestilling til Kongen. — Hvad angaaer de »adskillige indkomne attestatis og Bevisligheder« sigtes der ved disse utvivlsomt til Alt, hvad der i Sagen er passeret, baade vedkommende Toget til Christiansstad og den mod Arenstorff rejste Beskyldning for forræderisk Forbindelse med Fjenden. Der er endog nogen Grund til at kunne læse Stedet saaledes, som om Attesterne og Bevislighederne fortrinsvis angik Afgjørelsen af dette sidste Punkt. Derved skulle vi dog ikke dvæle. Vi have ikke fundet mere om Arenstorffs Forræderi end foran med-

delt, men derved er ikke udelukket, at Kongen, navnlig ad Mundtlighedens Vej, kan have givet sine Undersøgelser en langt større Udstrækning. Hovedsagen er, at det er vist, at Kongen nøje har prøvet Spørgsmaalet om Arenstorffs Forræderi, og det visselig ikke med det Maal for Øje at finde Undskyldningsgrunde for, men derimod Beviser mod Arenstorff, samt at han lod 7 Maaneder gaae hen, inden han »efter tilvejebragte Attester og Bevisligheder« slog fast, at Arenstorff ikke havde gjort sig skyldig i Forræderi. Det skyldes de af Kongen foretagne Undersøgelser, at det viste sig, at Rygtet om Forræderi i Virkeligheden var lige saa taabeligt som grundløst. Det sees nu til Evidents, at det kun var blevet til som Udtrykket for en selv-lavet Forklaring af Grundene til Arenstorffs svage og vrantne Holdning under Toget i Juli—August 1678, og at det kun var blevet støttet ved positive Vidnesbyrd, dels a) hidrørende fra, hvad en Bonde havde fortalt en anden om, hvad han havde hørt en svensk Rigsraad sige, dels b) fra hvad en afskediget Skrivers hævnlystne Sind havde opspunden. Det kan saaledes med Sandhed siges, at dette Spørgsmaal allerede den Gang har fundet en saa omfattende, indgaaende og endelig Afgjørelse, at Forfattere for Fremtiden ere uberettigede til at nævne selve Rygtet uden at tilføje, hvad den bedst underrettede og i denne Sag skarpest mod Arenstorff dømmende Mand, Kongen, har udtalt derom.

Vi kunne ikke unnlade hertil endnu at knytte et Par Ord om den Maade, hvorpaa Kongen karakteriserer

Arenstorffs Forhold under Toget til Christiansstads Undsættelse. Kongen træffer vistnok selve det Hovedpunkt, hvor han havde Grund til at klage over Arenstorff, naar han udtaler, at Arenstorff havde gjort en Mængde Diffikulteter, der havde været »utidige«. Stillet mellem den absolute Konge paa den ene Side som Overanfører, og de mange Generaler og andre Personer (Meier og Hahn), der ogsaa gave Kongen Raad, paa den anden Side, var Arenstorffs Stilling lidet misundelsesværdig. Krigsførelsen gik op i endeløs Raadslagning og ikke i Handling. Arenstorff, der havde Slaget ved Lund, Stormen paa Malmø, og Træfningen ved Landskrone med alle deres Uheld i frisk Minde, og som vilde undgaae disse, var i det Hele mistrøstig, og havde, som han selv siger, ikke en glad Time fra det Øjeblik, han var udnævnt til Anfører. Det var og blev under hele Toget hans inderste Overbevisning, at det var forfejlet, maaskee ikke med Hensyn til sit Maal, men med Hensyn til de Midler, hvormed dette skulde naaes. Han ansaae ikke Udrustningen for tilstrækkelig og maaskee betragtede han paa den anden Side Kongens Nærverelse som lige saa uheldig for Krigsførelsen, som han ansaae denne for bragt i Fare ved den fuldstændige Mangel paa Enhed, Sammenhold og Disciplin mellem Generalerne. For hans Øjne stod Udfaldet af et eventuelt Slag altid som mislykket. Der haves meget stærke Yttringer af ham i den Retning. Ove Ramel vidner saaledes, at Arenstorff paa Marchen havde yttret: »at om de end alle stode paa Hovederne, saa skulde det dog ej komme til nogen Ba-

taille« og »at den, der raadede Hs. Maj. til at slaaes med Fjenden, tilraadede ikke som en ærlig Patriot; thi bedre var det Christiansstad at tabe, end Skaane forlores.« Og dog var det neppe disse Yttringer, der fældede Arenstorff. Hans gjentagne Breve eller Supplikationer til Kongen ligesom ogsaa gjentagne Udtalelser under Kommissionssagen gjøre det klart, at han ved visse andre Yttringer, eller en Vægning ved at gaae ind paa Kongens Anskuelser, har saaret Kongen personlig i hans Følelse af absolut Souveræn. Det er i den Henseende gaaet ham som det gik Griffenfeld, men han fik ikke, som Griffenfeld fik det i Rendsborg, en skriftlig Advarsel. Kongen blev fornærmet og lod Arenstorff det mærke; fra dette Øjeblik, den 20 Juli, følte Arenstorff altsaa, at Grunden — Kongens Tillid — var borte under hans Fødder. Derfor blev han nervøs, tabte Ligevægten og opførte sig besynderligt. Derfor saae han fejl paa Situationen ved Ønestad og Skepparsløf. Det slaar ikke fejl, at det er denne Krænkelse af Kongens Autoritet, som er den inderste Kjerne i hele denne Sag²³⁾, den sande og eneste

²³⁾ Alt, hvad der vedkommer de to Hovedpunkter: Undladelsen af at besætte Højderne ved Skepparsløf og den personlige Fornærmelse mod Kongen, bør i Sammenhæng læses i de til Arenstorff rettede Spørgsmaal, hans Svar, og i Generalfiskalens Indlæg. Et Uddrag vil ikke indeholde Vejledning nok til at bedømme Forholdet. Situationen havde under Marchen til-dannet sig saaledes, at der maatte komme et Udbrud af Stemningen fra begge Sider, fra A.'s, der hele Tiden havde været imod Toget, vistnok fordi han ansaa Hæren for ude af Stand til at løse sin Opgave, og fra Kongens og Generalernes Side, fordi A. gjorde for mange Vanskeligheder.

Grund til Kongens store Harme mod Arenstorff, der jo ikke havde taget en eneste Beslutning uden

Om Besættelsen af Højderne ved Skepparsløf kan A.'s Opfattelse resumeres saaledes med hans egne Ord: »Thi saa sandt mig Gud i min Dødsstund og paa den yderste Dag skal hjælpe, har jeg aldrig kunnet fornemme af Eders Kgl. Maj., at Eders Kgl. Maj. haver villet angribe Fjenden i sin Fordel men have Fordelen for Eders Majestæts Armee«. Det var overhovedet dette Princip, som fulgtes gennem alle Raadslagninger og Beslutninger under Toget: Kun at angribe i sin egen Fordel, ikke i Fjendens.

De Ytringer, hvormed A. havde »understaaet sig mal a propos at erindre Hs. Kgl. Maj. om Groszkantslerens (Ahlefeldts) og de andre Gehejmeraaders Mening (Ahlefeldt havde i Krigsraadet i Helsingborg stemt for at undgaae Slag) og Hs. Kgl. Maj. Souverainitet saa mærkelig toucheret«, faldt i det Krigsraad, som holdtes i Møllerød den 20de Juli. Punkt 6 i Generalfiskalens Indlæg af 2den Oktober maa her nøje gennemlæses. A. fralægger sig paa det Bestemteste Udtrykket »opponere«, men beder iøvrigt, at Kongen vil tilgive ham, og kræver den højeste Gud til Vidne paa, at det aldrig har været i hans Hjerte, langt mindre i hans Tanker og Villie at lædere og belejdige Kongens Person, Souverainitet, Højhed og Værdighed, men hvad som er skeet, herrører af Hastighed, et bedrøvet Hjerte og andre Skrøbeligheder.«

Hvis Nogen nærmere vil gjøre sig bekendt med Sagens Sammenhæng, er det, som vi have bemærket, nødvendigt at læse alle Aktstykkerne igjennem. De lade sig ikke ekstrahere. Den Læser, der ikke vil gaae til Geh. Ark., vil finde de tre i Note 13 nævnte Aktstykker i »Dansk Musesum«. Kun maa det erindres, at vi alligevel af dem kun lære Sammenhængen at kjende gjennem en Anklage mod A. og gjennem en Fremstilling af Generalfiskalen mod A.

Det turde have større Interesse at see, hvad en udenforstaaende Samtidig dømmer om A. paa dette Punkt, og vi eftertrykke derfor et lille Stykke af den Dagbog, som Johan Worm, senere Generalprokurør (ikke at forvexle med den tidligere omtalte Smædeskriver Jakob Vorm), samtidigt har holdt. Dagbogen findes i Rostgaards Manuskriptsamling i Univ. Bibl. og Stykket lyder saaledes:

Kongens Billigelse eller uden at Kongen paa Stedet kunde have annulleret den, og den virkelige Grund til Arenstorffs Submission under Sagens Gang.

Den »højeste Straf« som Arenstorff havde fortjent for det ham til Last lagte Forhold, formilder Kongen derhen, at han skulde kvittere sine Charger, begive sig bort fra Kjøbenhavn og betale 2000 Rdl. til Kvæsthuset, og skulde Sagen og Processen dermed ganske og aldeles være ophævet. Sin Orden som Ridder mistede Arenstorff ikke. Som Grund for denne milde Afgjørelse fremhæver Kongen, dels den gode Tjeneste F. Arenstorff indtil forskrevne Campaigne (Toget til Christiansstad) og besynderlig udi den Bataille, som den 4de December 1676 ved Lund i Skaane blev holdt, allerunderdanigst havde gjort, dels Broderen Carl Arenstorffs indtil hans Dødsdag beviste tro og tapre Tjeneste.

»2ode Juli holdt Hs. Kgl. Maj. Krigs Raad, udie hvilket Gen. lieut. Arensdorp allene satte sig imod Hs. Kgl. Maj. resolution, och alle de andres vota, och det temmelig hart och dristigt, saa at Hs. Mayst. var nøed til at lade sig mercke, at hand hafde ingen behaeg derudie, och frae dend daeg icke kunde bære saae stoer naaede til Arensdorp, som hand tilfome hafde gjort.

Kand seee Hjertet var icke ont hos Arensdorp, mens det hand forloed sig paae dend store Naade, som hand saaelenge hafde nødt af Hs. Majest., dend jalousie hand hafde til Wedel, Podagra, som hand var plaeged med, och mueligt at hans Samvittighed sagde hannemb, at hand icke var vercket megtig, som han hafde sig paataget, forarsagede saadan fremmed och underlig comportement, som hand icke skiuelte for dend heele Arme. Hafde han tied stille och fuldt ordre, hafde hand icke letteligen kommet udie dend Labyrinth, som hand faldt sieden udie«.

Der er, naar Man ikke er gennemtrængt af blind Uvillie mod Brødrene Arenstorff, her et Vidnesbyrd til deres Fordel, som ikke kan tilsidesættes. Det var aldeles unødvendigt for Kongen at udtale en Ros, som han ikke mente, og som ikke efter hans og hans Raadgiveres Mening var begrundet i Forholdene. Kongen og hans Samtidige turde vel nok have en Dom over de da levende Personer, hvis Tanke og Handlemaade de vel kjendte bedre end senere Kritikere, og den Ros, Kongen udtaler, faaer vel saa megen større Betydning, som den fremkommer i Mod-sætning til og umiddelbart ved Siden af en skarp Dadel i en anden Anledning.

Det aabne Brev er forsynet med Kongens Underskrift og Kammersegl, og paraferet af Kammersekretæren Caspar Schøller med Tilføjelse (paa Latin): »efter Hans Majestæts egen allerhøjeste Befaling.« Brevet er saaledes vistnok forfattet netop af Schøller, som havde overværet de over Arenstorffs Angivere optagne Forhør. Schøller var i sin Tid Medlem af en Kommission til at revidere Udkastet til Chr. 5. danske Lov, og Brevet vidner i ethvert Fald i sin korte og efter Datids Skrivemaade ret klare Affattelse om en kyndig Haand. Paa Foden findes Navnet »Hr. Fridrich von Arenstorff«, og det aabne Brev maa saaledes antages at have været leveret eller bestemt til at leveres Arenstorff selv i Hænde. Det var en Hjemmel for ham til at slaae ethvert Paasagn om Forræderi ned, til at udtræde af sine Charger og forlade Kjøben-

havn, samt til at erholde Kvittring for Erlæggelsen af de 2000 Rdl. til Kvæsthuset²⁴).

Arenstorff var under Sagen paa fri Fod. Han opholdt sig dels paa Svanholm, dels i Kjøbenhavn. Hans første Skrivelse til Kongen er dateret fra Svanholm, de senere Skrivelser og Indlæg fra Kjøbenhavn.

Den Forhandlingsprotokol, der førtes i Kommissionssagen, er neppe fuldstændig upartisk mod Arenstorff. Det sees, at Man omsider, da han var svag, bød ham en Stol at sidde paa; men han rejste sig, naar han talte til Dommerne. Det bemærkes i Protokollen, hvilket Indtryk forskjellige Spørgsmaal gjorde paa ham. Da hans Ansøgning til Kongen om Naade blev oplæst, fik han Taarer i Øjnene og stod »ganske perturberet« op. Tager Man Sagen i sin Helhed i Øje, kan Man ikke vægre sig mod det Indtryk, at samtlige Dommere vare Enevoldskongens lydige Redskaber og at de alle med prisværdig Iver, aldeles som i Sagen mod Griffenfeld, overbød hinanden i at dømme, som Kongen ønskede det. De saae i det, Arenstorff havde gjort og undladt, en Krænkelse af Kongens absolutum dominium. Denne Betragtningssaaede falder ganske sammen med Indholdet af Arenstorffs Breve eller Suppliker, som alle gaae ud paa, at det ikke i fjerreste Maade har ligget i hans Tanke at fornærme Kongen. Arenstorff gjentager ideligt dette til Kongen selv i stærkt bevægede Ord. Men her igjennem

²⁴) Pengene blev erlagte og Kvittring for deres Erlæggelse udstedt den 10de Juni, altsaa 5 Dage efter. Afskrift af Kvittringen findes i det Kgl. Bibl. ved Sønnen Christian Arenstorffs Biografi af Faderen. Thottske Saml. Nr. 1112. Fol

aabenbarer sig ogsaa, som vi ovenfor have bemærket, at det var den Omstændighed, at Kongen følte sig personlig afficeret, der gav denne Sag sit Opsving.

Af General Kommissariats Protokollerne i Geh. Ark. sees, at Arenstorff atter traadte i Kongens Tjeneste i 1683 som Formand for en Kommission til Udarbejdelsen af Forslag til Indretningen af Ryttergodserne i Kongeriget. I Sommeren 1686 var han i Slesvig og Holsten i samme Anledning.

Den 24de April 1685²⁵⁾ indberetter den svenske Gesandt til sit Hof, at Arenstorff havde faaet dette Hverv fordi han »passerar för en af de bästa Oeconomis här i landet, warandes derhos af militair profession.« Den 13de Febr. 1686²⁶⁾ fik han paa Grund af sin beviste flittige og tro Tjeneste i de ommeldte Kommissioner Skjøde paa 36—38 Tdr. Hrtk. i Skjern Sogn, der havde tilhørt hans Steddatter Sofie Amalie Brokkenhus, og efter hende (paa Grund af Forholdet til Kaj Lycke) vare udlagte Kongen. Den 20de Febr. s. A. approberede Kongen de af Arenstorff og Amtmand Otto Krabbe i Sagen fremsatte Forslag og paa lagde i Skrivelsen af s. D. og af 29de Mai næstefter de Deputerede i Kammerkollegiet at bringe Sagen til endelig Rede og Rigtighed efter de fremsatte Forslag.

Den 12te Novbr. 1686²⁷⁾ indberetter den svenske Gesandt paany angaaende Ryttergodset og tilføjer,

²⁵⁾ Danske Saml. 2. R., 5. B., 1876—77, S. 138.

²⁶⁾ Kgl. Resol. til Rentek. Betænkn. i Geh. Ark.

²⁷⁾ Smsteds. som Note 25. S. 169—170.

at Arenstorff, der har Reputation af en brav Soldat og er estimeret for en god Økonom, »synes temligen hafwa satt sig igen uti Konungens nåder och säges skola blifwa Vice Præsident uti Konungens Krigsråd.«

Den 3die Decbr. 1686²⁸⁾ indberetter den franske Gesandt, idet han meddeler, at Arenstorff, der havde haft nogle slemme Affærer efter Slagene i Skaane, har mest Chance for at blive udnævnt til Overansfører over Hæren. »Jeg har ogsaa hørt af uinteresserede Folk, at han ikke er uden Fortjeneste og Dygtighed, navnlig hvad Troppernes Detail angaaer.«

Den 30te November 1686 fik han Patent som General over Militien og Ober-Commandant over Tropperne i Slesvig og Holsten, den 26de April 1687 som General over Kavalleriet i Danmark, Slesvig og Holsten og samme Dag et andet som Gouvernør over Militien og Fæstningerne i Slesvig og Holsten. I Ordlyden af den sidste Udnævnelse findes, at alle uden Undtagelse til Lands og til Vands skulde være ham hørige og lydige. Militien og Fæstningerne i Kongeriget faldt saaledes ikke ind under hans Omraade. Den høje og ansvarsfulde Stilling, han saaledes beklædte, viser, at han igjen fuldstændig var indtraadt i det tidligere Tillidsforhold til Kongen²⁹⁾.

²⁸⁾ Danske Saml. 2. R., 4. B., 1874—75, S. 189—90.

²⁹⁾ Disse tre Udnævnelser findes i Afskrift vedlagte nogle Oplysninger om Generalmajor du Mesnil's og Generallieutenant Fuchs's Tjenesteforhold her i Landet paa samme Tid i Krigsministeriets Afleveringer til Geh. Ark., ældre end 1700. E. 9.

Hertil turde vi endnu som en afsluttende Bemærkning om Forholdet mellem Christian V. og Arenstorff føje, at Kongen efter Arenstorffs Død (15de Maj 1689) den 30te s. M. gav Enken Kvittering⁸⁰⁾ for, at alt Mellemværende var opgjort mellem den Afdøde og Kongen i alle Retninger, derunder med

⁸⁰⁾ Kongens Kvittering, der findes i Afskriften af Christian A.s Biografi, lyder saaledes:

»Vij Christian dend femte af guds z naade Konge til Danmark og Norge, de Venders og Gothers, hertug udi Sleszvig, Holsteen, Stormarn og Ditmærsken, greve udi Oldenburg og Delmenhorst, gjør hermed vitterlig, at som afgangne voris geheime raad og general over voris militie Hr. Friderich von Arenstorffs efterladte encke hosz osz allerunderdanigst ansøgning gjør, vj hende og hendes børn for alt, hvis bemelte hendes sal. mand af os udj det hannem anbetroede commando, tid efter anden allernaadigst haver været anbetroed, allernaadigst ville qvittere, da som vj i henseende til dend osz af bemelte Hr. Friderich von Arenstorff beviste allerunderdanigste troe og flittig tieniste, supplicantindens allerunderdanigste ansøgning allernaadigst billiget have; saa haver vj og hermed for osz og voris Kongl. arf successorer udj regieringen hende, hendes børn og arvinger for alt, hvis berørte hendes sal. mand af os saavel som udj commando som alle andre sager anbetroet og anbefalet været haver, hermed iche alleeniste qvittere, mens end og derhosz allernaadigst forsickre ville, at vj med dend indtil hans døds time førte gode conduite saavel som i alle actioner og tilfelde osz og voris kongelige arve huusz beviiste allerunderdanigste troe og flittig tieniste allernaadigst vel tilfreds og fornøied er, saa vj eller voris efterkommere udj regieringen aldeelis intet i nogen maade paa hannem eller hans arvinger haver at prætere, mens dennem derfor herved som forbemelt udi alt fuldkommen qviterer og derhosz voris kongl. naade forsickere. Skrevet paa vort slot Kjøbenhafn d. 30. May 1689.

Under vor kongl. haand og signete.

Christian.

(L. S.)

I. Harboe.

megen Tydelighed indbefattet netop den her omhandlede Episode af Arenstorffs Liv. Kvitteringen gaves i saadanne om Velvillie mod Arenstorff vidnende Udtryk, at de vistnok maae siges at være ikke ganske almindelige. Derhos gav Kongen Arenstorffs Enke et Naadens Aar paa 2000 Rdl. af den Løn, hendes Mand ved sin Død havde havt. Summen er indført med Kongens egen Haand³¹⁾. Man kommer levende til at mindes de 2000 Rdl., som Kongen i 1679 havde paalagt Arenstorff at betale til K̄væsthuset. Det er, som om Kongen vilde udligne denne Bøde. Som et Bidrag til at vurdere, hvorvidt Enken behøvede en saadan Naadesgave, kan tilføjes, at Sønnen Christian slutter sin Levnetsbeskrivelse af Faderen med de Ord: »worvon weiter nichts zu melden, alsz dasz, da viele in ihro königl. maytt. diensten reich, er der einzigste, so arm geworden.«

Og endnu turde vi give Plads for den Bemærkning, at det er den Overbevisning, vi have vundet ved at læse saa mangfoldige Udtalelser fra Arenstorffs Haand, at har Kongen havt Mænd i sin Tjeneste, der i Held og Evner stode over Arenstorff, har han dog ikke havt nogen, der var ham personlig mere tro og hengiven. Maaskee det netop vidner herom, at Arenstorff ved mere end een Lejlighed vovede at modsætte sig Kongens Villie under Toget i 1678 i altfor stærke Udtryk, fordi han troede, at han derved tjente ham og Hæren. — Sine Pligter mod sit af egen fri Villie valgte nye Fædreland kjendte han fra tidlig

³¹⁾ Findes smsteds. som angivet i Note 26.

Tid. Han slutter med en berettiget Selvfølelse sine Svar paa Spørgsmaalene den 24de August 1678 saaledes: »Hvad den Punkt om Appetition og Lysten til at dele mit Liv og Blod med Eders Kgl. Majs. Fjender angaaer, da er saadant vel Eders Kgl. Maj. endnu en Del i Hukommelse, og vidner derom de Kjendetegn jeg bær paa mit Legeme, at jeg allerede i Eders Kgl. Majs. højsalige Hr. Farfaders Tid ikke haver frygtet mig for det at hengive, vove og opoffre, og er forsikkert paa, at det ogsaa hos Eders Kgl. Majs. Fjender ikke endnu er forglemt, endog jeg ikke sætter dette, ligesom jeg havde gjort noget mere end min Skyldighed.«

II.

Bilag e.**1. Kommissions Dommen i Sagen mod F. Arenstorff.**

Vdi den Sag imellem General Fiscal og General Hr. Friderich von Arenstorff, haffver Vi effter Eders Kongl: May^{ts} allernaade: Befaling saaleedis effter de for Os i Retten fremlagde documenter og Bevijszligheder samptligen kiendt og dømbt.

Efterdi General Arensdorf baade Selff kiender sig skyldig, saa at ingen anden Vidniszbyrd derfor giordes fornøden, effterdi hand selff bekiender sin Forseelse, saa og effterdi derforuden aff atskillige for Os irettelagde documenter og Bevijszligheder hans Forseelser hannem klarligen offverbevises, serdeelis og at General Arenstorff som haffver paa sig tagit den charge som hannem var bevist og hand nu effter den begangengne Forseelse Selff bekiender, icke at haffve forstaad, og dog icke haffver villet følge Hans Kongl: May^{ts} og andre Hans Kongl: May^{ts} høye Generalspersohners gode og fornufftige Raad, till at befordre Høystbe^{ds} Hans Kongl: May^{ts} Tienniste, mens aff yderste Magt satt sig derimod, og det end og aff ald hans Forhold i ord og gierning klarligen sees og fornemmes, at hand fra Begyndelsen till Enden hos sig haver besluttet og fatted et fuldkommen Forsett at hindre Christianstads Vndsætning og samme sit

Forsett endeligen tilveye bragt, tvert imod Hans Kongl: May^{ts} Villie saavelsom det aff hannem Selff og alle andre Hans Kongl: May^{ts} Generals Persohner i Krigs Raadet er bleffven sluttet, da haffver General Arensdorf dermed skammeligen Videndis og forsetlig-vijsz violerit og brutt den Huldskaffs og Troskaffs Eed, hand som en General og Vndersaat haffver soret Hans Kongl: May^t; Og som General Arensdorf herforuden icke aleene isteden for, effter sit Embedis pligt at encouragère alle andre Hans Kongl: May^{ts} Vnderhaffvende Officerer og Soldater haffver disanimeret dennem og betaget enhver Moed og Lyst till at fegte, og med det samme forøget Fiendens force og courage med adskillige hans desperate Ord og discurser, for hvilcke og deszlige en gemeen Soldat effter Krigs articlerne bør straffes paa sit Liff; Men General Arensdorf end oc dermed haffver ladet see og paa-kiende, at hand Selff aldeelis ingen Lyst eller Hierte haffver haftt effter hans Eed og pligt j saa høj fornøden- og honneste Occasion med ære og reputation at Voffve eller opoffre sit Liff og Blod for sin Herre Hans Kongl: May^t: Herforuden den store Skade General Arensdorf med denne sin groffve Forseelse og Misz-handling haffver foraarsagit Hans Kongl: May^t og alle Hans Kongl: May^{ts} Lande er V-estimeerlig, som hand aldrig kand reparère eller erstatte.

Da bør hand for alle saadanne hans groffve Forseelser effter General Fiscalens Irettesættelse at de-gradéris fra hans charger og dignitèter, som hand hidintill aff Hans Kongl: May^t haffver været med be-naadet, saa og at lide paa hans ære og Liff, og hans

gods og formuffve rørendis og vrørendis, hvor det findes kand, at være Kongl: May^{ts} Fisco hiemfalden.

Og Allernaadigste Herre, Saasom ved General Arenstorfs meget groffve Forseelse Eders Kongl: May^{ts} høye respect er lædèrit, Eders Kongl: May^{ts} Vaaben og den gandske Nation icke alleeniste en Vtenckelig Skade og Nagdeel men endoc allerstørste Spott og Vanære tillføyet, saa er og samme Forseelse fast ald Verden bekient, og saavel hos Eders Kongl: May^{ts} Venner som Uvenner har giffvet meer end ald for stor Anledning till enhver effter sin humeur og inclination at felde adskillige Domme og judicia, saa vill og desforuden denne General Arenstorfs action j Fremtiden bliffve fast den eeniste materie at melde om j historien ved dette Aars Campagne, og vill da eyheller bliffve forglemt denne hans faute, hvorleedis hand derfor er bleffven anseet, og hvad ende og vdgang det med hannem tagit haffver. Raadstuen for Kiøbenhaffns Slott, d 7 Novembris, Anno 1678.

Eders Kongl: May^{ts}

allerunderdanigste og tropligtigste Tiennere

Otto Powisch
mpp.

Offue Juel
mpp.

E. F. Holck

Erick Banner

Michael Viben

Carl Henrich
von der Osten

E. Vinding

P. Nielszen
mpp.

2. Det Kgl. aabne Brev af 5te Juni 1679.

Wii Christian dend femte af Guds Naade Konge til Danmarck oc Norge, de Venders oc Gothers; Hertug udj Slesvig, Holsten, Stormarn og Dytmersken, Grefve udj Oldenborg oc Delmenhorst, Giøre alle Vitterligt, at, efftersom Vj af de udj Hr. Friderich von Arenstorfs sag beskickedede Commissariers allerunderdanigste rapport, saa oc af adskillige indkomne attestatis oc Beviiszligheder hafve fornummet, at om end skiønt bem:te Hr. Friderich von Arenstorf udj nest forgangen aars campagne ej nogen forræderie begaaet hafver, icke dis mindre hafver hand sig udj mange maader grofveligen forseet oc ved sine utidige difficulteter meget hindret, at Christianstad ej er blefven undsæt, og derfor høyeste straf fortient, da hafve Vj af sær Kongl. mildhed oc naade oc udj allernaadigste Henseende til hans gode tienniste, hand Os indtil forskrefne campagne og besynderligen udj dend bataille, som dend 4de Decembr: Anno 1676 ved Lund j Skaane blef holdet, allerunderdanigst giort hafver, saa oc til hans Broders afgangne Hr. Carl von Arenstorfs Os indtil hans døds dag allerunderdanigst beviiste tro oc tapper tienniste allernaadigst for got befundet samme hans fortiente straf derhen at moderére, at hand skal sine charger qvittère, sig her fra

Voris Kongelig Residentz Stad Kiøbenhafn forføye oc til Qvesthuset tu Tusinde Rixdaler erlegge oc betale, oc j saa maader Sagen oc processen imod hannem at ophæfve, saa som Vj dend oc hermed gandske oc aldellis ophæfve. Forbydendis alle oc en hver herimod efftersom forskrefvet staar at hindre eller udj nogen maade forfang at giøre under Vor Hyldest oc Naade. Gifvet paa Vort Slot Kiøbenhafn dend 5 Juny Anno 1679.

Under vort Camer-Zignet

Christian.

Hr. Friderich von Arenstorff.

Ad mandatum Sæ Ræ Mtis proprium
C. Schøller.

Caro von Frensdorff

III.

General Carl von Arenstorff

f. 1625 † 1676.

I Dansk Biogr. Lex. giver Kaptejn Rist en Skildring af General Carl von Arenstorff, der, lidt forkortet, lyder saaledes: »General Carl von Arenstorff, der var noget over 1 Aar ældre end sin Broder Frederik, havde tjent i den svenske Hær i Tydskland og var igjennem de forskjellige Grader naaet til at blive Generalmajor. Da han, trods sin lange Tjeneste, blev forbigaaet ved Avancement, blev han misfornøjet, forlangte sin Afsked, som han med Vanskelighed opnaaede, og tilbød derefter Kongen af Danmark sin Tjeneste. 1673 blev han udnævnt til Generallieutenant i Rytteriet i den danske Hær og blev Chef for et Rytterregiment. Efter med Kongens Tilladelse at have været i nederlandsk Tjeneste, i hvilken Prindsen af Oranien forgjæves søgte at holde ham tilbage, begav han sig atter til Danmark og blev General i Rytteriet. Efter at den danske Hær i 1676 var bleven sammendraget ved Lyngby for derfra at overføres til Skaane, blev han Anfører for Hærens venstre Fløj, og kom nu til at

spille en stor, kortvarig og uheldig Rolle i den skaanske Fejde. Han var en kjæk og tapper Rytteranfører, men manglede en Feltherres Overblik og overlegne Ro, og det var derfor uheldigt, at Kongens Valg faldt paa ham til Overgeneral den 1ste Oktbr. 1676, da hans Fjende, den dygtige Johan Adolf af Plöen tog sin Afsked fra denne Post og i Vrede forlod den danske Hær. Det viste sig strax i hans Anordninger for det blodige Slag ved Lund, at han ikke var den vigtige Kommando voxen, og det var ogsaa hans og Kongens utidige og vilde Rytteriangreb med Hærens venstre Fløj, der for en stor Del var Skyld i, at Kampen endte saa fortvivlet. Han bødede selv derfor ved i Slagets Begyndelse at blive dødelig saaret. Han døde efter en Amputation af venstre Arm den 10de Decbr. 1676 i Kjøbenhavn og ligger begravet i Slesvig Domkirke.

Det er den Maade, hvorpaa Kaptajn Rist her i Slutningen har omtalt General Arenstorff, der foranlediger os til at tage til Gjenmæle, for at Generalen ikke skal vedblive at gaae fra Haand til Haand imellem Forfattere, der ikke skrive Historie efter eget Studium af Kilder, uden at idetmindste de Enkeltheder ere oplyste, som kunne sætte ogsaa Andre i Stand til at dømme om, hvorvidt de almindelige Udtryk, hvori Dommen over ham er affattet, have Hjemmel i Virkeligheden. Da saaledes Besvarelsen af, hvilken Skyld der i Anledning af venstre Fløjs Nederlag kan tillægges C. Arenstorff som Overgeneral, afhænger af et nærmere Kjendskab til de nævnte Enkeltheder, ere vi nødte til at fremstille disse, saa vidt de lade sig

paavise. Der ydes i den Henseende et Bidrag af den kort efter Slaget anlagte Proces mod Generalmajor Anders Sandberg og Oberst Cicignon for Forsømmelighed i Udførelsen af deres Pligter¹⁾. Denne Kilde til Kjendskab om venstre Fløjs Kamp har vistnok været kjendt, da Processen mod Sandberg omtales andre Steder, men vi tvivle om, at den idetmindste i den nyeste Tid har været benyttet. Det har Formodningen for sig, at Vaupell, der formentlig sidst har skrevet om Slaget ved Lund, men som ganske vist ikke indlader sig paa Enkeltheder, ikke direkte har øst af den. At dens originale Indhold er Kaptejn Rist ubekjendt, tør vi ikke betvivle.

Inden vi give den efterfølgende korte Oversigt over venstre Fløjs Kamp og Retræte, maae vi imidlertid forudskikke, at vi ikke ville skrive Historie i den Forstand, at vi ville forsøge at udbytte det Emne, vi her tilfældig ere komne ind paa, saa vidt, som det maaskee er muligt. Efter at Björlin har skrevet sin aldeles fortrinlige, paa det omhyggeligste Studium af de tilstedeværende sjeldent gode svenske Kilder grundede Fremstilling af hele Slagets Gang, seet fra svensk Side, turde der være den største Opfordring for en dygtig og kyndig Haand til at gjøre et Forsøg i lignende Retning fra dansk Side, om dette Forsøg end paa Grund af manglende Kilder vilde give en hel Del ringere Udbytte. Det kan dog ikke paatvivles, at det kunde blive stort nok til at vække Interesse.

¹⁾ Vi henvise om denne Proces til det Følgende, hvor Aktstykkerne i Sagen kortelig ere nævnte.

En saadan dybere gaaende Undersøgelse ligger altsaa, som vi have sagt, udenfor vor Plan. Den gaaer fortrinsvis kun ud paa at følge Slagets Gang for venstre Fløjs Vedkommende for at see General Arenstorffs Deltagelse i samme. Men allerede for denne begrændsede Opgaves Skyld vil det være nødvendigt ikke blot at gjenkalde visse Hovedpunkter i Læserens Erindring, men i det Hele at forudsætte, at Læseren kjender Vaupells i alt Fald dog hverken ganske nøjagtige eller fuldt udtømmende Fremstilling, og ved Siden af denne Björlins, den bedste, der haves.

Slaget ved Lund fandt, som Læseren erindrer, Sted Mandagen den 4de Decbr. 1676, idet den svenske Hær, som stod Nord for Lödde eller Käflinge Aaen, Natten mellem Søndag den 3die og Mandag den 4de Decbr., gik over Aaen Vest for den danske Lejr, der stod Syd for Aaen. Svenskernes oprindelige Hensigt at angribe de Danske i venstre Flanke forandredes dog under Marchen, og Maalet for den svenske Hær blev derefter det, at indtage en fordelagtig Stilling Nord for Lund og i denne at oppebie eller fremkalde det ønskede Slag med den danske Hær. Vi lade nu Vaupel tale. Han skriver saaledes: »Den danske Hær, som stod Syd for Aaen, havde sin venstre Fløj i Stångby, sin højre i Skälshøg, Midten i en Barakkelejr imellem begge Byer. Foran højre Fløj var der ligeledes en Barakkelejr, Norden for Skälshøg. Hovedkvarteret var udenfor den højre Fløj, paa Herregaarden Svenstorp; det bevogtedes af Garden til Hest og de tre Batailloner Baadsfolk. Forposterne havde tre Hovedposter, hver

paa 100 Ryttere ved Tågarp, Håsta og Hoby²⁾, der patrouillerede langs med Käflingea (det samme som Löddea) fra Gettinge Bro paa Herrevad-Lunds Vej til Käflinge Bro paa Lund-Landskrone Vej. Aaen, der skilte de to Hære, var paa denne Strækning 120—160 Alen bred med stor Vandmasse Foraar og Efteraar. Strømmen var paa disse Aarstider ofte saa strid, at den bortrev baade Broer og Vandmøller. Bakkerne skraane paa begge Sider jevnt ned imod Aaen. Efter at Frosten var indtraadt i Begyndelsen af December var der ingen Hindring længer; den var brolagt med et Isdække, der kunde bære Kanoner.

Den svenske Hær, der havde i Sinde at overfalde den danske i sin fremskudte Stilling, brød op om Natten Kl. 2 og gik med sin højre Fløj over Aaen imellem Store Harje og Hoby, uden at opdages af de danske Forposter. Midten og venstre Fløj gik mod Vest til Store Harje og gik over Aaen bag efter den højre Fløj. Flere Omstændigheder bidroge til dette Held. Den følgende Dag vilde Kong Christian holde Mønstring over sin Hær, som i denne Anledning havde erholdt sin tilgodehavende Lønning udbetalt, en Begivenhed, der fejredes med Drikkegilder. Endvidere havde General Arenstorff forandret Forposternes Bestyrelse, saa Ingen ret vidste, hvem der havde Ansvaret. Efter de tidligere Bestemmelser var der en Forpost-general, nu var der en paa hver Fløj. Paa højre Fløj havde Meerheim og paa venstre Sandberg Befalingen³⁾.

²⁾ See Oplysningerne herom i det Følgende.

³⁾ Ligeledes.

Paa venstre synes der at have været stor Sorgløshed og de fornødne Poster vare ikke udstillede paa Grund af de mange Drikkelag⁴). Paa højre Fløj mærkedes derimod Uroen i den svenske Lejr. Meerheim kastede sig strax i Sadelen og travede med 100 Ryttere over Aaen sønden for Ørtofta for at opdage Aarsagen. Hans snildę Modstander, Ascheberg, gik imod ham og standsede sine Troppers Bortgang, indtil han havde drevet Meerheim tilbage. Denne beroligede sig med, at det blot var en Rekognoscering fra Svenskernes Side. Paa den danske venstre Fløj hørte Sandberg Skydningen ved Ørtofta. Han lod strax hele sit Rytteri sidde op, og blev holdende, indtil han modtog Efterretning om, at det var Meerheim, som havde allarmeret Fjenden, hvorefter han, uden at undersøge Forholdene foran sin egen Fløj, lod Rytteriet sadle af og lægge sig. Han fik ingen videre Melding før ved den frembrydende Dag, da Oberstlieutenant Basse, som stod paa Forpost med hundrede Ryttere i Hoby⁵), meldte

⁴) Herom fremkommer der ikke nogen Yttring under Sagen mod Sandberg. Posternes Udstilling skal i det Følgende blive Gjenstand for nøjere Omtale.

⁵) Basse selv stod efter Sandbergs Opgivende om Natten i Stångby, bag Fløjvagten. Det var maaskee netop Fejlen, men Forvagten stod dog vistnok mellem Stångby og Hoby, med Vedtetter i Hoby, jfr. S. 97. Det paagjældende Sted i Sandbergs Indlæg, hvori han omtaler, hvorledes Patrouillerne visiterede, lyder saaledes: »Er (Officeren med 6 Ryttere, der 4 Gange hver Nat blev udsendt fra venstre Fløj for at eftersee Vagterne) ging erst auff den Ritmeister, so des lincken flügels Wacht am kleinen Hügel commandirte (Natten mellem den 3die og 4de Decbr. Ritmester Artmar af Gen. Maj. Rantzows Reg.) und vom Obristen (Natten mellem den 3die og 4de Decbr. Oberstlieutenant

ham, at Fjenden var gaaet over Aaen ved denne By med fire til fem Eskadroner. Altsaa flere Timer efter at største Delen af Hæren var gaaet over Aaen, fik Føreren for den i Nærheden staaende danske venstre Fløj den første Melding; at Basse har passet sin Tjeneste slet, er vitterligt⁶⁾. Sandberg sendte den modtagne Melding til det langt bortfjernede danske Hovedkvarter, som var i Nærheden af den højre Fløj og lod sit Rytteri sidde op. En ny Melding om, at Fjenden gik med hele sin Styrke over Aaen, sendtes ligeledes ufortøvet afsted. Begge disse Meldinger bleve upaa-agtede af Hovedkvarteret. Sandberg lod ikke sit Rytteri rykke frem for at standse Svenskerne. Han holdt stille og ventede paa Befalinger. Da der ingen kom, sendte han en Kornet til Hovedkvarteret med

Basse) [so die Vorwacht commandirte und des Nachts bey Stangby stund] dependirte, darauß die Vorwache und vom Obristen lengst der Auwe ausgesetzte Posten bis an die Hauptwacht« etc.. Ordene ere meget tydelige. Forvagten stod forrest (nærmere Fjenden) og Fløjvagten stod nærmest Fløjen. Mange Yttringer forudsætte bestemt denne Orden. Björln fortæller imidlertid, at Svenskerne, efter at have seet et Lejrbaal mellem Hoby og Stångby, derefter saae den danske Forvagt nord for Stångby. Svenskerne saae ingen Lejrild ved Hoby, ellers vilde den være bleven omtalt. Dette gjør det noget tvivlsomt, hvorledes det egentlig har forholdt sig med Forvagten, hvis Chef laae i Stångby. Imidlertid forklarer Artmar, at Forvagten senere marcherede til ham, (Yttringerne skulle blive gjengivne i det Følgende), saa at det dog vel er troligt, at den har været paa sin Plads, og er kommen til Fløjvagten Nord fra.

- ⁶⁾ Dette tør vel ikke paatvivles. Det maa blot undre, at der ikke blev gjort Ansvar gjældende mod ham. Han var under Sagen mod Sandberg i Christiansstad og skulde med alle de Officerer, der havde været paa Forvagt med ham, have været forhørt, men Omstændighederne medførte selvfølgelig, at han ikke kom.

Bud, at hele den svenske Hær var gaaet forbi ham. Denne Efterretning vækkede den danske Overgeneral⁷⁾. Han havde først indbildt sig, at det kun var en lille svensk Afdeling, som vilde snige sig forbi den danske Hær til Malmø⁸⁾. Nu frygtede han, at hele den svenske Hær uden Ophold vilde ile til Malmø og stille sig under denne Fæstnings Kanoner. Der blev øjeblikkelig slaaet Allarm, og Hæren stillede sig med Ansigt mod Aaen⁹⁾. Den fik Befaling at gjøre omkring¹⁰⁾ og ile til Lund for at standse Svenskerne. Arenstorff begav sig tilligemed Kongen til den venstre Fløj, satte sig i Spidsen for de 9 Rytterregimenter¹¹⁾, og jog afsted over Stok og Sten¹²⁾, tværs over Marken og Stendigerne østen for Landevejen, for at indhente Svenskerne, der iøvrigt slet ikke tænkte paa at løbe deres Vej.

Den svenske Hær gik frem til Lund, vesten for Hoby og tværs over Mosen ved Stångby, som Frost

-
- 7) Kornetten mødte ham til Hest efter at der i den danske Lejr havde været afholdt Krigsraad, hvorom i det Følgende.
- 8) General Arenstorffs let henkastede Yttring til Kornetten kan ikke omskrives til at han »bildte sig« Sligt ind. Den nævnte Yttring har rimeligvis kun været fremsat for at give Budbringeren Lejlighed til at udtale sig med større Bestemthed.
- 9) Den stillede sig ikke. Den stod eller laac i denne Stilling.
- 10) En militær Umulighed. Venstre Fløj fik Befaling til at rykke frem i Kontremarche (parallelt med Fjenden) og »venstre afmarcheret«. For at bevare den Ordre de bataille, hvori Hæren stod, maatte Midten og højre Fløj gjøre ligesaa.
- 11) Der var, indbefattet Brockenhuses Dragoner, kun 8 Regimenter, hvilket den af Vaupell selv meddelte Ordre de bataille udviser.
- 12) Op-marchen til Lund skal i det Følgende blive Gjenstand for nøje Undersøgelse.

havde gjort stenhaard. Da den var kommen i Højde med Stångby, forandrede Kongen den tagne Bestemmelse, at overfalde den danske Hær, til at gaae forbi den og stille sig paa Højderne norden for Lund.«

Der følger herefter hos Vaupell en Terrain Beskrivelse og en Angivelse af Styrken paa dansk og svensk Side, hvortil slutter sig et Blad, indeholdende begge Hæres Opstilling i Slagorden (ordre de bataille).

Vi skulle nu forsøge at ordne de Oplysninger, der foreligge i Sandbergs Sag og andensteds, i visse Af-snit, og begynde med

1. Udstrækningen af den danske Lejr.

Vi tør ikke udtale os herom i Almindelighed. Vaupell har vel havt sine Kilder, som vi ikke kjende, og som vi i alt Fald ansee det for liggende udenfor vor Op-gave at eftergaae i dette Tilfælde. Det var interessant og oplysende nok, bestemt at kjende Udstrækningen i Længden, men enhver Udtalelse herom vil dog fra vor Side kun være en Formodning. Vi skulle derfor ind-skrænke os til at bemærke, at Angivelsen af »at den danske Hær havde sin venstre Fløj i Stångby« er urigtig. De Danskes Forposter udstrakte sig hertil. Generalmajor Sandberg erklærer meget tydeligt, at Obersten, der førte venstre Fløjs Forvagt, om Natten stod i Stångby, medens det dog maa antages, at selve Forvagten har staaet nærmere ved Hoby¹³⁾.

¹³⁾ Den Forvagt, som de Svenske ville have seet staaende Nord for Stångby Kirke, da de rykkede frem mod Syd, kan have været en Deling af Forvagten eller en anden tilfældig Styrke.

2. Vagtholdet i Lejren Natten før Slaget.

a. Sandbergs Stilling.

Sandberg var, tiltrods for hvad Vaupell siger, **alene** Forpostgeneral, eller som han ogsaa kaldes, »Generalvagtmeister«. Naar Vaupell mener, at den Forandring, der kort før Slaget var foregaaet, som altsaa General C. Arenstorff havde befalet, og for hvis Følger han bar Ansaret, var den, at der i Stedet for tidligere een Forpostgeneral nu — Natten før Slaget — var to, altsaa Generalmajor Sandberg for venstre Fløj og formodentlig Generalmajor Meerheim for højre Fløj, saa at Ingen ret vidste, hvem Ansaret for Forposternes Bestyrelse paahvilede, forholder dette sig ikke saaledes. Forandringen bestod deri, at der var tilforordnet Forpostgeneralen en Oberst af hver Fløj til at staae ham bi ved Visitationen af Vagterne. Disse Oberster bleve tilsagte hver Dag gjennem Generaladjutantlieutenanten Reck, og der var ikke mindste Tvivl om, at det for venstre Fløjs Vedkommende hin mindeværdige Nat var Oberst Gottfried Rauch, Chef for et af Rytterregimenterne under Sandberg. Det fremgaaer ogsaa, at Rauch, eller som han kaldes, Oberst Gottfried, om Natten havde været ude at inspicere. Hvilken Oberst, der assisterede for højre Fløjs Vedkommende, vidste de afhørte Vidner, der omtrent alle hørte til venstre Fløjs Regimenter, ikke. Men Generalmajor Sandberg vidste det aabenbart heller ikke, og han vidste lige saa lidt, hvem der var det for venstre Fløjs Vedkommende. Altsaa Forpostgeneralen vidste ikke, det vil da sige, havde ikke brudt sig om at

vide, hvem der visiterede Forposterne om Natten. Han siger i sit Indlæg ganske roligt, at Man kunde faae deres Navne at vide hos Generaladjutantlieutenanten, ligesom Man af dem igjen kunde faae Navnene at vide paa de Officerer, der af dem vare beordrede til at forrette den øvrige Patrouille-tjeneste. Selv havde han, Sandberg, i Nattens Løb kun modtaget een Melding, og det var om de Skud, der vare faldne, da Generalmajor Meerheim rekognosce-rede op imod Ørtofta. Han havde da, siger han, gjort sin Pligt, og strax ladet hele venstre Fløj sidde op. Det er ikke at undres over, at Forposttjenesten kan have havt Brøst, hvor Forpostgeneralen har taget sig Sagen saa let, som om den i det Hele ikke vedkom ham¹⁴).

b. De om Natten den 3die — 4de Decbr.
udstillede Vagter.

Foran Hovedkvarteret stod en Hovedvagt, der den nævnte Nat kommanderedes af Oberst Kruse, Chef for et Regiment under venstre Fløj. Han viser sig i sine Forklaringer som en Mand, der er vel underrettet, og som veed Besked om, hvad der har ligget indenfor hans Omraade. Foran Hovedvagten, ikke langt fra Horstall (Håsta), foran (bagved?) Møllen stod

¹⁴) Der er ikke en Eneste af alle dem, der have udtalt sig i Sagen, som have næret Tvivl om, at Sandberg var Chef for hele Vagt-holdet. Han erkjender det selv, idet han siger, at han i Nattens Løb kun havde modtaget een Melding, den om Meerheims Rekognoscering.

en Ritmester. Paa venstre Fløj stod foran Fløjen i nordvestlig Retning ved en lille Høj mellem Stångby og Hoby venstre Fløjs Vagt (Fløjvagt) under Ritmester Artmar (af Generalmajor Rantzaus Regiment af højre Fløj), der i Kommandoforhold dependede af Chefen for Forvagten. Denne Chef var en Oberst, denne Nat Oberstlieutenant Basse (hvis Navn dog hyppigst skrives Basz), der personlig om Natten stod i Stångby, medens selve Forvagten eller en Deling af den maa antages at have staaet nærmere Hoby, skjønt ikke i denne By selv. Fra Forvagten udsattes af Obersten (denne Nat Oberstlieutenanten) Poster langs Aaen hen imod Håsta. Grunden til at Obersten stod i Stångby sees ikke, men har formodentlig været den, at det har været anset nødvendigt at dække ikke blot Fronten, men ogsaa Flanken. At selve Forvagten (eller en Deling af samme) stod foran Fløjvagten, men desto værre ikke nær nok Fjendens Overgangssted, sees deraf, at den første Melding om Overgangen af Korporal Barthold From sendtes til Oberstlieutenant Basse, fremdeles deraf, at Patrouillerne gik fra Fløjvagten til Forvagten, og fra denne til Aaen og langs med samme, og endelig deraf, at ved Udrykningen Forvagten begav sig (altsaa Nord fra) til Fløjvagten og »satte« sig ved samme. Hvorvidt der iøvrigt har været nogen Forsømmelighed ved Vagtposternes Udstilling vist eller Visitering og hvorvidt navnlig Drikkelagene om Aftenen i den Henseende have virket skadeligt, omtales ikke. Enkelte Forfattere ere let tilbøjelige til at henføre visse Begivenheder til visse Aarsager, uden at Forbindelsen mellem begge er mere end mulig.

Det, Man kan sige om Forposttjenesten hen imod Hoby, er, at den ikke har svaret til sit Øjemed, idet det maa synes underligt, at en hel Hær i en stille Vinternat, hvor mørk den end var (Maanen var jo gaaet ned), hvor tavst Fjenden end bevægede sig, og hvor meget Sneen end dæmpede Lyden, skulde kunne gaae over Aaen, uden at det havde maattet bemærkes, førend 5 Eskadroner stode paa den sydlige Side af samme. Den indtraadte stærke Frost og Muligheden af at gaae over Aaen burde, som den gamle Feltmarskal Korbitz under Sagen bemærker, i høj Grad have skjærpet Opmærksomheden. Imidlertid maa det dog erindres, at de Svenske utvivlsomt havde beregnet, at Overgangen skulde kunne skee uden at opdages, og at de vel i de sædvanlige Forhold maatte have Grund til en saadan Antagelse, idet de umulig kunde tage nogen særlig Forsømmelse paa Grund af Drikkelag med i Betragtning.

Hvorledes Forposttjenesten var ordnet og Vagterne fordelte paa højre Fløj, sees ikke og har i alt Fald heller ikke Interesse. Det kan dog neppe paatvivles, at den var ordnet paa en aldeles tilsvarende Maade, som paa venstre Fløj. Det sees, at Patrouilleringen fra venstre Fløj endte ved højre Fløjvagt, hvis Inddragning iøvrigt blev glemmt ved Afmarchen. Af Officerer paa venstre Fløjs Forvagt nævnes Kornet Sneiderwin af Generallieutenant Arenstorffs Regiment og Lieutenant Otto Keker af Gen. Major Duncans Regiment, begge af højre Fløj. Ved højre Fløjvagt nævnes Officererne: Kornet Hector Munro af Duncans Regiment og Lieutenant Wangelin.

Det sees altsaa, at Vagterne — alt efter Datidens Brug, ikke som noget særegent for den danske Hær — vare noget broget sammensatte, idet forskjellige Regimenter, vistnok efter Tour, afgave Officerer og formentlig ogsaa Folk til Forposttjenesten. De kjendte ikke hinanden eller vidste, hvor meget den ene kunde stole paa den anden.

Under Sagen blev af Generallieutenant F. Arenstorff forevist eller fremlagt et Kort, paa hvilket alle Vagternes Plads var angivet. Dette Kort er muligvis det, der er aftrykt i dette Skrift.

At Oberstlieutenant Basse er sluppen for Tiltale, maa Man meget undres over.

c. Beredskabet og Visiteringen af Vagterne.

Generalmajor Sandberg beretter, at Mandskabet i de 7 Regimenter, der stode under ham (han undtager altsaa fra denne Ordning Brockenhuses Dragoner) hver Aften, ifølge Generalitetets Ordre, ved Parolen blev delt i tre Hold. Den ene Trediedel holdt til Hest i Beredskab, nemlig 4 Eskadroner foran første Linie og 3 Eskadroner bagved anden Linie eller Reserven med Front mod Lund. Den anden Trediedel havde sine Heste sadlede og optømmede. Den tredje Trediedel tør formenes at have holdt Hvil. Hvorledes Beredskabet var ordnet i Midten og paa højre Fløj, sees ikke.

Patrouilletjenesten og Visiteringen, udgaende fra venstre Fløj, var saaledes indrettet, at 4 Gange hver Nat red en Officer med 6 Ryttere ud fra de Eskadroner, der holdt foran Linien og gik

først paa Ritmesteren, der havde Fløjvagten paa venstre Fløj ved den lille Høj og som stod under Obersten, der kommanderede Forvagten. Denne stod om Natten ved Stångby. Fra Ritmesteren gik Patrouillen paa Forvagten og paa de af Obersten langs Aaen udsatte Poster indtil Hovedvagten foran Hovedkvarteret, derfra paa den højre Fløjs Fløjvagt og fremdeles helt bag om Linien igjen tilbage. Paa samme Maade patrouillerede fire Gange hver Nat en Officer og 6 Ryttere, tagne af de tre Eskadroner, der holdt i Beredskab bag anden Linie. Denne Patrouille gjorde Begyndelsen ved Ritmesteren paa venstre Fløjs Vagt og gik derfra mod Borreby (der menes vist Hoby)*) helt om ad Aaen til den Ritmester, der stod ikke langt fra Horstall (Håsta) foran Møllen. Efter Tilendebbringelsen af hver Tour maatte Patrouillens Fører aflægge General Sandberg Rapport. Ja enkelte Nætter, før Fjenden gik over, havde Sandberg selv, »alsz die reige an mich wahr«¹⁵⁾ gjort Touren med og om Morgenen aflagt Rapport til General og Generallieutenant Arenstorff. Da den nye Ordning kom, ved hvilken to Oberster bleve tilfornordnede ham til Bistand, har Sandberg opfattet Patrouilleringen saa temmelig som en Sag, der ikke vedkom ham paa anden Maade, end at han havde at modtage Meldinger, uden at bekymre sig om selve Detaillen af Forposttjenesten, der kun vedkom de to Oberster, og da der blev anlagt Sag imod ham, søgte han ved de ovenfor givne Forklaringer at skyde denne

¹⁵⁾ Med disse Udtryk mener Sandberg kun: »dengang denne Pligt (Visitationen) efter hans Opfattelse paahvilede ham«.

*) Altsaa maa der her have staaet en Vedetpost.

Sag fra sig. Derfor lød under det optagne Vidneforhør ogsaa det første Spørgsmaal saaledes: om Vidnet vidste, hvorledes de Ordre vare affattede, der vare givne de to Oberster til at forrette Visiteringen af Patrouillerne og Vagterne? — hvortil Oberst Kruse svarer, at det var ham vitterligt, at de to Oberster om Aftenen vare beordrede af Gen.-adjud.-lieut. Reck til at assistere Generalmajoren og forrette Visiteringen af Vagterne¹⁶). Om der fra Midten og højre Fløj udgik Patrouiller, sees ikke. Da Patrouilleringen fra venstre Fløj strakte sig hele Lejren rundt, kan Man næsten formode, at hele Tjenesten har været besørget fra venstre Fløj, men Man veed det ikke.

Sammenfatte vi Indholdet af dette Afsnit, ville vi have seet, at en af Vaupell og rimeligvis af Andre før ham fremdragen Anke mod Arenstorff, i Virkeligheden kun har været begrundet ved Sandbergs Misforstaaelse eller Ligegyldighed, og ikke ved Beskaffenheden af den nye Ordning, der kun var indført for at yde Sandberg en Bistand og bidrage til, under det indtraadte Frostvejr, da Aaen frøs til, at gjøre Inspektionen fra oven af mere virksom. Vi ville efterhaanden under Slagets Gang lære Sandberg at kjende som en magelig og indolent Mand, uden varm Interesse for sin Opgave, og vil man udfinde Sandheden, maa Man veje hans Argumenter og erindre, at han forsvare sig, som han bedst kan, hvilket han ogsaa udtrykkelig

¹⁶) At de to Oberster kun vare givne Sandberg til Bistand og Lettelse, modsiges under Sagen imod ham ikke af Nogen og erkjendes navnlig af den gamle Feltmarskal Körbitz.

selv siger. Det bør i alt Fald ikke falde tilbage paa Arenstorff, at han var saa uheldig at have at gjøre med en Mand, der var uden Initiativ og uden Ansvarsfølelse.

d. Meldingerne om Svenskernes Fremrykning.

Det turde være nødvendigt her at holde fast i Erindringen, at den svenske Hær, efter Björlin, omtrent Kl. 4 Morgen var samlet paa nordre Side af Aaen, og at den omtrent Kl. halv sex med hele sin Styrke af 8000 Mand stod paa den sydlige Bred. Overgangsstedet var omtrent 1000 Skridt Vest for Hoby og Hæren fulgte i sin Fremmarch Dalsænkningen, der løber omtrent i lige sydlig Retning fra Hoby ned mod Vest for Stångby. Da de forreste Eskadroner af højre Fløj havde naaet i Højde med Stångby begyndte det at lysne over den danske Lejr. Nogle Minutter senere kom de ned i en Dalsænkning, som strakte sig hen imod de Danske og Overtaskelsens Tid var da forbi. Snart hørtes det danske Løsen at drøne hen over Feltet og Alt blev Liv og Larm i den danske Lejr.

Den første Melding om Svenskernes Overgang bragtes af en Rytter af Oberst Kruses Livkompagni ved Navn Christen Pedersen Fisker. Denne Rytter, der altsaa hørte til Forvagtens Vedetter, blev af Korporal Barthold From sendt til Oberstlieutenant Basse, af ham til Generalmajor Sandberg, af ham til General Arenstorff, fra hvem han gik videre til Hovedvagten under Oberst Kruse, hvor han ankom omtrent en halv Time før Dag. Naar Man tager Afstanden i Betragtning fra Terrainet omkring Hoby og til Stångby

og derfra ad hele Linien til Sandberg, fra ham til General Arenstorff og tilsidst til Kruse, bliver det en lang Vej, ikke meget mindre end en dansk Mil. Lægges hertil Opholdene paa alle Steder vil det neppe kunne fejle, at Meldingen er afgaaet temmelig tidlig fra Egnen om Hoby og at den er tilnærmelsesvis rigtig, naar den gik ud paa, at Fjenden dengang kun var gaaet over Isen med 5 stærke Eskadroner. Destoværre vide vi ikke, hvor Sandberg opholdt sig (maaskee for Midten af sin Fløj) eller om General Arenstorff var hos Kongen paa det fjerne Svenstorp.

Den næste Melding bragtes af en Rytter, ligeledes af Oberst Kruses Livkompagni, der førtes af Sigvart Brockenhus. Rytteren hed Jakob Nielsen og var af den samme ovennævnte Korporal From sendt til Oberstlieutenant Basse. Han tilbagelagde samme Vej, som sin Forgænger, fra Basse til Sandberg, fra Sandberg til Generalen og fra Generalen til Oberst Kruse. Han kom til Kruse, da det var fuld Dag og omtrent 3 Kvarter efter, at den første Rytter var kommen. Meldingen lød nu paa, at Fjenden gik alt stærkere og stærkere over.

Den tredie Melding fandt Sted ved en af Sandberg afsendt Kornet, Daniel Koch, der stod ved Livkompagniet i hans eget Regiment. Den nævnte Koch skulde trække op med Vagten og var netop med den frembrydende Dag i Færd med Paraden, da Generalmajor Sandberg befalede ham at ride til Hs. Maj. Kongen og General Arenstorff og bringe dem den Efterretning, som Generalmajoren nu lige havde modtaget fra Forvagten, at Fjenden var i Anmarche over

Passet med hele sin Armee. Koch mødte Generalen ved Begyndelsen af Infanteriet paa højre Fløj og forebragte sit Ærinde, hvortil Generalen først yttrede, at det vel kun var et Parti (der gik over), men da Koch indvendte, at det var den hele Armee, svarede: »Saa lad dem komme, vi ville vente paa dem og tage imod dem«. Generalen red derpaa videre, og Koch til hans Majestæt, hvem han ligeledes mødte, og forebragte sit Ærinde. Derefter begav han sig tilbage til sit Regiment, som han forefandt i fuldt Opbrud med venstre Fløj.

Det fremgaaer af det Foregaaende, at de to Ryttere, der sendtes til Hovedkvarteret, kom fra den Vedetpost, der maa have staaet nordligst, i eller i Nærheden af Hoby, altsaa nordligere end Forvagten, til hvilken Meldingen indgik. Der haves den ret interessante Meddelelse, at da en af disse Ryttere, efter alle Omstændigheder utvivlsomt den anden, kom til Hovedkvarteret, afgav han selv sin Melding til General Carl Arenstorff under Nærværelse af hans Broder, Generallieutenanten, og **Admiral Niels Juel**. Dette forklares af Oberst Steensön, der tilfældigvis var tilstede i Generalens Kvarter. Det er ogsaa ret interessant, at Man kan efterspore, hvad der foranledigede Generalmajor Sandberg til at afsende sin Kornet. Der foreligger et Vidnesbyrd fra Ritmester Artmar, som efter det tidligere omtalte havde venstre Fløjvagt (eller venstre Fløjs Vagt) og stod ved en Høj mellem Stångby og Hoby, gaaende ud paa, at han med den frembrydende Dag saae omtrent 21 Tropper af Fjendens Hær staaende Syd for Aaen.

Han underrettede strax Generalmajor Sandberg derom ved en Korporal af Oberst Sehesteds Regiment under Lieutenant Buchwald, og bragte Korporalen den Ordre tilbage, at Ritmesteren skulde blive paa sin Post indtil Generalmajoren kom til ham eller han fik anden Ordre. Tidsangivelsen »med den frembrydende Dag« passer nøje til alle øvrige Angivelser, ogsaa fra svensk Side, kun er det sikkert mindre nøjagtigt, naar Ritmester Artmars Forklaring er ført til Protokols saaledes: »dasz er mit dem anbrechende Tage habe gesehen bey 21 Trouppen vom Feinde über den Awstehende«. Han maa efter den Plads, hvorfra han observerede Fjenden og efter den angivne Tid, have seet Fjenden i Bevægelse i Dalføret nedenunder den Højde, hvorpaa han stod.

Fremdeles slutter sig til Angivelsen om Meldingerne ogsaa den Udtalelse af Kornet Sneidewin (af General Arenstorffs Regiment), der var med paa Forvagten, at to Bønder bragte Underretning til Vagten, altsaa fra Hoby Siden, om, at Fjenden gik over, og en Forklaring af Oberstlieutenant Ørtzen af Sehesteds Regiment, at han netop holdt i Beredskab med sin Eskadron, da han ved Dagens Lys (»mit dem Tage«) saae, at Fjenden var over Aaen, hvorum han selv underrettede Generalmajor Sandberg. Dette skete samtidigt med, at der ankom en Melding fra Oberstlieutenant Basse. Generalmajoren lod da strax blæse til Hest. Efter Generalmajorens Sigende i sit Indlæg skete dette efter Modtagelsen af den **første** Melding; men denne Angivelse er en Besmykkelse, og dette er endnu et mildt Ord. Den første Rytter var ved Endepunktet

af sin Sendelse, da han en halv Time før Dag meldte sig hos Oberst Kruse, og Oberstlieutenant Ørtzens Melding til Sandberg fandt Sted »mit dem Tage«. Altsaa satte Sandberg sig ikke til Hest med hele venstre Fløj, efter at den første Melding fra Oberstlieutenant Basse var kommen, men først efter den anden Melding. Sandbergs Dristighed at paa-staae dette i sit Indlæg har ogsaa forekommet Krigsraad Meier eller Generalfiskalen at være for stærkt et Stykke, thi Spørgsmaal g i det i Sagen mod ham optagne Vidneforhør lyder saaledes: »Hvor længe havde venstre Fløj siddet til Hest, inden den rykkede ud af Lejren?« Hertil lyder Svaret fra Oberst Brockenhus, der med sine Dragoner havde Têten: »en halv Time«, fra Ritmester Bernstorff af Oberst Gottfried Rauchs Regiment, (det fjerde i Rækken) »et godt Kvarter«, fra Major Grabow (Grabbo) af Grev Reventlows Regiment (den 5te Eskadron i Rækken i anden Linie): »De marcherede strax, da de vare komne til Hest«. Det samme forklarer Lieutenant Hans Bülow af Oberstlieutenant Bibows Eskadron under Reventlows Regiment (altsaa vistnok i anden Linie). Da venstre Fløj først satte sig i Bevægelse efter at General Arenstorff, som undervejs havde mødt Kornet Koch, var ankommen til Fløjen, er den omtalte Udtalelse af Sandberg i sit Indlæg en Besmykkelse, der vel kan kaldes et Forsøg paa at forvanske Sandheden til sin egen Fordel.

Sandbergs Opfattelse af sin Stilling som »Generalvagtmeister« finder skarp Dadel fra de fleste Sider i Krigsretten. Det lægges ham til Last: 1, At han har anset sig selv personlig fritaget for at visitere Vagterne

af den Grund, at han havde de to Oberster til Bistand. 2, At han idetmindste ikke har ladet Patrouillernes Meldinger indgaae til sig. 3, At han ikke, efter at den første Melding ved Rytteren Christen Pedersen Fisker var bragt ham, sendte »et Parti« ud for at rekognoscere og selv begav sig ud til Forposterne for at undersøge Sagen. 4, At han sendte saa vigtige Meldinger til Hovedkvarteret med to simple Ryttere, »wovon die Generals nichts wiszen wollen«. Af den Grund benægtede (»negerede«) ogsaa Generallieutenant Frederik Arenstorff disse Meldinger, hvilket vil sige, at han ikke tillagde dem Betydning som reglements-mæssige.

3. I Lejren før og under Udrykningen.

Det er vanskeligt at angive i halve Timer eller Kvarter den Tid, der forløb fra den første Melding til Hovedkvarteret om Fjendens Overgang indtil Kongen og General Carl Arenstorff sad til Hest og ilede til venstre Fløj¹⁷⁾. Men en vis, ikke aldeles kort Tid er der hengaaet — i hvilken der vistnok er plejet Raad om, hvad der under de for Haanden værende Omstændigheder burde gøres. Denne Raadslagning er omtalt under Frederik Arenstorff, Side 23¹⁸⁾, og er

¹⁷⁾ Oberst Kruse forklarer, at der var omtrent et Kvarter mellem første og anden Rytters Ankomst til Hovedvagten. Her drejer det sig om Tiden mellem første Rytters Ankomst til Hovedkvarteret og det Klokkeslet, da Kongen og Generalen brøde op.

¹⁸⁾ Oberst Steensøn var tilstede i Hovedkvarteret, da første eller anden Rytter kom. Der var General Carl Arenstorff, hans Broder

der end Noget i Meddelelsens rolige Form og i de under Nr. 1, 2 og 3 opstillede Grunde, der ikke ganske passer til Tidens Knaphed, saa meget tør dog ansees for vist, selv uden Vidnesbyrd derom fra Frederik Arenstorffs Søn, at en Raadslagning mellem Kongen og hans »Generalitet« eller nærmeste Raadgivere har der fundet Sted¹⁹⁾, og at denne er gaaet ud paa at gjøre Front mod Fjenden og, om muligt, at forhindre, at han satte sig fast paa Højderne foran Lund. Det havde jo hidtil været Felttogsplanen at standse den fjendtlige Hærs Fremrykning mod Syd til Undsætning for Malmø og til Bemægtigelsen af det frugtbare Syd-Skaane. Man havde fra dansk Side budt Fjenden Front bag Rønne Aaen, bag Raa Aaen og tilsidst bag Lødde Aaen og forhindret enhver omgaaende Bevægelse. Det maatte være indlysende, at Fjenden, ved at opnaae Stillingen foran Lund, tillige erholdt den attraaede Forbindelse med Malmø og kom til at staae i Ryggen paa den danske Hær, som havde Front mod Nord. En Frontforandring af den danske Hær, som i Lejren stod i Batailleordning paa to Linier, med anden Træf-

Generallieutenant Frederik Arenstorff og Admiral Niels Juel samlede, og Rytteren afgav sin Rapport i alles Nærværelse. Steensøns Svar til Spm. V.

¹⁹⁾ Uden Kongens Samtykke kunde ingen Beslutning tages. Man holdt Krigsraad selv midt paa Valpladsen. Man erindre Kong Carls Raadslagning før han vendte sig mod Syd efter at have slaaet venstre Fløj, og den Raadslagning, der fandt Sted mellem Frederik Arenstorff og højre Fløjs, og rimeligvis ogsaa Fodfolkets, Chefer inden det sidste Angreb paa Kong Carls tilbagevendende Eskadroner besluttedes.

ning eller Reserven bag første Linie, maatte vistnok kræve en Tid og Forberedelser, som ikke kunde iværksættes med Fjenden i Flanken, og opnaaedes ogsaa en Opstilling med Front mod Syd, vilde den danske Hær have Højderne foran sig, besatte af Fjenden at angribe, og Lødde Aaen, kun stykkevis passabel og Broen ved Käflinge afbrudt, i Ryggen. Det vilde være en Stilling saa uheldig, som muligt. Der var derfor under de givne Forhold kun een Bevægelse af Hæren mulig, og det var den: ved en Svingning til Venstre at drage mod Syd, parallelt med eller konvergerende med den svenske Hær, og om muligt at naae Højderne foran Lund førend Fjenden. Det var den Bevægelse, der var foreskrevet af Nødvendigheden og ogsaa blev iværksat, men ledsaget af Uheld.

Efter endt Raadslagning ilede General Arenstorff og efter ham Kongen til venstre Fløj. Kornet Daniel Koch mødte, som allerede omtalt, Generalen ved Infanteriets Begyndelse (sammes højre Fløj) og siden Kongen. General Arenstorff tog Sandberg med sig og red lige til venstre Fløjs Vagt, under Ritmester Artmar, der stod ved den omtalte lille Høj mellem Stångby og Hoby. Samtidigt med at han kom, ankom ogsaa Forvagten (Nord fra) under Oberstlieutenant Basse og »satte sig« ved Fløjvagten²⁰). Generalen gav da

²⁰) Forvagten eller dens Vedetter maae være komne Nord fra. Det tør vel antages, at Oberstlieutenant Basse selv har begivet sig ud i Stillingen, da Meldingerne indløb; men det maa iøvrigt erindres, at han hele Tiden havde Fjenden marcherende i Flanken.

Ordre til, at det hele Vagthold som Fortrop skulde følge Fjendens Bevægelser, altsaa parallelt med Fjenden gaae op ad imod Lund. Ritmester Artmars Forklaring lyder saaledes: »Er habe die flügel Wacht gehabt, und dasz bey ein Hügel zwischen Stangby und Hoyby, da er mit dem anbrechenden Tage habe gesehen bey 21 Trouppen vom feinde hier über den Aw stehende, welches er dem Herrn General Major Sandberg mit ein Corporal unther Obr. Seested von Lieut. Buchwalt hitherbragte; und raportirte der Corporal, dasz der Ritmeister auff sein pass soo lang solte bestehen bleiben, bisz der General Major selbst zu ihm kahn, oder dasz er ihm andre ordre schichte, und ein gutte halb stunde dar nach seye der Herr General mit dem General Major Sandberg herausz gekommen, woo auf die Vor Wacht von obr. lieutenant Bass sich auch bey ihm setzte, und hat der Sl. Herr General solche ordre gegeben, dasz sie solten lincks abmarchiren, und Wan der feind sich movirte, sollen sie sich auch moviren und alsz der feind stille stund, sollen sie auch bestehen bleiben, also dasz sie sich nach des feindes march richten solten; welches bis an der Windmühle vor Lund geschehen ist«²¹⁾.

Derefter red Generalen og Sandberg tilbage til venstre Fløj, der maa antages at have været opstillet og maaskee allerede i Færd med at svinge ud og foretage den samme Bevægelse som Fortroppen. Ved venstre Fløj var iforvejen Kongen.

²¹⁾ Ritmester Artmars Forklaring er Svar til Smp. 5 i Forhøret i Sandbergs Sag.

Forinden vi gaae videre, maae vi imidlertid gjøre Rede for venstre Fløjs Opstilling, over hvilken der vel hos Vaupell findes en Liste, men dog ikke tilstrækkelig oplysende, idet det seer ud, som om anden Linie var lige saa stærk, som første. Det var ingenlunde Tilfældet.

Vestligst i Lejren stod paa venstre Fløj Oberst Brockenhuses Dragoner med Front mod Vest, dækkende Flanken, tilsammen 3 Eskadroner, alle paa lige Linie. Aldeles svarende hertil stod paa højre Fløjs Flanke Oberst Ørtzens Dragoner paa 3 Eskadroner i Linie, med Front mod Øst, dækkende højre Flanke. Paa venstre Fløj, til hvilken vi i det Følgende alene holde os, stod derefter i første Linie med Front mod Nord i Alt 12 Eskadroner, der, at regne fra Vest eller venstre Haand, fulgte saaledes efter hinanden: 2 af General Arenstorffs Regiment, 2 af Oberst Sehesteds, 1 af Oberst Gottfried (Rauchs), 2 af Oberst Bülows, 2 af Grev Reventlows, 1 af Oberst Kruses og 2 af Generalmajor Sandbergs. I anden Linie (Træfning) stod 1 Eskadron af hvert af de foran nævnte 7 Regimenter. Med Brockenhuses Dragoner udgjorde venstre Fløj saaledes i Alt 22 Eskadroner. Fløjen kommanderedes af Generalmajor Sandberg med Bistand af Obersterne Kruse, samt Sehested og Bülow. De to sidste Navne ere paa Batailleordenen anførte mellem begge Linier. Den øverste Befaling havde General Carl Arenstorff, der tillige var hele Armeens Chef. Midten, Fodfolket, 10 Batailloner i første Linie, og 7 i anden førtes af Generalmajor Schack med Bistand af Obersterne Schönfeld for første og Cicignon for

anden Linie, og højre Fløj, 13 Eskadroner i første Linie, 7 i anden og de 3 Dragoneskadroner paa Flanken, i Alt 23, af Generalmajorerne Meerheim og Rantzau samt Grev Holck, under Generallieutenant F. Arenstorff som øverste Anfører²²).

Til venstre Fløj og til hele Hæren lød Ordren, ligesom til Forvagten, der dannede Fortroppen: Den skulde afmarchere »links«, altsaa med sine Delinger svinge ud til Venstre, og under Opmarchen, følgende Forvagten, nøje iagttage Batailleordenen, altsaa med den rette Afstand mellem de to Linier og imellem Eskadronerne indbyrdes, som de fulgte efter hinanden i Ordenen. Dette Paabud er Forudsætningen for det vedkommende Afsnit i Forhøret i Sandbergs Sag, for Generalfiskalens Anklage, for Sandbergs Beskyldning mod General Arenstorff, at det var ham, der havde bragt Uorden tilveje og for Generallieutenant Frederik Arenstorffs varme Forsvar for sin Broder. Der skulde have været Orden og der kunde og burde vel have været Orden. Naar den ikke blev tilstrækkelig opretholdt, er Spørgsmaalet, hvis Skylden var, hvilket vi skulle undersøge nedenfor.

Forinden maae vi blot endnu, vedkommende Udrykningen af Lejren, tilføje, at Sandberg i sit første Indlæg henkastede den Beskyldning mod General

²²) Der findes 3 Batailleordener i Geh. Ark. 1 i Krigsmsts. »Ordres de bataille« No. 566 »vor dem Schlage«, 2 En do., betegnet paa Bagsiden No. 6. 3 En do. i Indkomne Militærsager for Fbr. 1677, A. No. 470. Denne sidste er rettet med Krigsraad Meiers Haand og angiver Anførerne af Midten. For Fløjene ere de alle tre ufuldstændige og Angivelsen af Cheferne er derfor ikke fuldt paalidelig.

Arenstorff, at Fløjen var rykket ud, uden at have Felt-
 raab. Det er ret betegnende, at Sandberg viser sig
 at have været omtrent den eneste, der ikke kjendte
 det. Det var paa dansk Side: »I Jesu Navn«, paa
 svensk Side: »Gud hjælp«. Det var paa dansk Side
 utvivlsomt givet af Kongen, men det fremgaaer, at
 det i Skyndingen ikke var bleven Alle bekjendt, og
 at Uddelingen under Oprykningen skete af Generalen
 til Fortroppen og af Kongen selv til Eskadronerne.
 Forsaavidt Sandberg anfører denne Mangel som en
 Dadel mod Generalen, maa hemærkes, at F. Arenstorff
 i sit Indlæg til Forsvar for Broderen lader ham vide,
 at han ikke forstod sin Stilling som Generalmajor,
 naar han ikke vidste, at det netop var hans Pligt at
 lade Parolen hente og ikke Overkommandoens at
 bringe den. Mod denne Opfattelse gjøres ikke fra
 nogen Side Indsigelse. At Feltraabet visselig havde
 Betydning i Slaget kan skjønnes deraf, at Ven og
 Fjende tidt vare blandede og at de lidet forskellige
 Standarter og Uniformer ofte kun vanskeligt kjendtes
 fra hinanden. At Sandberg rykkede ud med Fløjen
 uden at have Rede paa Feltraabet, altsaa ogsaa uden
 at han fra sin Side gjorde sig Ulejlighed for at meddele
 det til sine Underhavende, skjønt han kunde have
 erholdt det blot ved et Spørgsmaal til Generalen eller
 Kongen, som fulgte Fløjen, er et talende Bidrag til
 en Karakteristik af hans højst indsnævrede Opfattelse
 af, hvilke Pligter der paalaa ham. Det faldt ham
 ikke engang ind at bøde paa en efter hans Mening
 tilstedeværende Mangel ved at forespørge sig hos sine
 Foresatte.

Det kan endnu noteres, at da Opbrudet fra Lejren fandt Sted, blev det i Skyndingen glemt at inddrage højre Fløjvagt med Officererne Hector Munro og Lieutenant Wangelin. Da de saae, at Lejren var forladt, gik de til venstre Fløj, som dengang var dem nærmest. De hollandske Matroser, der vare formerede i 3 Batailloner og dannede Midten af Centrum's bageste Linie under Oberst Cicignon, med to regulære Batailloner Fodfolk paa hver Side, kom først meget sildigt til Udrykning. De havde med Garden til Hest havt Vagt ved Hovedkvarteret paa Svenstorp, altsaa længst fjernede fra Skuepladsen for Slaget, og de kom saa sent til Kampen, at de ikke deltog i Fodfolkets første Sammenstød med Fjenden. Ogsaa Oberst Kruse, der havde havt Hovedvagten foran Hovedkvarteret og hvis Regiment var det næstsidste paa venstre Fløj kom bagefter, dog tidsnok til at kaste sig ind i Fægtningen i Batailleorden, hvorom nedenfor.

4. Opmarchen.

Da de danske Regimenter paa venstre Fløj svingede ud og begyndte deres Kontramarche (parallelt eller konvergerende med Fjendens Linier) skete Begyndelsen vistnok i det Hele i Batailleorden, altsaa med de fornødne rigtige Distancer. Der haves udtrykkelige Udtalelser herom fra Brockenhusens Dragoner, og fra de to forreste Regimenter i Rækken, General Arenstorffs og Sehesteds. Om Rauchs Regiment hedder det, at det rykkede ud eskadronvis, men der var jo rigtignok kun to Eskadroner i Regimentet, en i første og en i

anden Linie. Der mangler en Udtalelse om Bülow's; og om Reventlow's Regiment, det sjette i Rækken, hedder det, at det rykkede ud eskadronvis men ordnede sig strax i Bataille efter Udmarchen. Om Kruses Regiment — der maaskee eller maaskee ikke var blevet tilbage for at afvente Oberstens Medfølge — sees Intet. Om Sandbergs Regiment heller ikke²³⁾. Det turde være et Spørgsmaal, om Afmarchen virkelig er foregaaet paa den Maade, at hele Linien samtidigt har sat sig i Bevægelse og har svinget opad mod Lund paa samme Sted, eller om de sidste Regimenter ikke have villet afskjære Hjørnet og derfor ere stødte paa andre Hindringer, end de foran marcherende Regimenter. Af saadanne Hindringer var der mange. Det hele Terrain omkring Lund var gjennemkrydset af Stendiger, Grøfter, Sænkninger med smaa Vandløb og Højder, saa at det var besværligt at passere for Rytteri. Hvad selve Opmarchen angaaer (efter at Udrykningen var foregaaet), hedder det omtrent aldeles enslydende om den, at Batailleordenen saavidt muligt blev opretholdt, men at den tidt blev afbrudt af de omtalte Terrainforhindringer. Det hedder derfor ogsaa, naar Man tager alle Forklaringerne fra de forreste Regimenter under Et, at de marcherede i Orden, hvor det var muligt, ellers maatte Regimenterne

²³⁾ De Udtalelser, der foreligge om Udrykningen fra Ritmester Artmar og Lieutenant Otto Keker, som ilsomt afgik med Fortroppen fra »den lille Høj« og saaledes kom til at passere lige Vest for Spidsen af venstre Fløj, kunne ikke tillægges megen Vægt. Artmar havde kun set to Eskadroner af Fløjen og Otto Keker 3 à 4, og de marcherede »wie im ordinairement«.

defilere, hvorefter de ordnede sig igjen, saavidt muligt, saasart Terrainet tillod det.²⁴⁾ Reventlows Regiment ordnede sig, som anført, i Bataille efter Udmarchen. Dog findes der senere en ugunstig Udtalelse netop om dette Regiment eller snarere om Sandbergs Ledelse af de sidste Regimenter i Rækken, see nedenfor om Sandbergs Svar til Ritmester Bugenhagen. Iøvrigt havde de Svenske paa deres Side aldeles lignende Forhindringer at kæmpe med. Ogsaa de maatte sætte over Grøfter og Stendiger, og Budbergs Dragoner, der gik i Spidsen, maatte staae af Hestene og hjælpe Fortroppen at rydde Vej. Neppe har heller Ordenen paa svensk Side, uagtet den Umage Man gjorde sig, været den bedste. Kong Carl var som altid utaalmodig og skyndede paa Fløjen, saa at den tabte Forbindelsen med sit Fodfolk, netop det Samme, som ogsaa skete paa dansk Side.

²⁴⁾ Vi ansee det rettest at anføre alle Vidneudsagnene om Op-marchen: 1. Kaptejnlieutenant H. Esemann, Regimentskvartermester i Generalens Regiment: De marcherede hele Tiden fra Lejren i Kontramarche mod Fjenden; de maatte imidlertid defilere paa Grund af Grøfterne (Graben), alligevel stillede de sig hurtigt (eylends) igjen i Orden. 2. Ritmester Bendix Powisch af Sehesteds Regiment: De maatte defilere over Grøfter og Diger, saa at knap to kunde ride sammen; derfor kunde Skvadronerne ikke blive i deres Linier og ordentlige Distancer. Strax efter begyndte Fægtningen skvadronvis. 3. Ritmester H. D. Bernstorff af Rauchs Regiment: Saa længe de havde jevn Mark, marcherede de ordentlig, ved adskillige Grøfter, Dale, Fordybninger maatte de defilere. 4. Major Grabbo af Reventlows Regiment: Saavidt han kunde see, vare de ogsaa forblevne i deres Orden. 5. Oberstlieutenant Bibow af samme Regiment: Saavidt Marchen tillod det og de ikke maatte defilere, vare de blevne i deres Distancer.

Den Mangel paa Orden og fast Sammenhold, som paa Grund af Terrainforholdenes Vanskelighed hist og her opstod og som det vistnok tør formodes snarere tog til, end tog af, søgte Kongen og General Arenstorff, saa godt de kunde, at raade Bod paa. Det hedder i Vidneforklaringen af Oberst Brockenhus: »Saavidt han kunde see, havde Tropperne ved Udmarchingingen stillet sig efter Orden, og senere havde han seet, at Hs. Kgl. Maj. havde reden op og ned foran Skadronerne og sagt: »Hold Jer vel«. ²⁵⁾ Kornet Nicolaus Holst af Oberst Sehesteds Regiment, det tredie i Rækken, forklarer: »at i Begyndelsen marcherede de i Batailleordning, men det varede ikke længe paa Grund af deres Kontramarche, da de maatte defilere over Grøfterne (durch den Graben). Bagefter bleve de atter opstillede af den salige General.« ²⁶⁾ Om Sandbergs Forhold ved Udrykningen og under Opmarchen haves et Par Udtalelser, der ikke ere uden Interesse. Det erindres, at Arenstorff og han begge vare samlede ved venstre Fløjvagt, og hvilken Ordre der dengang blev givet Fortroppen. Uden Tvivl har General Arenstorff ved samme Lejlighed ladet Sandberg forstaae, maaskee endog paa en meget tydelig Maade, at han var utilfreds med hans Vagthold og hans Meldinger. Den gode Samvirken imellem dem blev sikkert derved brudt. Da de vendte tilbage fra Forposterne, og venstre Fløj stod i Begreb med at formere sin første Linie »bagved Lejren«, medens

²⁵⁾ Svar til Spørgsmaal 10 i Vidneforhøret af Nr. 2.

²⁶⁾ Sv. til samme Spm. af Nr. 17.

den anden endnu ikke var færdig, havde — efter Sandbergs Fremstilling — General Arenstorff i Hast befalet ham ikke destomindre at rykke frem, hvortil Sandberg havde indvendt, om det ikke var bedst at vente indtil hele Armeen stod i fuld Beredskab, da den venstre Fløj dog ikke alene kunde tage det op med den fjendtlige Hær. Kaptejnlieutenant Herman Eseman (af General A.'s Regiment, det andet i Rækken) havde da i Forbiridende hørt Generalen sige til Sandberg: »Herr Generalmajor, jeg kommer ikke til Rette med Dem. Lad en af de tjenstgjørende Kvartermestere tilsige Generalmajor Meerheim, at han kommer til mig.«²⁷⁾ Meerheim kom ikke, det er vist, men det er et andet Spørgsmaal, om General Arenstorffs Svar netop har været givet paa den af Sandberg fremsatte Bemærkning og ikke har været fremkaldt enten af andre Indvendinger eller af en Mangel paa Medgjørighed og Villighed fra Sandbergs Side. Derom tier Sagen, uden forsaavidt Sandbergs Indlæg netop indeholder, at han havde tjent sig op fra Pikener, at han vel kjendte sin Pligt i enhver Stilling og aldrig havde nægtet Lydighed. Undskyldningen lyder som om han var bleven beskyldt eller kunde beskyldes netop for Fejl i den Retning. Det vidnes fremdeles af Ritmester Bugenhagen af Grev Reventlows Regiment (det sjette i Rækken, altsaa langt tilbage), at han ved den afbrændte By (Valkärra eller »Valkärra Torn«[?]) havde sagt til General-

²⁷⁾ Sv. til Spm. 33 af Nr. 9. Den Forklaring, som Sandberg giver af det Ordskifte, som var gaaet forud, findes i hans Indlæg af 30. Apr. 1677 og er neppe paalidelig. Til et saadant Forslag behøvede Generalen jo blot at sige Nej.

major Sandberg, at de burde vel ikke marchere saa adspredt (distendirt) og at Generalmajoren dertil havde svaret: »Generalen er forude«,²⁸⁾ et Svar, der, naar Man lægger Sandbergs Yttringer i sit Forsvarsindlæg til Grund, maa forstaaes saaledes: »Uordenen i Gelederne vedkommer ikke mig. Jeg er ikke Fører og har intet Ansvar. Jeg har kun at følge Generalen.« Der er sikkert i dette Par Ord en Efterklang af, at han var stødt og fornærmet over, hvad der for lidt siden var forefalden mellem Generalen og ham. Lægger Man ret Mærke til, hvad det vil sige, at Hærens Overanfører i sidste Øjeblik lader Chefen for venstre Fløj vide, at han ikke har Brug for ham, men befaler ham at lade en anden Generalmajor kalde fra højre Fløj for at overtage hans Plads, kan Man vel gjøre sig en Forestilling om Sandbergs tilbagetrængte Harmes og den Stemning, hvori han lod Alt gaae, som det kunde bedst, fordi han ræsonnerede som saa: »Lad det saa

²⁸⁾ Sv. til Spm. 33 af Nr. 11. Vi maae her bemærke, at Ordene »den afbrændte By« kunde lade formode, at det var Hoby, hvortil der sigtedes, at Ordvexlingen altsaa maatte have fundet Sted paa Retræten fra Lejren ned til Aaen, og at Sandbergs Svar, at Generalen var forude, maatte sigte til, at General Arenstorff var flygtet; Man havde Intet at vente efter, eller at bryde sig om. Denne Fortolkning har dog det imod sig, at Generalen paa Flugten netop ikke var forude, med bag efter Sandberg; frendeles det, at Forklaringen er givet under det Afsnit i Forhøret, der vedkommer Feltraabet, altsaa Begyndelsen og ikke Slutningen af venstre Fløjs Bevægelser, og endelig det, at hele Forhøret egentlig er optaget for at undersøge de af Sandberg mod Arenstorff fremsatte Beskyldninger, at det var ham, der ved den hurtige Fremrykning havde foranlediget Konfusionen og Nederlaget. Det bliver kun uafgjort, hvilket Punkt der sigtes til med »den afbrændte By«.

kun gaae galt, min er Skylden ikke. Jeg nøjes med at følge Generalen over Stok og Sten.«

Fra Regimenternes Opmarche mod Lund maae vi fremdeles notere, at General Arenstorff under samme, kort før Fortroppernes Træfning begyndte, ved Staldmester Lützwow modtog den Melding, at det vilde vare en halv Time endnu, inden Fodfolket kunde komme. Generalen afsendte strax Kaptejnlieutenant Boblitz for at fremskynde Ankomsten. Da han afsendte Boblitz havde han — efter Sæmmenhængen — netop opstillet Oberst Sehesteds Regiment.

Afstanden fra Lejrens vestlige Hjørne, hvor venstre Fløjs Regimenter begyndte at svinge ud, til den Plads, hvor den første Træfning mellem begge Hæres Fløje fandt Sted, tør ansættès til noget over en halv Mil. Fortropperne gik vist noget længere frem, ligesom deres Udgangspunkt laae længere tilbage.

Den Tid, hvori Regimenterne tilbagelagde denne Strækning, har vistnok været under en halv Time.

Hvad den Hurtighed angaaer, hvormed venstre Fløj rykkede frem, kan bemærkes, at Björilin S. 129 efter svenske Kilder anfører, at Man fra Valkärra »genom den hvita salpeterröken (efter Skuddene fra Oberstlieutenant Lodes tre Tropper af Fortroppen) såg hela danskarnes venstra flygel framrycka »i fullt traf« öfver fältet. I spetsen för den samma syntes et lysande följe, omgifvande kung Kristian och general Arensdorff med flere andra högre officerare.« Altsaa i fuldt Trav, formentlig paa jevn Mark. Af alle de Vidner, der forklare om Opmarchen, er der kun en Eneste, der giver Hurtigheden i Tempoet Skyld for

den efterhaanden opstaaede Uorden og Splittelse af Eskadronerne. Alle de Andre tale kun om Terrainforhindringerne og den bestandig nødvendiggjorte Defilering. Denne ene er Oberst Kruse. Han havde, som ommeldt, Kommando over Hovedvagten foran Hovedkvarteret, og fik, efter at venstre Fløj var afmarcheret, af Generaladjutantlieutenant Reck Ordre til at søge sin Plads »i Bataillen«, der var at finde foran Lund. Da Regimenterne havde et Forspring af tre Fjerdingsvej (drey viertel Wegs vor ausz waren), fulgte Kruse efter »i fuldt Trav«. ²⁹⁾ Paa et senere Sted forklarer han, at Kavalleriet var rykket ud mod Fjenden i fuldt Trav og i Galop, saa at Fodfolket umuligt kunde følge med, ³⁰⁾ men det bemærkes herved, at hans Udsagn handler om Noget, han ikke har seet. Han var jo tre Fjerdingsvej tilbage, ved Hovedvagten, og ikke tilstede ved Udrykningen. Om nu forøvrigt hans Regiment har ventet paa ham eller han har begivet sig til Stedet med den Vagt, han havde under sig, sees ikke.

At Kong Christian med General Arenstorff saaledes til et vist givet Tidspunkt med Følge har redet i Spidsen for venstre Fløj, er antageligt, og det Syn, Man har havt fra svensk Side, kan saaledes være rigtigt. Men lægger Man Mærke til, hvilke Regimente Officerer tilhørte, der have forklaret om Kongen, General Arenstorff og Sandberg, faaer Man det Indtryk, at de tvende førstnævnte have redet op og ned langs

²⁹⁾ Sv. til Spm. 10 af Nr. 1.

³⁰⁾ Sv. til Spm. 19 af Nr. 1.

de forreste Regimenter og søgt at holde Orden, og lige saa bestemt, at Sandberg har fulgt de sidste Regimenter i Rækken. Hans eget var jo netop det allersidste. Og det er allerede fremhævet, at Ordenen til Slutning stod tilbage for den, der fandtes i de forreste Regimenter.

Vi vende os til Slutning til Fortroppen, der dannedes af Vagtholdet paa venstre Flanke, og efter den givne Ordre ilede forud, følgende Fjendens Bevægelser, eller mere nøjagtigt, holdende Skridt med Fjendens Fortrop.³¹⁾ Paa svensk Side førtes Fortroppen af Oberst Fersen og var delt i 6 mindre Tropper, af hvilke de tre under Oberstlieutenant Lode besatte Valkärä, da de Danske gjorde Mine til at ville angribe denne By, de tre andre derimod, under Oberst Rolshausen, gik op til Vejmøllebakken og toge Stand til Højre for Møllen. De Danskes Fortrop under Oberstlieutenant Basse med Ritmester Artmar, Lieutenant Otto Keker, Kornet Sneiderwin (og selvfølgelig flere andre Officerer) var delt i 6 eller 8 mindre Tropper,³²⁾ af hvilke dog formentlig en Del var forbleven overfor Valkärä, saa at den Styrke, der stod overfor den svenske Fortrop kun omtrent var denne lig i Størrelse, efter Svenskernes Mening dog en Smule større. Til denne Fortrop var

³¹⁾ See den foran i Texten S. 107 indførte Gjengivelse af Ordren til Artmar.

³²⁾ Björlin siger S. 127 efter Dahlbergs Brev som Kilde: 8 Tropper. Ritmester Artmar siger, at Fortropperne havde delt sig i 7 Tropper, Sv. til Spm. 12 af Nr. 4, og Kornet Sneiderwin nævner 6 Tropper, Sv. til samme Spm. af Nr. 5. Tallet er iøvrigt temmelig lige-gyldigt, da den samme Styrke efter Omstændighederne og Terrainet, og navnlig efter at have været i Fægtning, kunde omfordeles.

General Arenstorff, efter sin Broders Paastand, ilet forud og havde været meget beskjæftiget med at opstille og ordne den. Efter de Udsagn, der foreligge i Vidneforhøret i Sandbergs Sag, maae vi dog i høj Grad drage i Tvivl, at han saaledes personlig har greben ind i Opstillingen. De afgivne Forklaringer pege hen paa, at han er forbleven i nogen Afstand ved de allerede ankomne eller ankommende forreste Regimenter, navnlig ved sit eget, og at han herfra har uddelt sine Ordre. Da han lidt senere selv i Spidsen for en Eskadron af sit Regiment greb ind i Fægtingen, har en unøjagtig Opfattelse i denne Henseende let kunnet skaffe sig Indgang.

5. Kampens Begyndelse.

Kampen begyndte ved Vejrmøllen mellem begge Hæres Fortropper. Den danske Fortrop holdt omtrent et Kvarter stille paa Pladsen og tog ikke Initiativet.³³⁾ Det tør ansees for givet, at samtidigt idetmindste Brockenhus's Dragoner og Generalens eget Regiment, de to forreste i Rækken, enten vare eller kom tilstede, færdige til at gribe ind. Da der ikke skete nogen Begyndelse, befalede Generalen Oberst Steensön, hvis Stilling ikke sees, men om hvem vi formode, at han

³³⁾ Kornet Sneiderwin svarer til Spm. 12: »Woo dasz Combat am Eersten angegangen«, saaledes: »Vor Lund bey der Wintmühle, sie sein bey $\frac{1}{4}$ stunde stil gestanden, ehe es anging, und wahren die Vortrouppen in 6 trouppen getheilet, zwey mahl haben sie chargirt, der drittemahl seind sie repousirt, seind auch von den Dragunern Secundirt, des feindes Trouppen haben Erstlich attachiirt.« Fortroppen maa altsaa have været i god Tid paa Pladsen.

enten førte Generalens Regiment, eller hørte til hans Stab,³⁴⁾ at han strax skulde lade Fortropperne rykke frem mod Fjenden. Da de tøvede noget, gjentog han ved Kaptejnlieutenant Herman Eseman som Regimentskvartermester i hans eget Regiment sin Befaling til Obersten, hvortil denne svarede, at Oberstlieutenant Basse ikke vilde finde sig i Indgreb i sin Kommando. Følgen blev, at Fjenden gjorde Begyndelsen og angreb, og efter to Sammenstød bleve Vore den tredie Gang »repousserede« og i Uorden kastede tilbage paa »de Andre«. ³⁵⁾ General Arenstorff lod nu Brockenhus's Dragoner rykke frem til Undsætning, og da den svenske Fortrop for Ligevægtens Skyld ogsaa fik Bistand af Budbergs Dragoner, kom begge Dragoneregimenter, der hver paa sin Side stode yderst paa Fløjen, i Fægtning med hinanden. Resultatet blev efter svensk Beretning det, at de danske Dragoner »kastede icke blott de svenska förtrupperna ned ifrån väderquarnsbacken, utan öfverredo och skingrade (splittede) som agnar för vinden en del af Budbergs dragoner, hvilket var »en helt slätt begynnelse«.« Det er muligvis om denne Fægtning, at Oberst Brockenhus som Vidne i Sandbergs Sag udtaler: »Er köndte

³⁴⁾ Oberstlieutenanten ved Generalens Regiment hed Stürck; maaskee var Steensön uden Regiment, altsaa nærmest Stabschef. Det erindres, at han ogsaa var tilstede hos Generalen, da Meldingen om Overgangen over Aaen bragtes, see S. 101.

³⁵⁾ Dette Stykke er en Gjengivelse af Kaptejnlieutenant Esemanns egen Forklaring til Spm. 12, jfr. Oberst Steensöns Forklaring til samme Spm. Den hele Fremstilling gjør det klart, at General Arenstorff ikke selv personlig, men igjennem sine Stabsofficerer, uddelte sine Ordre til Fortroppen.

selbige action nichts anders alsz für eine rencontre estimiren, und keine bataglie.«³⁶⁾ Men efter at de svenske Dragoner vare fejede bort, og Brockenhus's Dragoner uden Tvivl vare beskjæftigede med at forfølge dem eller med at ordne sig, rykkede fra svensk Side Drabanterne under Oberst Siegroth frem for at bøde paa det Nederlag, Dragonerne havde lidt. Samtidigt lod General Arenstorff det næste Regiment i Linien efter Dragonerne, hans eget, gribe ind i Fægtningen, idet han selv førte en Eskadron, og lod samtidigt Sehesteds Regiment følge til Bistand for ham og Dragonerne. Striden blev haardnakket og »många af de tappra Drabanterna måsta bita i Græsset eller rettare i Snön.« Kampen bredte sig yderligere derved, at Kong Carl lod Liveskadronen af det svenske Livregiment (Bjelkes) rykke frem mod de danske Dragoner for at hindre disses Indgriben i Kampen mellem Arenstorffs Regiment og Drabanterne. Da Fægtningen havde varet i nogen Tid — som det synes, med lige Styrke og Held paa hver Side — trak Man sig gjen­sidig tilbage, og hermed var Indledningen til Slaget, Prologen til det store Drama, sluttet.

Det var under denne Indledning, som vi, for at betegne den, kunne kalde Kampen paa eller ved Vejrmøllebakken, at General Arenstorffs venstre Arm knustes af en Kugle. Efter Beretningen fra svensk Side tabte han Værget af sin højre Haand og maatte føres bort, hvilket gav en Stunds Standsning i Striden. Det

³⁶⁾ Svar til Spm. 13. Det er ikke aldeles afgjort, at Brockenhuses Bemærkning refererer sig til dette Sammenstød. Det kan ogsaa gjælde om det første og egentlige store Sammenstød, see Texten.

var, efter svensk Opfattelse, under de tvende Fortroppers Kamp, at han saaredes, idet han altsaa vilde ordne deres Rækker eller befandt sig i deres umiddelbare Nærhed. Lægger man Yttringerne i Broderen F. Arenstorffs Indlæg og en Forklaring af Oberstlieutenant Wortmann og Ritmester Kay la Mare³⁷⁾ til Grund,

³⁷⁾ F. Arenstorff siger i sit Indlæg, at Broderen ikke fulgte Regimenterne, men dengang (da de defilerede og rykkede op imod Galgebakken) var reden forud til Fortropperne for at give dem Ordre og sende dem mod Fjenden. Han (F. A.) havde aldrig erfaret, at Sandberg havde været tilstede ved de to første Regimenter, Dragonerne og Generalens eget, ellers havde jo han maattet komme til Fægtning med dem [og ikke, som Tilfældet var, den salige General], »welcher darüber auch tödtlich blessiret geworden, derothalben weiter dem Combat fürzustehen, Ihm ohnmöglich gefallen,«

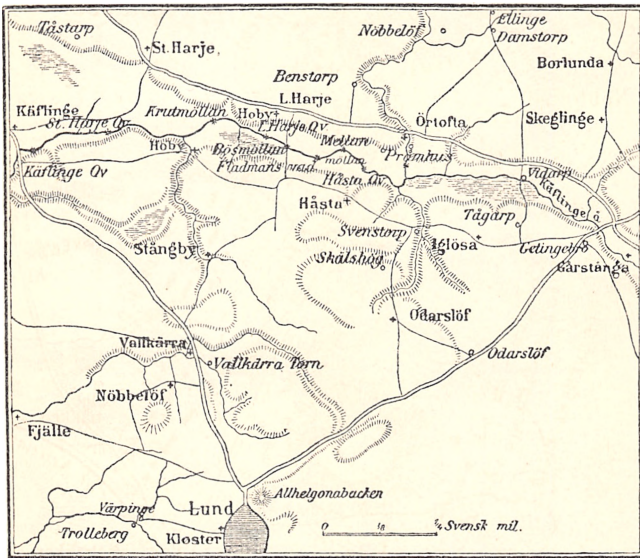
Sandberg siger i sit Indlæg af 29 Januar 1677, »at den salige General selv anførte første Eskadron af Kavalleriet.« »Kavalleriet« er her brugt i samme Betydning som enkelte andre Steder »Regimenterne«, modsat Dragonerne, der ogsaa fægtede tilfods, og første Eskadron af Kavalleriet er altsaa en Eskadron af Generalens eget Regiment, der stod yderst paa venstre Fløj, næst Dragonerne.

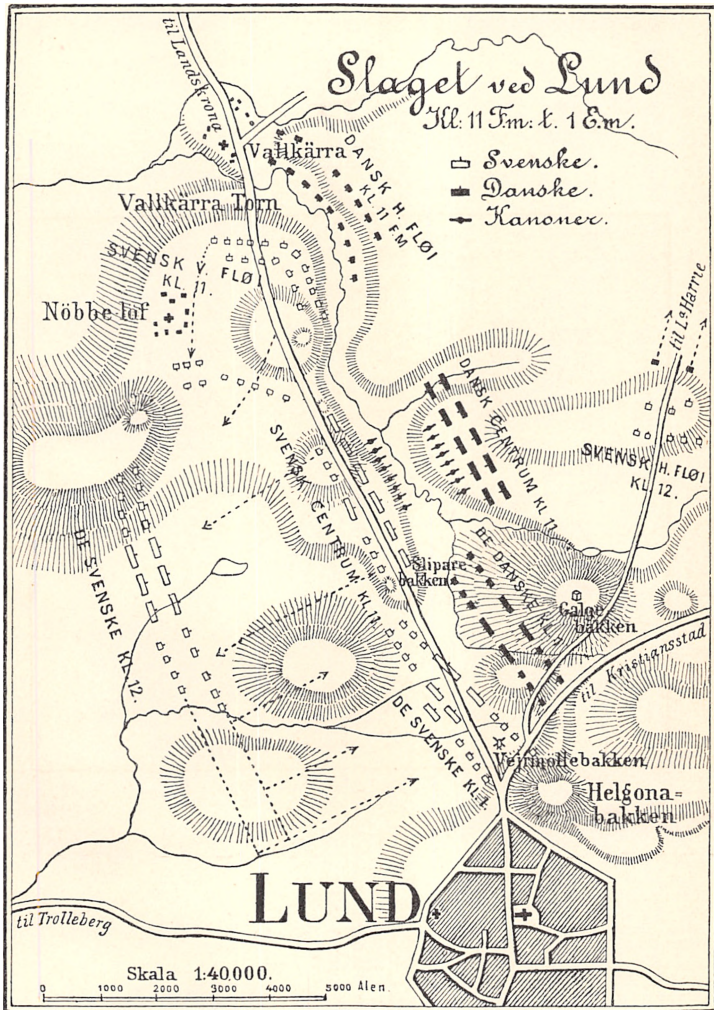
Oberstlieutenant Wortmann af Generalens eget Regiment forklarer til Spm. 13 »Hvorledes første Linie af venstre Fløj fægtede og de deri staaende Eskadroner holdt sig«, saaledes: »Den salige General havde selv anført ham, og han havde med sin Eskadron fægtet godt (woll getroffen); men at de strax havde fægtet i Linie, kunde han ikke sige.« Det er klart, at Regimentet var sendt frem i Terrainet mellem Galgebakken og Møllebakken.

Ritmester Kay la Mare, der førte Eskadronen i anden Linie af Generalens Regiment, forklarer til Spm. 14, hvorledes anden Linie fægtede: »Medens han endnu befandt sig i Op-marchen (alsz er eben in der defilade war) vinkede den salige Hr. General til ham med Værget, at han skulde rykke frem; han avancerede saa i fuldt Trav og angreb, og Oberst Sehested fulgte ham og angreb øjeblikkelig, og saaledes sekunderede han (Sehested) hans (la Mares) Eskadron« (eller maaskee omvendt).

maa det dog ansees for givet, at han først blev saaret, da hans eget Regiment greb ind. Afstanden i Rum og Tid mellem Fortroppen og dens Attaker for sig og den paafulgte Indgriben af Dragonerne og General Arenstorffs Regiment, der begge maae være komne tilstede i det belejlige Øjeblik, kan dog have været meget liden. General Arenstorff blev vistnok ved sit Saar sat ganske ud af Stand til at deltage i den paafølgende Fægtning og begav sig uden Tvivl til Lejren. Hans Kraft var, til ubodelig Skade for Sammenholdet i venstre Fløjs følgende Kamp, bleven lammet netop i det Øjeblik, da Man mest trængte til ham, og da Betimeligheden af den Hurtighed og Energi, hvormed han havde givet Møde paa Kamppladsen med venstre Fløj, skulde sættes paa Prøve.

Vi kunde standse her, idet vi ligeoverfor de Yttringer af Kaptejn Rist, som vi have villet imødegaae, have givet alle de Detailler til Oplysning om Arenstorffs Virksomhed, der foreligge i Sagen mod Sandberg. Men med det Forbehold, at vi ikke med den Udførlighed, som foran, ville skrive Slagets paafølgende Gang, hvilket heller neppe vilde lade sig gjøre allerede af den Grund, at de Forklaringer, der bleve afgivne under Sandbergs og Cicignons Sager om de paafølgende Begivenheder, ikke ere fuldstændige og ikke altid ganske lette at bringe i Sammenhæng, maae vi dog give Hovedtrækkene af det, der kan sees og skjønnes, for at det navnlig, saavidt muligt, kan staae klart, hvilken Del Kongen, General Carl Arenstorff og Sandberg hver for sig toge i det, som skete efter at den indledende Kamp var afsluttet.

6. Venstre Fløjs Træfninger og Flugt over Aaen.

Fra den nordlige Ende af Byen Lund løber to Veje ud. Den ene gaaer i nordvestlig Retning over St. Lybbers Høj (Sliparebacken) forbi »Valkärrens Torn« paa højre Haand, derefter gennem Valkärrens By med Kirken paa venstre Haand, over Käfinge Bro og videre ad Landskrone til, den anden løber i nordøstlig Retning ad Gettinge Bro til. I den triangulære Spids, som dannes af disse to Veje ved deres Udgang fra Lund, ligger Vejrmøllebakken, paa hvilken den ovennævnte indledende Fægtning mellem Fortropperne med Understøttelse af andre Afdelinger fandt Sted. Nord for Møllebakken, tildels adskilt fra denne ved et Par Dale, mellem hvilke en Banke, og fjernet kun et Par tusinde Alen, ligger Galgebakken, hvis vestlige Side skraaner ned ad mod den Dalsænkning med et Bæklob i Bunden, der strækker sig Øst for Landevejen fra Lund til Valkärrens og følger denne parallelt.³⁸⁾ Paa denne mod Vest affaldende Skraaning af Galgebakken ordnede den danske venstre Fløj sig, efterhaanden som Eskadronerne kom op Nord fra. Der kan være Tvivl om, hvorvidt hele Fløjen var tilstede i det Øjeblik, Svenskerne rykkede ind paa den. Yderst paa venstre Haand skulde Dragonerne have staaet, men de vare ude i Terrainet efter at have tumlet med Budbergs Dragoner. Derefter

³⁸⁾ Det var i denne Dalsænkning, at det første store Sammenstød senere, Kl. omtrent 11, fandt Sted imellem det svenske Fodfolk, der havde besat Slipare Bakken (over hvilken Landevejen førte), og det danske Fodfolk, der stod paa det ligeoverfor liggende højere Terrain, Nord for Galgebakken.

skulde General Arenstorffs Regiment have havt Plads; men det havde neppe sluttet sin Rencontre med Siegroths Drabanter, og det tør antages, at det i det givne Øjeblik ikke var paa Pletten, ligesom det ogsaa er muligt, at Sehesteds Eskadroner, der havde sekunderet dels General Arenstorffs Regiment hen ad Møllebakken til, dels Dragonerne, ikke rettidigt have indtaget sin Plads. Der stod eller fulgte saaledes efter Ordenen fra venstre Haand Rauchs, Bülow's, Reventlow's, Kruse og Sandbergs Regimenter med 8 Eskadroner i første Linie og 5 i anden Linie, dog at det bemærkes, at Oberst Kruse og hans Folk (Regiment?) først kom tilstede lidt efter at Fægtingen var begyndt, men da ogsaa strax indtog sin Plads i Linien ³⁹⁾. Det maa dog udtrykkelig bemærkes, at en Linie i den Forstand, hvori dette Ord maa tages i Datidens Militærprog (enstydigt med Batailleorden) neppe var tilstede. Regimenterne havde ikke fuldstændigt sluttet deres Oprykning. De havde Vanskelighed ved at gaae over fra Defileringen (Kolonneformen) til den regelmæssige Opstilling paa to Linier med Eskadroner i

³⁹⁾ Det erindres, at Kruse kommanderede Hovedvagten og først afmarcherede, da venstre Fløj havde et Forspring af 3 Fjerdingsvej. Han fulgte derfor efter »i fuldt Trav«. Han kom først, da Fortropperne vare repousserede. Da han var paa et Kanonskuds Afstand, saae han, at Kampen var begyndt foran Lund yderst paa venstre Fløj (»auf der pointe von dem linken flügel«) og at de »schon in Feur und Flammen gewesen«. Derfor sekunderede han to Eskadroner af Generalmajor Sandbergs Regiment »welche meisten über ein hauffen wäre.« Det sees ikke, om Kruse medbragte blot Hovedvagtmandskabet eller sit Regiment, men det sees, at Sandbergs Regiment, det sidste i Rækken, var paa Pladsen, da Kruse kom, ja, at det endog havde været i Fægting.

anden Linie udfor Aabningerne eller Intervallerne i første Opstilling, og det hedder gennemgaaende, at de greb ind i Kampen eskadronvis og strax i det Øjeblik, de ankom⁴⁰⁾. Da General Arenstorff var saaret og saaledes var sat ud af Aktivitet, foretoges Ordningen af Fløjen paa Galgebakken — hvis der ret har været Tale om en saadan Ordning — under Kongens Auspicer af Generalmajor Sandberg, der nu var Fløjens Overbefalingsmand. Han siger selv i sit Indlæg, at han tiltalte og enkuragerede hvert enkelt Regiment.

Den svenske Styrke, der rykkede frem mod venstre Fløj, bestod af Livregimentets 4 Eskadroner under Bjelke og til Venstre for samme Baranoffs 4

⁴⁰⁾ I Forhøret i Sandbergs Sag lyder Spm. 13 saaledes: »Wie die eerste Linie des linken flügels getroffen und die darein stehende Esquadronen gefochten?« Spm. 14: »Wie die andre Linie oder reserve des linken flügels getroffen und die darin gesetzte Esquadronen gefochten?« Disse to Spm. gjelde, som Affattelsen viser, ikke det første Sammenstød alene, men ogsaa de senere. Det er imidlertid tydeligt, at de fleste Forklaringer alene tage Hensyn til det første Sammenstød paa Galgebakkens vestlige Skraaning ned mod Dalen, og det tør ogsaa ubetinget antages, at det er Meningen særligt at faae dette Punkt oplyst, fordi Sandberg havde kastet hele Skylden for Ulykken og Konfusionen over paa Arenstorff. Der maa alligevel i det Hele ved Benyttelsen af disse Vidneudsagn, der ere meget kortfattede, anvendes megen Kritik, idet det maa bemærkes, hvilken Plads Vidnet har havt i Rækken, og hvilken Bevægelse eller Fægtning det egentlig er, han vil udtale sig om. Skulde vi her gjengive disse Udsagn, vilde det baade blive meget vidtløftigt, og desuden vilde saa at sige hver enkelt Udtalelse kræve en Redegjørelse, hvorfor det maatte forstaaes paa den eller den Maade. Vi give derfor Afkald paa at belægge saavel de her anførte som siden flere andre Kjendsgjæringer med alle de Bevissteder, der kunne anføres, og nævne kun nogle enkelte.

Eskadroner finske Ryttere. Den femte Eskadron af Livregimentet, Liveskadronen, havde ydet Siegroths Drabanter Bistand mod de danske Dragoner og General Arenstorffs samt Sehesteds Regimenter, men kom dog under Kampen tilbage og indtog altsaa sin Plads. Det Samme tør formodes om Drabanterne. Paa dansk Side vendte ogsaa under Kampen Brockenhus's Dragoner tilbage og posterede sig paa højre Side af Sehesteds Regiment i Stedet for paa Fløjen⁴¹). General Arenstorffs Regiment synes derimod i Uorden at være bleven trykket ind paa Sehesteds, der havde indtaget Fløjstillingen, og under Kampen at være bleven nødt til at tage Flugten⁴²). Forpostfægtningen

⁴¹) Spm. 13. Oberst Brockenhus: »Da han selv havde været i Ilden (in Feur und Flamme) med sit Regiment, vidste han ikke Noget derom.« (Hvorledes første Linie havde været opstillet). Brockenhus havde jo fægtet med Budbergs Dragoner ved Fortropperne. Oberstlieutenant Ørtzen af Sehesteds Regiment: »Han vidste ikke af nogen Linie at sige. Han havde med sin Eskadron sekunderet Dragonerne, der kom til at staae paa hans højre Haand, endskjønt de skulde have sluttet Fløjen.« Her tales altsaa om Brockenhus's Dragoner, da de toge Plads paa Galgebakken efter at være vendte tilbage fra deres Fægtning i Nærheden af Møllebakken.

⁴²) Spm. 13. Kornet Nicolaus Holtz af Sehesteds Regiment: »Han vidste ikke af nogen Linie at sige; de havde fægtet (getroffen) eskadronvis, og de yderste Eskadroner af venstre Fløj (altsaa Arenstorffs Regiment) vare blevne pousserede ind paa (eller ind i) deres Eskadron og derved bragte til Flugt (dadurch wech geflüchtet). Derpaa kom deres Eskadron til Fægtning, men paa et meget ufordelagtigt Sted; thi een Rytter holdt i en Groft (Sænkning), en anden oppe, saa det var et Under, at en eneste Mand kom derfra, fordi de dengang manglede Infanteri.« Her til slutter sig Oberst Kruses Udtalelser til Spm. 18: «Hos hvem Konfusionen paa venstre Fløj først var opstaaet og hvor

paa Møllebakken, der ved de fra begge Sider tililende Regimenter havde antaget større Dimensioner, har saaledes forplantet sig som en Dønning, der er skyllet ind paa Flanken af den sig opstillende venstre Fløj. Efter Björlin havde Kong Carl netop befalet Angrebet for at skaffe Luft for de Delinger, der vare indviklede i Kampen ved Møllebakken, hvor de Danske syntes at faae Overhaand.

Det betragtedes af de Svenske som en Ulempe for dem, at de maatte rykke op ad Bakke, og at deres Reserve stod bagved de Stendiger, der indgjærdede Lund-Landskrone Vejen. De Danske sparede dem imidlertid for den første Bekymring. De red frem og kom dem imøde paa Halvvejen. Kong Christian og Prinds Georg skulle her selv have sat sig i Spidsen for nogle af Eskadronerne, og Angrebet blev, som allerede nævnt, udført strax, omtrent i samme Øjeblik Eskadronerne vare ankomne (efter deres Opmarche), uden at de vare ordnede i Linie

en Begyndelse skete dermed.« Kruse, der stod langt nede i Rækken mod Nord, men dog, som altid, havde havt sine Øjne godt med sig, siger: »Hos hvem Konfusionen opstod, veed han ikke; under Lund og ikke langt fra Hjørnet af venstre Fløj flygtede 3 Eskadroner samtidig i vild Uorden (sind durchgegangen) men hvem det var, veed han ikke, fordi han selv var i fuld Aktion.« De tre Eskadroner maae have været Arenstorffs Regiment, der var slaaet af Drabanterne. Udtrykket »under Lund« (→unther Lund«) synes at henlægge Begivenheden til første Træfning. Dette stemmer ogsaa med Beretningen fra svensk Side om det Held, hvormed den øverste Del af den svenske Linie her kæmpede. Endvidere forklarer Kornet Otto Abraham von Diebitch (af Sandbergs Regimet): »Uordenen kom fra oven nedad, men hvorledes, veed han ikke.« Man mærker i samme Øjeblik Følgerne af at Arenstorff var saaret og fjernet.

med fuld Front⁴³⁾, og uden at Reserven eller anden Linie overalt havde faaet den rette Plads bag eller lige ud for Aabningerne mellem de enkelte Eskadroner i første Linie. En saadan utaalmodig og hidsig Fremrykning kunde ganske stemme med Kong Christians Tænke- og Handlemaade. For ham var nu Øjeblikket til at vise »Kurage« kommen, og det laae ikke for ham at overveje Følgerne af at give sine Indskydelser Tøjlen. Dog maa det vel bemærkes, at der under Sandbergs Sag ikke foreligger Noget-somhelst om et saadant af Kongen udført Angreb, og at Man for at udtale sig om Betydningen af dette, maatte have Kilden eller Hjemmelen for sig; og dernæst, at det i det Hele ikke var venstre Fløj, der angreb, men at den blev angreben, og at det ingen Forandring gjør heri, at den, da Angrebet skete, selv gik det imøde.

Heldet var ikke det samme paa hele Linien. Livregimentet under Bjelke bragte den Del af den danske venstre Fløj, der stod ligeoverfor, i Uorden, og tvang endog den anden Linie til at rykke tilbage; dette skete derved, at de Svenske trængte sig ind

⁴³⁾ Kornet Sneidewin af Gen. A.'s Regiment, men hørende til Fortroppen, havde seet (Spm. 13): »at 4 Eskadroner af venstre Fløj eskadronvis angreb Fjenden og fægtede godt. To Gange drev de Fjenden tilbage over Grøfterne (»Graben« Dalsænkningerne?); men da Fjenden stod med fuld Front, havde han (Fjenden) hugget ind paa vore i Flanken og igjen dreven os tilbage. Derpaa fulgte Konfusionen.« Det er rimeligt, at denne Forklaring gjelder Forholdene paa det yderste Punkt af venstre Fløj, altsaa egentlig Generalens eget Regiment.

mellem begge Linier⁴⁴). Baranoffs Ryttere blev derimod slaæde, efter at deres Fører var falden ved første Salve, og flygtede til alle Sider. Det lader sig tænke, at dette partielle Held for de Danske idetmindste tildels skyldes Kong Christians hidsige Angreb, tildels vel ogsaa de finske Rytteres ringere Dygtighed. Da de Svenske ikke saa sig i Stand til at drage deres Reserve til sig paa Grund af Stendigerne og fordi dens Fører, General Wittenberg, allerede var saaret af en Kugle og ført bort, og da baade Budbergs Dragoner og Baranoffs Eskadroner vare spredte og flygtede og ikke lode sig kalde tilbage, trak Niels Bjelke, uagtet de vundne Fordele over den øverste Del af den danske venstre Fløj, sig tilbage. Det Samme gjorde de Danske og dermed ophørte for en kort Stund Kampen.

De Danske havde atter samlet sig Nordost for den saakaldte Møllevang, og det varede ikke længe,

⁴⁴) Til Spm. 17, om den anden Linie havde sekunderet den første, svarer Oberstlieutenant Ørtzen (Sehesteds Reg.): »Han blev ikke sekunderet og var dog i første Linie, da han blev skudt (o: saaret). Han havde dog seet, at den bageste Linie lige saa vel havde at gjøre med Fjenden, som den forreste, altsaa, at Fjenden var mellem begge Linier.« Mod dette Udsagn strider en Udtalelse af Kornet Holtz af samme Regiment, at anden Linie sekunderede ham. Ritmester Bernstorff (Rauchs Regiment til Højre for Sehesteds) udsiger: »Fjenden var kommen mellem begge Linier og havde bragt dem i Uorden, saaledes at de ikke kom i rigtig Fægtning.« Oberstlieutenant Bibow af Reventlows Reg.: »Den anden Linie, der stod bagved ham, var i Uorden, førend han kom i Træfning.«

Derimod udsiger Oberst Kruse, der stod til Højre for Reventlow, at han blev vel sekunderet af sin Oberstlieutenant i anden Linie.

inden Man paa Ny fra begge Sider rykkede frem mod hinanden. Dette blev altsaa det andet Afsnit af venstre Fløjs Kamp. Under dette kæmpede de Danske fortrinsvis ved Karakoller, og de Svenske »à la française« i sluttede Eskadroner, hvilken sidste Fægtemaade synes at maatte have været Karakolleringen overlegen, fordi denne nødvendig maatte give en løsere Forbindelse af Gelederne og let kunde indlede en tilbagegaaende Bevægelse.⁴⁵⁾ Denne blev ogsaa efterhaanden Resultatet for de Danskes Vedkommende. Lidt efter lidt trængtes de tilbage, og tilsidt maatte de overlade Svenskerne hele Galgebakken. Mandefaldet havde været betydeligt paa begge Sider. De Svenske havde kun havt Drabanternes ene og Livregimentets 5 Eskadroner i Fægtning. Styrken paa dansk Side sees ikke; men det tør sikkert antages, at den danske Fløj allerede var formindsket derved, at Baranoffs Ryttere og Budbergs Dragoner havde været Gjenstand for særlig Forfølgelse fra dansk Side. Forsaavidt Man vil tænke sig, at Kong Christian allerede ved Slutningen af første Afdeling af Kampen paa Galgebakken har forfulgt Baranoffs Eskadroner, og at den kampdygtige Del af Fløjen derved kan være bleven formindsket, maa det bemærkes, at Kong Christian selv var tilstede ved Fløjen endnu ved det

⁴⁵⁾ Karakolleringen beskrives af Björlin S. 134: Forreste Geled red frem, affyrede sin Salve, delte sig derefter paa Midten, svingede ud om Flanken og tog igjen Opstilling bag ved sidste Række. Derefter red næste Geled frem og gjentog samme Manoeuvre, og saa fremdeles. Svenskernes Maade at angribe paa var den, at de travede frem i sluttede Eskadroner, helt ind paa Fjenden i hans Front og Flanker, og først paa næreste Hold afskød deres Pistoler, hvorpaa de strax grebe til deres Værger.

trede Sammenstød, og at han først efter dette flygtede over ad Valkärra til, hvorom nedenfor.

Efter at de Danske vare trængte bort fra Galgebakken, fik den svenske højre Fløj fuldstændigt Overtaget. Det tredje Afsnit af Kampen indleddes derved, at den svenske anden Linie, der talte 6 Eskadroner, kom frem og forenede sig med Livregimentet og Drabanterne, saa at den svenske højre Fløj nu talte 12 Eskadroner i kampberedt Stilling. Fra begge Sider rykkede Man paa Ny frem til Anfald, og det blev »umuligt at beskrive, hvorledes det gik til.« Der kom snart Konfusion i de Danskes Rækker. De Stridende bleve blandede saaledes mellem hverandre, at Ingen kjendte Ven fra Fjende i den tætte Krudtrøg. Det fortælles, at Kong Carl her satte sig i Spidsen for en dansk Eskadron, der var kommen til at staa mellem to svenske, befalede den at rykke frem og at »röra spelet«. Først da Krudtrøgen delte sig noget, opdagede han sin Fejltagelse. Som et andet Exempel kan nævnes, at Kornet Daniel Koch af Sandbergs Livkompagni styrtede med sin Hest, og at Svenskerne forsynede ham med en ny. Han red saaledes incognito imellem dem, indtil han nede ved Lejren saae Lejlighed til at skille sig fra dem. Resultatet af Sammenstødet blev, at de Danske efterhaanden vege nogle hundrede Skridt tilbage Nordost for Galgebakken, og at en Panik opstod, der bevægede den danske anden Linie til at tage Flugten (zum Ausritten). Efterhaanden fulgtes Reserven af første Linie, der forlod sine Officerer, og tilsidst befandt hele Fløjen sig paa fuldstændig Flugt i uordnede og opløste Eskadroner. De danske Officerer skrege sig hæse

for at raabe de Flygtende tilbage, men uden Nytte. Oberst Kruse stak en flygtende Korporal og en Rytter af sit eget Regiment ned; Oberst Brockenhus gjorde det samme, skjønt han selv allerede var saaret. Sandberg »animerede og straffede Adskillige med sit Væрге« (uden at støde dem ned) »og som en brav Kavaller« bad han de Flygtende, at de dog vilde blive og »fægte som ærlige Folk«. Han havde samlet Livkompagniet af General Arenstorffs Regiment og Oberstlieutenant Dewitz's Kompagni (af sit eget Regiment) sammen og sekunderede med dem Oberst Kruse. Men det var alt forgjæves. Flugten blev almindelig og kunde, som det gaaer ved lignende Lejligheder, naar det først er kommen saa vidt, ikke standses.⁴⁶⁾

En Del af de flygtende Eskadroner trak sig tilbage i vestlig Retning hen imod den danske højre Fløj og Centrum, som paa denne Tid var kommen op og stod paa Højdedraget Syd for Valkärä, Kavalleriet lidt nordligere, Fodfolket derimod paa den østlige Side af det tidligere omtalte Dalstrøg, der gaaer parallelt med Landevejen fra Lund til Landskrone. Fodfolket indtog altsaa en meget lignende Stilling som den, den danske venstre Fløj nogen Tid forud havde indtaget paa den sydligere liggende Galgebakke. Men

⁴⁶⁾ Dette fremgaaer af Oberst Kruses og Brockenhuses Forklaringer i Vidneforhøret i Sandbergs Sag til Spm. 23: »Om Generalmajor Sandberg med sit Væрге havde tugtet eller nedstødt nogen Flygtende ved venstre Fløj« og Spm. 24: »Om andre Officerer af venstre Fløj havde korrigeret eller saaret de flygtende Ryttere af venstre Fløj og søgt at bringe dem til at holde Stand.« Fremdeles fremgaaer det af Sandbergs eget Indlæg og hans Kornet Daniel Kochs indgivne Fremstilling.

for de fleste Delinger af den flygtende venstre Fløj lykkedes det ikke at naae til højre Fløj, da de fandt Vejen afskaaren. Da Dragonerne vilde ride i den Retning, fik de Ordre at gaae til Kongen og følge ham, hvoraf sees, at Kongen og højre Fløj paa den Tid ikke befandt sig paa samme Sted.⁴⁷⁾ Med Sikkerhed tør vi ikke udtale os om, hvilke andre Delinger det var, der søgte i samme Retning, men i Stedet derfor kom til Kongen. Af Officerer, der naaede hen til Kongen, kan derimod nævnes Obersterne Steensön⁴⁸⁾ og Bülow og Oberstlieutenant Wortmann⁴⁹⁾ af General Arenstorffs Regiment, der havde omtrent 70 Ryttere og 5 Standarter med sig; maaskee kom ogsaa Ritmester la Mare af samme Regiment derhen. Obersterne Kruse og Brockenhus vare derimod begge skilte fra deres Regimenter og søgte ned til Aaen.⁵⁰⁾

En anden Del af den opløste venstre Fløj trak sig, ført eller snarere indhentet og standset af Generalmajor

⁴⁷⁾ Brockenhus til Spm. 21: »Hvorfor den venstre Fløj ikke begav sig til højre Fløj, men forlod den,«: »Han kunde ikke gjøre Rede for hele Fløjen; hans Regiment havde villet begive sig til højre Fløj, da den Ordre blev givet, at de skulde følge Kongen, hvilken Ordre hans Regimentskvartermester bragte til Regimentet og hans Officerer siden fortalte ham, da han selv var saaret.«

⁴⁸⁾ Steensön til Spm. 19. »Han var kommen bort fra venstre Fløj i den Tanke at ville »sætte sig« paa Kirkegaarden (Valkärre). Han havde da mødt Brockenhuses Regiment, og derefter var han kommen til Kongen.«

⁴⁹⁾ Wortmanns Svar til Spm. 49, see længere nedenfor.

⁵⁰⁾ Kruse til Spm. 32. De søgte begge at komme til højre Fløj, men det var dem umuligt. Oberst Brockenhus kunde heller ikke ride langt; han var fortraadt af sin Hest.

Sandberg tilbage ned mod Lejren. I denne Afdeling befandt sig, sikkert foruden andre Delinger, som ikke kunne angives, Sehesteds, Reventlows, Kruses og Sandbergs egne Regimenter. Vi slutte det deraf, at Officerer af disse Regimenter senere fulgte Sandberg paa den nordlige Side af Aaen.⁵¹⁾

Klokken var efter Björlin omtrent halv 12, — efter et dansk Øjenvidnes Forklaring langt fra saa mange —⁵²⁾ da Svenskerne under Kong Carls egen Ledelse, efter at have ordnet sig paany, satte sig i Bevægelse for at forfølge de Danske. Svenskerne havde dengang 10 Eskadroner samlede; hvor stort Tallet var paa dansk Side af den Styrke, der trak sig ned mod Lejren og Aaen, kan end ikke tilnærmelsesvis angives. De Faldne, Saarede, Fangne, de, der vare trukne i vestlig Retning og de, der planløst færdedes omkring paa det store Felt Nord for den lille Plet, hvor Kampen havde staaet, havde under alle Omstændigheder bragt den Styrke, der nogenlunde lod sig føre af Sandberg, til betydeligt at smelte sammen. Naar Björlin skriver, at de danske Eskadroner ikke mere havde den samme sejge Modstandskraft, som de havde haft i Begyndelsen, men snart dreves bort, kunde han, efter hvad der foreligger fra dansk Side, have udtalt sig med ganske andre Ord. Som sædvanligt kunde Svenskerne dog ikke rigtigt faae Hold i de Danske, der vare langt bedre beredne;

51) Lieutenant Pulow saae Sehesteds og Reventlows Regimenter i den Opstilling, som Sandberg tog Nord for Lejren.

52) Lieutenant Pulow mener i sin Forklaring, at Klokken kun var halv elleve, da Sandberg tog den nævnte Opstilling Nord for Lejren.

derfor skjøde de Danske paa længere Afstand, trak sig hurtigt tilbage og »satte sig« derefter paa Ny. Kong Carls Hest blev under denne Forfølgning truffen i Panden af en Kugle, som ogsaa strøjfede Kongens Hat, og han maatte derefter skifte Hest.

Paa Højden Nord for Ladegaarden, hvis Beliggenhed var circa $1\frac{1}{4}$ Fjerdingvej Nord for Lund, stode nogle Kanoner, som de Danske gjorde Mine til at ville forsvare; men de holdt ikke Stand og vedblev at vige tilbage til Lejren. Paa dette Sted blev Oberst Sehested taget til Fange. Efter svensk Fremstilling gjorde de Danske derefter et Forsøg paa at byde Fjenden Spidsen foran Lejren, men uden Nytte. Ritmester Andreas Bugenhagen af Reventlows Regiment fortæller herom saaledes: »Hvorfor de (venstre Fløj eller de Delinger, der holdt sammen under Sandberg) havde forladt Vejen (hvilken?), veed han ikke, men han kom til dem, da de allerede havde retireret nogle Gange og vare i temmelig Konfusion. De opstillede sig imidlertid til Fægtning ikke langt fra Lejren, og Ritmesteren sagde da til Sandberg, idet han red forbi Fronten: »Fjenden rykker imod os, og vi staae her i Konfusion.« »Ja,« svarede Sandberg, »nu vil vi fægte (treffen)«, og red saa tilvenstre. Saa kom Fjenden i god Orden, opstillede sig i en Halvmaane og avancerede imod os. I samme Øjeblik blev (de danske) Officerer forladte af de Menige, og det var umuligt at bringe dem til Stand igjen.« De Svenske rykkede derefter ind i Lejren, hvor de holdt sig en Tid og anrettede et betydeligt Nederlag paa de Folk, der her forefandtes, og paa de Delinger, der endnu gjorde Modstand paa

dette Sted. Oberst Kruse, der kun havde 3 Mand med sig og vilde begive sig til højre Fløj, var Øjenvidne til, hvorledes Svenskerne i Lejren »kaputterede« de Danske. Nord for Lejren — hvis det ikke er den samme Begivenhed, der efter svensk Fremstilling henlægges Syd for Lejren — forsøgte de Danske sidste Gang at gjøre Modstand. Om dette Forsøg fortæller Øjenvidnet, Lieutenant Pulow af Generallieutenant F. Arenstorffs Regiment: »At Fjenden kom fra Lejren, og at Resten af venstre Fløj begyndte at avancere mod de Svenske, omtrent 30 Skridt, saa holdt Vore stille og lode Fjenden komme saa nær, at de neppe kunde trække sig sammen for ham. Der blev ikke givet nogen Salve, men der faldt kun nogle faa Skud, og Fjenden gjennembrød vor Linie paa Midten; da Vore vare bedre beredne, forfulgte Fjenden os ikke langt.«

Dette var sidste Akt af venstre Fløjs Kamp. I Skyndsomhed flygtede den tiloversblevne Del af Fløjen ned til Aaen og gik i tre adskilte Hobe over Passene ved Svenstorp, Krudtmøllen og Flåtmandsvad. Isen, skjørnet af Dagsmilden, brast paa flere Steder, og mange Ryttere og Heste druknede. De Svenske forfulgte kun til Aaen. Kun een Mand red ud paa Isen, det var Generalmajor Fersen, der troede, at Kong Christian var mellem de Forulykkede. Fersen blev ved denne Lejlighed haardt saaret.⁵³⁾

⁵³⁾ See Björnin om Fersen. Trompeter Hans Michelsön forklarer til Spm. 22 og 28: »Han havde kun seet en eneste Mand komme over Aaen, og han blev skudt ihjel.«

7. Kong Christian, Sandberg, Cioignon og C. Arenstorff inden de gik over Lödde Aa.

Den første af de ovennævnte fire Anførere i Hæren, der gik over Aaen, var Sandberg. Den Forsømmelighed, han havde vist for Vagtholdet i Lejren, og den Lige-gyldighed, hvormed han havde seet paa Uregelmæssig-hederne ved Opmarchen som en ham uvedkommende Ting, var ikke tilstede i samme Grad, da han paa Kamp-pladsen følte sig som Fører for venstre Fløj. Der er Ingen, der har bebrejdet ham Mangel paa Mod eller Virksomhed, saa længe han var paa Slagfeltet. Det forekommer noget besynderligt, at han kunde vælge at trække sig tilbage til Lejren og derfra at gaae over Aaen, og Forhøret indeholder derfor ogsaa de to Spørgsmaal: »Hvorfor venstre Fløj ikke »satte« sig ved Infanteriet eller højre Fløj«, og »hvorfor det paa Flugten forlod »den rechten Weg« og gjorde en saadan Omvej?« Til det første Spørgsmaal svarede af flere Officerer, ogsaa af Sandberg, at han ikke vidste hverken hvor Infanteriet eller højre Fløj var, hvilket efter samt lige Udsagn og forhaandenværende Omstændigheder er rigtigt for saa vidt, at den Del af Fløjen, der fulgte Sandberg, paa Grund af det kouperede Terrain ikke kunde see Centrum eller højre Fløj, hvorimod det dog af Generalfiskalen med Føje fremhæves, at han altid maatte vide, at den var at søge paa højre Haand af venstre Fløj. Paa det andet Spørgsmaal, der vistnok omtrent falder sammen med det første, gavés intet egentlig Svar. Det er meget uklart, hvad

der menes med »den rechten Weg«,⁵⁴⁾ men efter al Rimelighed tænkes der paa en Retrætelinie til Højre for den tilbagevigende Fløj, naar denne gjorde Front mod Syd, en Linie, der altsaa maatte føre den i vestlig Retning, hen ad Valkärre til, og sætte den i Forbindelse med Centrum og højre Fløj, medens den nu gjorde en stor Omvej eller Bue mod Øst og kom ned igjennem Lejren, ja enkelte Delinger endog over Aaen saa østligt som ved Svenstorp. Men naar Fjenden er i Hælene paa en flygtende Styrke, kan den ikke altid selv bestemme sin Vej. Ankommen paa den anden Side af Aaen, anvendte Sandberg derimod ingen Umage for at samle de adspredte Tropper. Han formaaede ikke at gjenoprette Disciplinen, om han overhovedet gjorde sig nogensomhelst Ulejlighed derfor. Inden vi imidlertid fremstille, hvad der skete Nord for Aaen, maae vi først see Cicignon, Kongen og Arenstorff ankomme sammesteds hen.

Oberst Cicignon⁵⁵⁾ førte en Bataillon i anden

⁵⁴⁾ »Der rechte Weg« kunde være Landevejen til Landskrone; men denne Forstaaelse er dog ikke rimelig, da denne Vej var inpassabel, eftersom den laae midt imellem den danske Midte og højre Fløj paa den ene Side og Fjenden paa den anden Side. »Der rechte Weg« kunde maaskee ogsaa betyde den lige Vej uden nogen Bue eller Sving. Et enkelt Sted tales blot om »der Weg«. Der kan maaskee være tænkt paa Vejen til lille Harje.

⁵⁵⁾ Der blev ifølge Ordre af Kongen af 5 Fbr. 1677 nedsat en Krigsret for at undersøge Oberst J. C. von Cicignons Forhold i Slaget ved Lund. Krigsretten traadte sammen den 9 Fbr., Vidneforhør optoges den 14 Fbr. og den 2 Maj fandt Voteringen Sted. Den 3 Maj optoges et Vidneforhør ang. Oberst Schulenburgs og Oberstl. Brincks Forhold. Alle Aktstykker i disse Sager findes i »Indkomne Militærsager«. Geh. Ark., Maj 1677, A.

Linie af Fodfolket, men paa Slagdagen fungerede han som Generalmajor og Fører af hele anden Linie. Da Allarmsignalet lød, rykkede første Linie af Fodfolket bataillonsvis hen paa den Plads, paa hvilken venstre Fløj havde staaet,⁵⁶⁾ og tog her Opstilling i følgende Orden fra venstre: 2 Batailloner af Dronningens Livregiment, 2 Batailloner af Weyhers (Prinds Frederiks) Regiment (under Oberst Meldrum), 1 Bataillon Hertugen af Croy, 1 Bataillon Oberst Stuart, 2 Batailloner Prinds Georgs Regiment og 2 Batailloner Kongens Livregiment under Oberst Bibow, i Alt 10 Batailloner. Opstillingen var efter Ordre 3 Mand høj og Afmarchen skete »links«, idet Man svingede ud til venstre med Sektioner af sædvanlig Frontlængde. Denne Marcheordning kunde dog ikke opretholdes, idet der paa Opmarchen maatte gjøres to »Defilader« eller Formeringer i Kolonne. Man marcherede saa hurtigt, som Musketererne kunde løbe,⁵⁷⁾ og Fjenden marcherede parallelt med det danske Fodfolk med samme Front. Paa Opmarchen saaes den danske venstre Fløj i Fægtning foran Lund;

⁵⁶⁾ Forklaring af Cicignon, Kaptejn Hans Schack og Lieut. Berner af Dronningens Livregiment.

⁵⁷⁾ Kapt. Schacks Forklaring. Kapt. Falck af Prinds Georgs Regiment forklarer, »at først stod første Linie opstillet mod Aaen i Bataille«, derefter afmarcherede de »links«, den første Bataillon foran, de andre bagved, men de maatte marchere en defilé over Hækker og Gjerder.« Naar Generaladjutant Pötkam forklarer, at da første Linie stod opstillet paa den Plads, paa hvilken Kavalleriet af venstre Fløj havde havt Lejrplads, skete Afmarchen »en plein front«, maa dette Udtryk ikke misforstaaes. Det kan vistnok ikke betyde Andet, end at de Sektioner, hvormed der svingedes ud til Venstre, havde den sædvanlige Frontlængde, og det passer nøje til, at der siden under Opmarchen to Gange maatte defileres.

men da Fodfolket selv kom i Bataille, var Kavalleriet slaaet.⁵⁸⁾ Anden Linie af Fodfolket skulde efter Batailleordenen fra venstre til højre omfatte følgende 7 Batailloner eller Regimenter: Holsteins, Bülow's, 3 Batailloner hollandske Baadsfolk, Cicignons og Lützens (Lützows?). Denne Angivelse er dog neppe ganske rigtig; thi i Vidneforhøret tales om den Bülow'ske og Plöenske Bataillon, hvorimod Navnet Holstein ikke forekommer. Ordren til Cicignon lød paa, at han skulde følge første Linie og iøvrigt passe vel paa Aabningerne i samme og paa Baadsfolkene. Disse sidste vare imidlertid ikke tilstede ved Afmarchen, da de havde havt Vagt paa Svenstorp, og de gave først Møde paa Kamppladsen efter at det første Sammenstød havde fundet Sted. Cicignon afmarcherede derfor med sine 4 Batailloner; men da første Linie, ham uafvidende, svingede til Venstre om en Højde, der laa Vest for Lejren, tabte han den af Syne, og da han paa Op-marchen, ligesom første Linie, maatte defilere, naaede han, efter at have ydet Bistand til Dækning af højre Fløjs Flanke, først den første Linie, da den blev opstillet til Fægtning paa Skraaningen Nord for Galgebakken, dog tidsnok til selv at tage Opstilling; men den første Linie havde dog begyndt at chargere førend han ret var færdig med at ordne anden Linie.⁵⁹⁾

⁵⁸⁾ Kapt. Hans Schacks Forklaring til Spm. 7.

⁵⁹⁾ Alt dette er efter Cicignons Forklaring i Forhøret. Han havde førend han blev stillet i Linie afgivet Dækning for Kavalleriet, formentlig højre Fløjs venstre Flanke. Det hedder derom: »Als er bey der Cavallerie Hüttirung war, bekam er Ordre von dem Hr. General Major Schack, er solte wohl auf der linchen

Der fandt nu den Kamp Sted mellem begge Hæres Fodfolk, som saa udførligt og tydeligt er skildret hos Bjørlin. De mødtes nede i den Dal, der parallelt med Lund—Landskrone Landevejen strækker sig i Retning fra Syd til Nord, gennemstrømmet paa langs af det lille Vandløb, som af Bjørlin kaldes Valkärra Aa (eller Bæk). Mødet var voldsomt og Kampen hæftig. Yderst paa den højre svenske Fløj, paa hvilken de to Gardebrigader stode, havde de Svenske Fremgang, paa hele den øvrige Linie trængtes de tilbage op ad Landevejen til. De maatte overlade i de Danskes Magt flere Faner, som de havde erobret, og desuden adskillige af deres egne, samt hele deres Artilleri, der stod i Række fra Nord til Syd, langs Landevejen. De svenske Gardebrigader, der stode yderst til Højre beholdt dog ikke længe deres Overlegenhed; de bleve angrebne af danske Eskadroner, som det synes, hørende til venstre Fløj og forsprængte fra samme. Mod disse Eskadroner greb dels to andre fra den svenske højre Fløj forsprængte svenske Eskadroner ind, dels tillige to

Hand marchiren, den Er (Schack) hatte die erste linie schon gestellet, und darauff avancirte er so viel möglich. Ehc aber die andere linie gestellet würde, begunte die erste zu chargiren, doch richtete und stellet die selbige so viel möglich, wiesete einem Jeden seine lucken an, wo er secundirten solte; dar ihm sein Pferd unter ihm todt geschossen, habe auch werender Zeit gantz keine Reuterey von die Unsrigen gesehen.« Hermed stemmer Major Pötkams Udsagn: »Anden Linie var godt opstillet, i rigtig Afstand fra første Linie, da Fjenden attackerede. Han havde seet Cicignon ride op og ned foran Bataillonerne for at stille dem i Orden. Han havde seet Bülows Bataillon knælende afgive sin Salve.«

Eskadroner af Baranoffs finske Ryttere, som Kong Carl, da han saae sit Fodfolks højre Flanke truet, havde sendt hen til Stedet. Denne Rytterikamp skaffede Gardebrigaderne Luft og de trak sig tilbage til den øvrige svenske Linie.

De Danskes Fremgang var imidlertid ikke af Varighed. Kampens Chancer skiftede. Det svenske Fodfolk var flankeret af 3 Eskadroner Ryttere paa hver Fløj, staaende i bageste Træfning. To af disse Eskadroner, østgøtha Ryttere, brøde frem mellem Aabningerne af det svenske Fodfolk og samtidigt truedes og angrebes den danske Linie i Flanken og bagfra af de Rytterafdelinger, der havde tumlet sig paa Liniens venstre Fløj. Det danske Fodfolk, der stod omtrent paa eller ved Landevejen, maatte igjen gaae tilbage og lade det svenske Skyts og de vundne Faner i Stikken. Det trak sig atter op paa den Skraaning, paa hvilken det først havde staaet og hvorfra det først havde gjort Anfald, men længere kunde de Svenske heller ikke drive det. De Svenske bleve her modtagne med saa tætte Gevær- og Kanon-salver, at de vaklede og snart maatte gaae tilbage over Dalen.

For anden Gang rykkede derefter de Danske frem, dreve hele den svenske Linie foran sig og gjorde sig atter til Herrer over de svenske Kanoner. De Svenske toge en tilbagetrukken Opstilling Vest for Stendiget om den saakaldte Nøbbeløfs Fællad, men beredte sig dog til igjen at gaae frem, da de pludselig paa deres venstre Haand saae deres Rytteri fra venstre Fløj opløst og i Uorden under Forfølgelse af den

danske højre Fløj. De turde da ikke blive staaende, men efter et Samraad mellem de højere Officerer, gik de helt tilbage og toge en ny Opstilling under Lunds Mure.

Dette er det første Afsnit af det danske Fodfolks Kamp og herved blive vi staaende, idet den paafølgende Del ikke vedkommer vort Øjemed.

Cicignon var gaaet frem med anden Linie under den første Fremrykning over Dalen, og hans Hest blev her skudt under ham. Ogsaa hans Livskytte faldt ved hans Side, dog sees det ikke bestemt, om det netop var her eller senere.⁶⁰⁾ Kanonerne bleve tagne af Weyhers, Cicignons og Lütgens Batailloner, og de vare omtrent 12 i Tallet. De bleve vendte om, og der blev af de Danske skudt 20 til 30 Skud med dem paa Fjenden og første Gang givet det danske Løsen. Omtrent i 2 Timer vare de Danske Herrer over disse Kanoner. Det var Oberstlieutenant Steensøn, Major Pøtkam, Kaptejn Falck og nogle andre Officerer, der haandterede dem og afskød dem, og Major Pøtkam stak ved denne Lejlighed en svensk Stykkaptejn ned.⁶¹⁾ Det Løsen, der her blev skudt omtrent Kl. 1, maa ikke forvexles med det Løsen, som senere tre Gange efter hinanden blev skudt, da de Danske anden

⁶⁰⁾ Præsidenten, Rigmarskal v. Kørbitz's Votum og Forklaring af Vidnet Nr. 11, Skalmejblæser Hans Pohlmann.

⁶¹⁾ Hele denne Forklaring er en ordret Gjengivelse af Vidne Nr. 7 Kaptejn Bucks Forklaring. Naar Generaladjutant Major Pøtkam forklarer, at de Danske vare Herrer over disse Kanoner i to Timer, tør det være tvivlsomt, om Tiden virkelig var saa lang første Gang.

Gang havde sat sig i Besiddelse af Kanonerne og havde ført dem frem mod de Svenske, efterat disse havde opstillet sig med Ryggen til Lunds Mure. Da det fjendtlige Rytteri greb ind i Kampen trængte 5 Tropper, utvivlsomt hørende til de i det svenske Fodfolks anden Linie staaende Eskadroner, igjennem Prinds Georgs og Stuarts Regimenter og angrebe anden Linie af det danske Fodfolk i Ryggen, og samtidigt huggede fjendtlige Eskadroner af Fjendens højre Fløj ind i første og anden Linies venstre Flanke.⁶²⁾ Efter Vidners Udsagn var det Dronningens Livregiment og Weyhers, de to yderste paa Infanteriets venstre Fløj, der først bleve angrebne og slaede. Det udsiges ved denne Lejlighed om Oberstlieutenant Brinck af Weyhers Regiment, at han, da en Trop paa 25 fjendtlige Ryttere angreb Bataillon, skammeligt vendte Fjenden Ryggen og forlod sine Folk, først i Trav, siden i Galop, og derefter blev Bataillon nedhugget. Oberst Schulenburg af Croys Bataillon, mod hvem der ogsaa var rejst Mistanke, havde derimod med Sablen i Haanden udmærket ført sine Folk.⁶³⁾ Under denne Attake af Rytteriet blev Cicignon, der stod i en Dal og ikke kunde oversee Terrainet, skilt fra den øvrige Del af Fodfolket. Han blev fuldstændig omringet af Kavalleriet, men fik dog Lejlighed til at afgive to Salver, af hvilke Bülow's Bataillon afgav den ene knælende, og til at bemægtige sig to Standarter,

⁶²⁾ Om disse 5 Tropper, der brøde igjennem Fodfolkets Linier, ere alle Vidner enige, og ligesaa om et samtidigt Anfald i venstre Flanke af Eskadroner, kommende fra Fjendens højre Fløj.

⁶³⁾ Forhøret i Anledning af Sagen mod Brinck og Schulenburg.

som Oberst Schönfeldts Tjener efter hans Befaling tog op (fra Jorden) og indbragte. Da hans Folk efter Befaling imidlertid kun stode 3 Mand høj i Geledet, kunde de ikke modstaae, men bleve bragte i Konfusion og flygtede. Da han troede det øvrige Fodfolk slaaet og ikke kunde finde Nogen at slutte sig til, begav han sig selv paa Flugt ned mod Aaen, idelig forfulgt og omsværmet af det fjendtlige Rytteri. Han maatte slaae sig igjennem to fjendtlige Partier, og endnu paa Isen bleve nogle af hans Folk skudte.⁶⁴⁾ Det slaaes fast, at Klokken var 1, da han forlod Kamppladsen⁶⁵⁾, og der er ikke Tale om og ingensomhelst Sandsynlighed for, at han paa sin Marche ned mod Aaen har truffen sammen med Kongen. Hvorvel det af et enkelt Vidne udsiges, at han stødte til Sandberg Syd for Aaen, beroer dette dog sikkert paa en Misforstaaelse.⁶⁶⁾ Han traf først Sandberg Nord for

⁶⁴⁾ Cicignons egen Forklaring, der ikke modsiges af de øvrige Vidners Udsagn.

⁶⁵⁾ Krigsraad Meier slaaer dette Klokkeslet fast i sin Votering.

⁶⁶⁾ Det er Vidne Nr. 8 Kaptejn Hans Holst, af Oberst Schacks Regiment (vistnok et af de ældre, der efter Slaget har faaet et nyt Navn), der forklarer om en Samtale, som han havde »hørt« havde fundet Sted mellem Cicignon og Sandberg. Han slutter sin Forklaring saaledes: »Derefter gik de over Aaen«. Det maa imidlertid bemærkes, at den Samtale, han havde »hørt«, meget vel kan forstaaes som en Samtale, om hvilken han har hørt af andre Tilstedeværende. Alle Udsagn i Vidnesagen, Voteringerne (hvorunder det udtrykkelig hedder: at Fodfolket ikke fulgte med Rytteriet over Aaen og at Cicignon først meldte sig hos Sandberg, da han var kommen over Aaen) og selve det hertil sigtende Spørgsmaal i Vidneforhøret (Nr. 12 »Hvem der, da Oberst Cicignon var kommen til General Sandberg paa den anden Side af Aaen, havde hørt, at« etc.) gaaer ud fra, at

Aaen, og havde dengang 26 Officerer og, som det synes, 200 Mand med sig, hvorom nedenfor. Hvor stor den Styrke var, der blev tilbage og kastede den svenske Linie anden Gang og derefter senere sluttede sig til den danske højre Fløj, sees ikke, saa lidt som af hvilke enkelte Afdelinger den bestod. Det tør i det Hele og Store kun siges, at denne Del af Fodfolket, foruden de hollandske Baadsfolk, der senere vare komne til, fortrinnsvis bestod af den højre Side af den danske Midte, der i første Linie yderst paa Fløjen havde Kongens Livregiment, ført af Bibow, som senere paa Dagen udmærkede sig ved Valkärra, og i anden Linie den Bataillon, der førtes af Levetzow, hvis Navn ogsaa er knyttet til Slagets Slutning. At højre Side af den danske Midte saaledes blev bevaret, synes at være en Følge af den nærliggende Grund, at den havde det danske Rytteri af højre Fløj paa sin højre Flanke.

Det er muligt, at Kong Christian kom over Aaen førend Cicignon. Vi kunne ikke aldeles bestemt afgjøre det; der er svage Vink i begge Retninger. Kongen havde med sin Broder Prinds Jørgen eller Georg deltaget i venstre Fløjs Kamp paa Galgebakken og forlod først denne Fløj under tredie Træfning efter at Panikken var opstaaet og de menige Ryttere havde

Cicignon først saae Sandberg paa den anden Side af Aaen. Dette fremgaaer endnu til Evidents deraf, at Cicignon blev led-saget af Gcværskud ud paa Isen, hvor nogle af hans Folk dræbtes. Under saadanne Omstændigheder melder Man sig ikke og holder Konferencer.

gjort omkring og flygtede.⁶⁷⁾ Der foreligger fuld Vished herfor og Vidnesbyrd om, at han i den Anledning først personlig og siden ved udsendte Officerer gav Sandberg Ordre til at søge at standse de flygtende Folk og vende om, og det er en given Sag, at han derefter begav sig mod Nordvest og tog Ophold bag den kæmpende højre Fløj i Valkärra. Det menes af Skribenter — der imidlertid burde opfordres til at paavise deres Hjemmel og til i fornødent Fald at underkaste denne en saadan Kritik, som Kilder ikke kunne undvære, — at de ham omgivende Hofmænd have raadet ham til at forlade Valpladsen, og at Frederik Arenstorff, der jo dog ikke var Hofmand, ogsaa skulde have tilskyndet ham dertil af den Grund, at han saa var fri for Kongens besværlige Nærværelse. De Vidnesbyrd, der foreligge, tale dog imod, at Frederik Arenstorff har været sammen med Kongen. Da Kongen forlod venstre Fløj under den ved tredie Træfning opstaaede Forvirring og Flugt, red han i Retning ad Valkärra til, og højre Fløj stod da Syd for Byen. Brockenhuses Dragoner, der vilde

⁶⁷⁾ Det 25de Spørgsmaal i Forhøret i Sandbergs Sag er stillet saaledes: »Hvad befalede Hans Kgl. Maj. Generalmajor Sandberg da han, idet venstre Fløj allerede (erst) havde begivet sig paa Flugt, selv talte til ham?« Ingen af alle 31 Vidner kunde give noget Svar herpaa, da de ikke havde været tilstede. Derimod lader Sandberg i sit Indlæg, da han skildrer, hvorledes han fra tredie Træfning er redet efter de Flygtende, ikke for selv at flygte, men for at indhente dem, vende dem og bringe dem til Stand, indflyde det lille Ord: »efter Ordre«. Af det nævnte Spørgsmaal og Sandbergs Erkjendelse fremgaaer klarlig, at Kongen har været tilstede ved det tredie Sammenstød og først forlod Fægtningen, da den havde opløst sig i Virvar og Flugt, og efter at han havde givet Sandberg den omtalte »Ordre«.

gaae til højre Fløj, fik da Ordre til at følge Kongen, og heri ligger allerede, at Kongen og højre Fløj befandt sig paa to forskjellige Steder. Hertil slutter sig en Forklaring af Oberstlieutenant Wortmann af General Arenstorffs Regiment, der lyder saaledes: »Oberst Bülow og han havde med omtrent 70 Ryttere og 5 Standarter gjerne villet gaae til højre Fløj⁶⁸⁾ (altsaa da de kom fra den slagne venstre Fløj); men de vare saaledes afskaarne af Fjendens Tropper, at det var umuligt at komme igjennem. Han havde da paa Kongens Befaling sendt Lieutenant Holck til venstre Fløj for at meddele, at højre Fløj var i god Stand og at venstre Fløj igjen skulde »sætte sig«; men Lieutenanten havde ikke kunnet komme til venstre Fløj, fordi Fjenden allerede var imellem dem«. Det fremgaaer heraf tydeligt, at Oberstlieutenant Wortmann og hans Folk dengang vare afskaarne baade fra højre og venstre Fløj, altsaa ogsaa Kongen, der gav ham Befalingen. Det Sted, hvor Befalingen blev givet, kan kun være Valkärra eller sammes Nærhed, ellers kunde der ikke være Tale om at komme til højre Fløj og at være afskaaren derfra. Kongens Beslutning om ilsomt at forlade Valpladsen (han red jo i fuldt Spring fra Valkärra ned til Aaen i Spidsen for Hestgarden) fremtræder derfor som taget paa Grund af, at Alt lukkede sig omkring ham, og som en Følge af, at han muligvis mistvivlede om, at Udfaldet kunde blive godt, selv om højre Fløj var i god Stand, naar den dog maatte staae alene.

⁶⁸⁾ Wortmann kom fra venstre Fløj. Bülow førte en Bataillon af Fodfolket, men var selvfølgelig til Hest.

Vi see ikke, hvilke Delinger Kongen muligvis tog med sig foruden Hestgarden og Brockenhuses Dragoner. Naar der et eller andet Sted siges, at ogsaa Fodfolk fulgte ham, er dette en Sammenblanding med, at Kongen paa den anden Side af Aaen passerede de flygtede Batailloner under Cicignon. Fodfolk kunde ikke følge Kavalleriet paa Flugten, naar denne, som det skete, skulde iværksættes over Hals og Hoved.

Den sidste af de fire Nævnte, der gik over Aaen, var General Carl Arenstorff selv. Vi forestille os, at han, saaret som han var, har opholdt sig i Lejren under Slaget og at de der trufne Foranstaltninger til Bagagens Bortførelse m. v., der destoværre ikke lykkedes, kunne skyldes hans Anordninger.

8. Fra Lødde Aa til Landskrone.

Da Cicignon var kommen over Aaen, meldte han sig hos Sandberg og opfordrede ham til at danne »Tropper« og vende tilbage. Han havde, som anført, 26 Officerer og muligvis 200 Mand med sig. Dog sees det ikke klart, om disse 200 Mand ikke udgjorde hele den Styrke af Rytteri og Fodfolk, der befandt sig samlet paa Stedet. Men Sandberg viste sig uvillig og mente, at det ikke kunde nytte, og der skete derfor Intet.⁶⁹⁾ Da Kongen var kommen over Aaen, gav

⁶⁹⁾ Cicignon forklarer saaledes: »Er ist zum Hrn. Gen. Maj. Sandberg gekommen, habe sich alsobald erbothen, und absonderlich gebeten, wan man die Troupen — 200 Man ungefehrlich — so noch vorhanden, wieder an dem Feind zuführen willens, wolte er gerne mit gehen; Sie waren durch den Feind also coupiret, das es unmöglich war den Armee wieder auff zu suchen. Beruff sich auff Zeugen, unter dem auff Oberst Steensen,

han Ordre til at danne »Tropper«, ⁷⁰⁾ og da han paa Marken red forbi Sandberg, opfordrede han ham efter Sandbergs eget Udsagn til det Samme og til at vende tilbage til Slagfeltet. Kornet Nicolaus Holtz (eller Holst) af Sehesteds Regiment vidner i Samklang hermed (i Sandbergs Sag til Spørgsmaal 27): »Da Kongen kom til Gen. Maj. Sandberg paa den anden Side af Aaen omtrent en Mils Vej borte, sagde Kongen til ham, at han skulde gjøre Holdt, og Alt, hvad der kom til ham der, skulde »sætte sig« hos ham. Derpaa gjorde Gen. Majoren Holdt, men hvor længe, vidste Holtz ikke«. Sandberg siger selv, at han dannede »Tropper« med de Folk, han havde hos sig,

und das ein Kerl habe geruffen, Es ist ordre nach Lands Crone zu marchiren, hatt neben den andern gefolget und umb halbe achte in Lands Crone des abends gekommen«. Hertil slutter sig Steensøns Udsagn: Han traf Oberst Cicignon paa den anden Side af Aaen, og Obersten sagde da til ham, at han gjerne vilde gaae til højre Fløj. Fremdeles forklarer Kaptejn Hans Holst af Oberst Schacks Regiment: »Han havde hørt (selv? eller af Andre? Vistnok det sidste), at Oberst Cicignon i Nærværelse af nogle af sine Officerer havde sagt til Generalmajor Sandberg: Lad os »sætte« os her og danne Tropper, hvorpaa Generalmajor Sandberg svarede: »Hvad skal jeg gjøre? Alle mine Officerer ere skudte, jeg kan ikke tvinge Folkene«. Oberst Cicignon svarede: »Vi ere her saa mange Officerer. Vi ville dog danne Tropper — og saa marcherede de over Aaen«. Denne sidste Bemærkning viser, at der fra Vidnets Side er en Fejltagelse i Henseende til Stedet, hvor Samtalen fandt Sted. Jfr. ovenfor Note 66.

⁷⁰⁾ Ritmester Powisch af Sehesteds Regiment forklarer til Spm. 27 i Forhøret i Sandbergs Sag: »Han kom først til den flygtende venstre Fløj omtrent $\frac{1}{2}$ Mil paa den anden Side af Aaen. Der havde »Tropperne« igjen »sat sig« og Folkene samlet sig, og de havde havt Standarter hos sig, og havde Hs. Majestæt selv befalet, at de skulde danne Tropper, det bedste de kunde.

men han forestillede i det Hele Kongen Umuligheden af at udrette Noget. Han havde kun faa Officerer hos sig. De fleste vare et godt Stykke Vej forude, og han stod i den Formening, at de vilde samle de flygtende Ryttere og bringe dem til at holde Stand. Det var ham umuligt at indhente den hele Fløj, der var forude. Han havde mistet sin bedste Hest og savnede sine andre Heste. Han fandt ikke længer Gehør hos de Menige, og alene kunde han dog ikke vende om med de faa Folk, der vare hos ham. Alt dette forestillede han underdanigst »und beweglich« for Kongen.⁷¹⁾ Det sees ikke, om Cicignon var tilstede ved denne Samtale, men det tør formodes. Kongen tog de to Standarter, som Schönfeldts Tjener havde taget op paa Marken efter det fjendtlige Rytteries Angreb paa Fodfolkets venstre Flanke, med sig,⁷²⁾ og red sin Vej. Uagtet han havde befalet, at de ad Landskrone til marcherende slagne Delinger skulde »sætte sig«, »danne Tropper« og — hvad der vel forstod sig af sig selv — vende tilbage til Slaget, gjorde han dog personlig ikke nogen Anstrængelse for at holde sammen paa dem og vende dem om. Han var dog godt ridende eller kunde være det, om han vilde det, han kunde have indhentet dem, og han havde Garden og Dragonerne med sig. Han red

⁷¹⁾ Dette er Sandbergs Fremstilling i hans Forsvars Indlæg.

⁷²⁾ Major Schönfeld af Prinds Frederiks (3: Weyhers) Regiment forklarer som Vidne Nr. 5 i Cicignons Sag: »Hinsides Aæn var han sammen med Cicignon og havde der efter hans Befaling taget to fjendtlige Standarter fra en Karl, hvilke bleve bragte Kongen«.

roligt sin Vej med sin Ven Overjægermester Hahn ved sin Side. Ritmester Grabow af Reventlows Regiment, der fulgte dem og hørte deres Samtale, udsiger, at Kongen en halv Mils Vej hinsides Aaen lod de Ord falde, »at denne Dag havde været en ulyksalig Dag, og at det var bedst, at de red langsomt til Landskrone«. ⁷³⁾ Det tør neppe drages i Tvivl, at saadanne Ord af Kongens Mund, der synes at være faldne, efter at han havde talt med Sandberg og faaet Indtrykket af, at der med ham ikke var Noget at udrette, ere komne ud mellem Folkene, og at Ordene, skjønt de muligvis kun have været beregnede paa ham selv og hans personlige Ledsagere, dog væsentlig have bidraget til at udbrede den Opfattelse, at det Hele nu var forbi for den Dag, og at det var Kongens Ordre, at Man nu alle skulde begive sig til Landskrone.

Saaledes er Sagen utvivlsomt opfattet, ikke alene af Ritmester Grabow, men ogsaa af Bugenhagen og de nærmeste Ryttere af Grev Reventlows Regiment, der fulgtes med Bugenhagen ⁷⁴⁾, og Troen paa, at der forelaae en Ordre, er bleven udbredt mellem Folkene, som iforvejen vare altfor villige til at lytte efter den Slags Tale. Det hed sig, at en Karl højt havde raabt, at der var givet Ordre til at gaae til Landskrone, og der var »ein Murren und Geschrey« mellem Folkene, at de skulde derhen; men

⁷³⁾ Grabow i Sandbergs Sag til Spm. 26.

⁷⁴⁾ Oberst Kruses, Kvartermester Peder Bertelsøns og Ritmester Bugenhagens Svar til Spm. 26 i Sandbergs Sag.

det kunde siden under Forhøret ikke oplyses, hvem der havde raabt saaledes.⁷⁵⁾

General Carl Arenstorff var den sidste, der gik over Aaen. Skjønt saaret sad han til Hest. Da Lieutenant Pulow af Generallieutenant F. Arenstorffs Regiment, der kom fra Lund og ikke havde deltaget i Kampen, stødte til ham, befalede han ham at blive hos sig, og fulgt af ham og Kaptejnlieutenant Herman Esemann red han efter de Flygtende. Da han nærmede sig de forud marcherende Tropper, befalede han Esemann, om hvem vi tidligere have bemærket, at han fungerede som Generalkvartermester, at han skulde ride til Sandberg eller de for Haanden værende Officerer og sige dem, at de skulde danne »Tropper« og »sætte sig« og ikke marchere saa uordentligt.⁷⁶⁾ I Nærheden af Byen Anneløf⁷⁷⁾, der ligger Nord for Sax Aaen ved Lund-Landskrone Vejen, noget nærmere ved Lødde Aaen end ved Landskrone, indhentede han Sandberg selv og Delinger af hans og Kruses Regi-

⁷⁵⁾ Spm. 12 i Cicignons Sag: »Hvem der, da Oberst Cicignon var kommen til Generalmajor Sandberg paa den anden Side af Aaen, havde hørt, at en Karl havde bragt Ordre, at 'Man skulde marchere til Landskrone?« Hertil svarer Oberst Steensøn: »Hinsides Aaen havde han truffen Oberst Cicignon og sagde denne til ham, at han gjerne vilde gaae til højre Fløj. Der var ogsaa en Raaben mellem Folkene, at de skulde marchere til Landskrone«. Kapt. Hans Schack af Dronningens Livregiment havde seet Cicignon og Sandberg tale sammen, han havde heller ikke seet nogen Karl, der bragte Ordre, men der var Mumlen og Raaben mellem Folkene, at de skulde gaae til Landskrone«.

⁷⁶⁾ Esemanns Forklaring i Sandbergs Sag til Spm. 30.

⁷⁷⁾ Esemanns Forklaring til Spm. 29.

menter, der holdt til Højre for Vejen og vare staaede af Hestene, medens de andre Eskadroner og Delinger af venstre Fløj vedbleve at marchere bort. Han sagde da til Pulow: »Rid hen og spørg dem, der ride i Spidsen for »Tropperne«, hvem der har befalet dem at marchere bort. De skulle »sætte sig«. Generalen var meget grov (sehr ungehalten) imod Sandberg, men Pulow hørte, idet han jog bort, ikke saa lige selve Ordene.⁷⁸⁾ Generalen havde efter al Rimelighed ikke seet Sandberg siden paa Morgenstunden, da han befalede ham at sende Bud efter Meerheim. Man kan nogenlunde tænke sig Generalens Ord og Bebrejdelser, da han nu traf Sandberg i Færd med i al Ro og Mag og i jevn Uorden at drage bort fra Slaget, efter at hele Fløjen var slaet, alle stolte Forhaabninger faldne til Jorden, og han selv farligt saaret, alt imedens højre Fløj under hans Broder endnu var i Kamp med Fjenden. Ordene have ikke været milde. Imidlertid indhentede Pulow Generaladjutant Reck, Oberst Steensøn og Ritmestrene Grabow og Bugenhagen. Reck sagde til Pulow, at han havde hørt, at de havde Kongens Ordre til at drage til Landskrone, og Grabow svarede uden Omsvøb, at Kongen havde givet Ordre der-til. De Delinger, som Pulow havde indhentet, gjorde nu et Øjeblik Holdt, men satte sig dog strax efter igjen i Bevægelse. Steensøn fulgte med tilbage til Generalen, men kom efter Pulow, der jog iforvejen for at aflægge Rapport.⁷⁹⁾ At Sandberg i den Samtale, han imidlertid

⁷⁸⁾ Pulows Relation, der er trykt som Bilag.

⁷⁹⁾ Sammesteds.

havde havt med Generalen, havde gjort alle de samme Indvendinger og Vanskeligheder, som han kort forud havde gjort ligeoverfor Kongen, kan ikke paatvivles. At han har tilføjet, at Man nu drog til Landskrone efter Kongens formodede Ordre, kan Man sige sig selv. Denne indbildte Ordre var jo som en Løbeild gaaet igjennem alle Rækker. Det var den, Man helst vilde høre. Den var udspreedt ved Anneløf, og efter de foreliggende Vidnesbyrd kan den føres tilbage til Ritmester Bugenhagen og igjen fra ham til den Ordvexel, han havde hørt mellem Kongen og Hahn.

Da Generalen havde endt sin Samtale med Sandberg og havde faaet Rapport af Lieutenant Pulow, red han ind i Nøbbeløf for at lade sig forbinde.⁸⁰⁾ Det var paa denne Tid, som det synes efter at Generalen havde været inde i Byen, medens Sandberg, saavidt vi skjønne, endnu holdt Hvil paa den Side af Nøbbeløf, der var nærmest Lødde Aa, medens de andre Delinger vare forude, at det danske Løsen, Klokkeren mellem 3 og 4 om Eftermiddagen, hørtes i Retningen fra Valpladsen.⁸¹⁾ Atter og atter løde de kaldende dumpe Skud fra de svenske Kanoner, der vare i den danske

⁸⁰⁾ Kornet Schneidewin til Spm. 31 i Sandbergs Sag: »Ja, han havde hørt tre Gange tre Skud og saae dengang nogle Eskadroner og Standarter marchere ved den By, beliggende 1½ Mil fra Valpladsen, i hvilken den salige General lod sig forbinde; men hvad Skuddene betydede, vidste han ikke.« De Eskadroner, han saae marchere, vare netop de, de vare forude for Sandberg.

⁸¹⁾ Klokkeslettet mellem 3 og 4, der ganske passer til alle øvrige Enkeltheder i Slagets Gang og til Fremstillingen fra svensk Side, slaaes fast i det under 31 stillede Spørgsmaal.

højre Fløjs Magt. »Hør«, sagde Oberst Steensøn til Lieutenant Pulow, »vor højre Fløj kæmper endnu.« Steensøn og Pulow vare dengang begge hos Generalen, og Pulow hørte Skuddene lige saa vel som Steensøn. Kornet Schneidewin talte 3 Gange 3 Skud, men vidste ikke, hvad de betydede. Ritmester Grabow, der var med Delingerne forude, havde hørt Løsenet, men troede, at de Svenske vilde lokke de Danske tilbage. Fire Vidner havde hørt i Alt 9 Skud, Ritmester Artmar havde hørt fra 3 til 9, og saa fremdeles. Oberstlieutenant Wortmann og et Par andre Vidner havde hørt det skyde, men ikke iagttaget noget Løsen.⁸²⁾ Oberst Kruse havde Intet hørt, Sandberg heller ikke. Det hedder i hans Indlæg: »dasz der H. General Fiscall sich beruffet ausz des Feindes Canonen die dänsche Losung gethan, davon haben wir im geringsten keine Wissenschaftt gehabt.« Hvis Oberst Kruses Udsagn ikke godtgjorde Muligheden af, at Løsenet dog ikke kan være hørt af Alle, maatte Man have erklæret Sandbergs Udtalelser for en Omgaaen af Sandheden. Nu maa Man modtage hans Forklaring, som den staaer, og blot erindre, at Kruse uden Tvivl var forude, altsaa fjernere fra Valpladsen, end Sandberg, at Sandberg forsvarer sig ved Benægtelser, og at han andetsteds i sit Indlæg gaaer Sandheden nærmere, end tilladt. Vi skulle nedenfor paapege dette.

Fra Anneløf red Generalen, muligvis⁸³⁾ eller muligvis ikke ledsaget af Sandberg, frem ad Vejen efter

⁸²⁾ See Vidneforklaringerne til Spm. 31.

⁸³⁾ Kvartermester Peder Bertelsøns Forklaring til Spm. 26 synes at indeholde, at General Carl Arenstorff og Sandberg vare sammen,

de Delinger, der marcherede forud. Skjønt disse efter den af Pulow overbragte Ordre ikke strax havde »sat« sig, havde de dog opstillet sig en god Fjerdingvej længere fremme.⁸⁴⁾ Her holdt Ritmestrene Grabow og Bugenhagen paa venstre Side af Vejen med deres Følge, ligesom ogsaa Oberst Kruse. Saasnart Generalen kom til dem, spurgte han, hvorhen de skulde

da Bugenhagen gjorde sin Meddelelse om den Kgl. Ordre. Endvidere findes der en Forklaring til Spm. 29: »Hvor traf Sl. General Carl von Arensdorf Gen. Maj. Sandberg«, der indeholder, at Vidnet (Kornet Holtz) har seet dem ride sammen; men det kan have været ved Anneløf og ikke Vest for Anneløf.

- ⁸⁴⁾ Kruses, Bertelsøns, Bugenhagens og Grabows Vidneudsagn til Spm. 26. Disse bør læses i deres Helhed, men forinden maa en Forklaring forudskikkes.

Kongen havde, da han forlod den i Uorden opløste venstre Fløj, personlig givet Sandberg en Ordre om at standse og samle Folkene, og han havde senere fra Valkärra, i alt Fald Syd for Aaen, skikket Bud til ham om det Samme ved »visse Officerer og høje Betjente«, see Generalfiskalens Indlæg under 3. Da der nu i Anledning af Sandbergs Protest blev optaget Vidneforhør i hans Sag, lød det 25de Spm. saaledes: »Hvad befalede Hs. Kgl. Maj. Generalmajor Sandberg, da han selv personlig, efterat venstre Fløj allerede havde begivet sig paa Flugt, tiltalte ham«, og det 26de saaledes: »Hvilken Ordre bragte de Andre, der af Hs. Kgl. Maj. bleve sendte, i Hs. Kgl. Maj. Navn Generalmajor Sandberg«. Til Spm. 25 svares af alle 31 Vidner, at det vidste de ikke, da de ikke havde været tilstede. Til Spm. 26 svare Kruse, Bertelsøn, Bugenhagen og Grabow saaledes, som vi nedenfor skulle meddele, men Spørgsmaalet er fra deres Side misforstaaet, idet de kun tænke paa en Ordre ved Budsendelse fra Kongen til Sandberg, da baade han og Kongen vare Nord for Aaen, medens Spørgsmaalet, som det er fremsat, kun drejer sig om de Bud, Kongen afsendte til Sandberg Syd for Aaen. Intet af disse sidste Bud har rimeligvis naaet Sandberg. Der findes kun en eneste Oplysning om en saadan Budsendelse i Oberstlieutenant Wortmanns Vidneudsagn om Afsendelsen af Lieutenant Holck, der dog ikke naaede frem, see Texten Side 150.

marchere, befalede dem at danne Tropper og holde deres Geværer færdige, og føjede til: »I dag har det været daarligt bevendt.« Bugenhagen red da frem, kondolerede Generalen til hans Blessure og sagde, »at Hs. Kgl. Maj. havde befalet, at de ganske jevnt skulde marchere med Tropperne til Landskrone.« Overfor denne Udtalelse maatte Generalen resignere. »I Guds Navn«, sagde han, »hvad der er Kongens naadigste Villie og Befaling er ogsaa min«, og der blev derpaa givet Ordre til de Delinger, der vare tilstede, til at gaae til Landskrone.⁸⁵⁾ Hvis Sandberg

⁸⁵⁾ Vi skulle nu gjengive de ovenfor omtalte Svar til Spm. 26, der ved en Misforstaaelse fra Vidneres Side er kommen til at angaae den Ordre, som fejlagtigt mentes at være uddelt af Kongen paa nordre Side af Aaen.

Oberst Kruse forklarer: »Han vidste ikke af nogen Ordre, men da de vare omtrent $\frac{3}{4}$ Mils Vej fra Landskrone, efter at de havde passeret det andet Pas (o: Sax Aaen og Anneløf), hvor de havde gjort Holdt omtrent et Kvarter Tid hen imod Solnedgang, kom Ritmester Bugenhagen til den Sal. Hr. General Arenstorff og sagde, at Hs. Kgl. Maj. havde befalet, at de i al Mag (algemach) skulde begive sig med Tropperne til Landskrone, hvortil den Sal. Hr. General svarede, at hvad der var Kongens naadigste Villie og Befaling var ogsaa hans, og blev derpaa givet Ordre til de tilstedeværende Tropper at marchere, nemlig til Oberst Brockenhuses Dragoner, 1 Eskadron af Sal. Generalens Regiment, 1 Eskadron af Gen. Maj. Sandbergs og to Standarter af hans (Kruses).«

Kvartermester Peder Bertelsøn af Kruses Regiment forklarer: »Da de var kommen over det andet Pas og stillede sig i Tropper, kom den Sal. Hr. General med Gen. Maj. Sandberg, og spurgte da den Sal. Hr. General, hvor de skulde marchere hen, hvorpaa Ritmester Bugenhagen tillige med andre Officerer, som han ikke kjendte, svarede, at Hs. Kgl. Maj. havde befalet, at de skulde marchere til Landskrone. Generalen svarede da: I Guds Navn, med videre, hvilket han ikke hørte. Lieutenant Jens Tommesen og Jost Kehl vare ogsaa tilstede og saae det.«

ikke var tilstede, hvilket vi holde for, at han ikke var, maa denne Ordre være bragt tilbage til ham efter at Arenstorff havde opgivet ethvert Forsøg paa at bringe Fløjen til at vende sig. Det erindres altsaa, at det var et Stykke fremad fra Anneløf mod Landskrone, at denne Ordvexel fandt Sted, og at Generalen ikke frivillig gav Ordre til at marchere til Landskrone, men samtykkede i den af Kongen formentlig givne Ordre, og det af den Grund, at han ikke kunde Andet. Oberst Kruse anslog Vejen herfra til Landskrone kun til $\frac{3}{4}$ Mil, hvilket dog maaskee er vel lidt.⁸⁶⁾ De Delinger, der vare samlede paa Stedet og

Ritmester Bugenhagen af Grev Reventlows Regiment forklarer: »Han vidste ikke af nogen Ordre, men han havde hørt af Andre, at de skulde marchere til Landskrone i al Mag, og befalede den Sal. General, at de skulde holde deres Geværer færdige og danne Tropper, og han sagde ved den Lejlighed »Es wäre heutte nicht wol gethan.« — Ritmesteren blev spurgt, om han havde sagt til den Sal. General, at Hs. Kgl. Maj. havde befalet, at Tropperne skulde marchere saa smaat til Landskrone? Herpaa svarede Ritmesteren: »Han kan ikke erindre sig det, men han havde dog tiltalt Generalen og kondoleret ham i Anledning af hans Blessure.«

Major Grabow af Grev Reventlows Regiment forklarede: »Det vidste han ikke; men han havde hørt Hs. Kgl. Maj. sige til Overjægermester Hanow (Hahn), at denne Dag var en ulykkelig Dag, det var bedst at de sagte (sacht) gik (giengen o: red eller marcherede) til Landskrone. Det skete (o: denne Samtale hørte Grabow) en god halv Mil fra Aaen.«

Lieutenant Hartwig forklarer: Han veed ikke Noget derom (om en saadan Ordre), han havde dog hørt, at Ordren var den, at de skulde sætte sig.

⁸⁶⁾ Anneløf ligger nemlig i en Afstand i lige Linie fra Landskrone af $1\frac{3}{4}$ Mil, og efter samtlige Omstændigheder kan det ikke antages, at Bugenhagen, Grabow og Kruse vare ret langt paa den anden Side af Anneløf.

som nu marcherede til Landskrone, vare: Oberst Brockenhuses Dragoner, 1 Eskadron af Generalens, 1 Eskadron af Sandbergs og to Standarter af Kruses Regimenter. Det var dengang tæt ved Solnedgang. Generalen sendte Lieutenant Pulow i Forvejen til Byen for at bestille Kvarter til sig hos Kommandanten og træffe Anstalter til, at han, naar han kom, kunde blive forbunden⁸⁷⁾, og red saa vistnok med Oberst Kruse og de tilstedeværende Delinger ganske jevnt (»algemach«, det vil vel sige: i Skridt) til Landskrone. Det sees ikke ganske tydeligt, om Sandberg fulgte med. Hans Ord lade formode, at han kom bagefter, »sildig om Aftenen«, med de øvrige Delinger af sit eget og Oberst Kruses Regimenter. Ved Staden kom Ritmester Krabbe af Garden Sandberg imøde og bragte den mundtlige Ordre, at han med sine Delinger skulde tage Plads imellem Stykkerne (Kanonerne), hvilket ogsaa blev udført. Men Sandberg skulde dog ikke uforstyrret glæde sig over, at han saaledes, tilsidesættende alle sine Pligter, var kommen til Vejs Ende, uden at bryde sig mere om, hvad der foregik bagved ham, paa Slagfeltet, end om det slet ikke vedkom ham. Der bragtes ham kort efter den nye Ordre, **at han ufortøvet skulde sætte sig til Hest med venstre Fløj og begive sig til Generallieutenant F. Arenstorff, hvor han kunde finde ham.**⁸⁸⁾ I denne sidste Ordre sporer Man, at General Carl Arenstorff har talt med Kongen, og at Vildfarelsen med Hensyn

⁸⁷⁾ Pulows Relation.

⁸⁸⁾ Sandbergs eget Indlæg af 29de Januar 1677.

til den foregivne Ordre er bleven opklaret. Man sporer ogsaa en naturlig Frygt for den højre Fløjs Skjæbne, der endnu var ukjendt, og et Forsøg paa at bringe den en Bistand, som ganske vist paa den Tid maatte komme for sent. Det tør bemærkes, at det dengang efter Almanakken var maanelyst, men at Himlen dog maa have været overskyet og Aftenen mørk. Dette fremgaaer af Cicignons nedenfor anførte Yttringer. Der spores ogsaa i denne nye Ordre en vis Harme mod Sandberg. Han skulde ikke slippe, selv om han troede at være kommen i Havn.

Den første, der kom til Landskrone i god Behold, var altsaa Kongen med Garden. Han forlod Valpladsen Kl. 1 og maa have været der i god Tid, vi antage omtrent Kl. 4, ved Solnedgang. Om derefter nogle Regimenter eller hele Delinger ere ankomne, vide vi ikke. Den Styrke, vi ovenfor have seet nævnt under Kruse, Bugenhagen, Grabow og Sandberg, kan neppe have udgjort Resterne af venstre Fløj.

Den næste, der ankom, var General Carl Arenstorff med de Delinger, vi have anført. Man nødes til at lægge Mærke til, at Brockenhuses Dragoner, der vare beordrede til at følge Kongen, dog ikke fulgte hans Person hinsides Aaen; men de dækkede hans Retraite. Gaaende ud fra Tidsangivelsen for Generalens Møde med Bugenhagen hinsides (Vest for) Anneløf henimod Solnedgang, kan Generalen i Skridt være naaet ind til Landskrone Kl. imellem 5 og 6.

Derefter kom Sandberg med sit Mandskab. Han siger selv, at han ankom »sildig om Aftenen« (des Abends spät); men dette vil efter de foreliggende Af-

stande og Tidsangivelser vistnok sige, at han kom efter Kl. 6.

Sidst kom Cicignon. Hans Folk vare tilfods og kunde ikke følge Kavalleriet. Da han kom til Landskrone, var det saa mørkt, at de neppe kunde see Byen; Vagterne vare udsatte og vilde ikke tillade ham at komme ind. Efter hans eget Opgivende var Klokkeren dengang halv otte.

Selvfølgelig kom Frederik Arenstorff og de slagne Delinger af Midten og højre Fløj langt senere. Mørket var jo falden paa, da de sidste Delinger forlode Val-kärra, og Afstanden derfra til Landskrone udgjør i lige Linie $3\frac{1}{2}$ danske Mil, saa deres Ankomst kan ikke antages at have fundet Sted førend hen ad Midnat.

Til dette Afsnit af vor Fremstilling have vi endnu at føje det Vidneudsagn af Oberst Steensøn, at da han var kommen over Aaen og havde truffen Cicignon, mødte han ogsaa Oberstlieutenant Basse, »der underhaanden sagde ham, at de skulde følge Kongen til Landskrone.«⁸⁹⁾ Man ledes ved denne Yttring til at spørge sig selv: Mon der Kongen uafvidende var givet nogen Deling Ordre til at vaage over hans Sikkerhed? Vi tvivle dog derpaa.

⁸⁹⁾ Oberst Steensøns Forklaring i Cicignons Sag til Spm. 12: »Han traf Oberst Cicignon hinsides Aaen, og sagde Oberst Cicignon da, at han gjerne vilde gaee med til højre Fløj. Der hørtes ogsaa Raab af Folkene, at de skulde marchere til Landskrone. Han mødte ogsaa Oberstlieutenant Basse »welcher en particulier zu ihm sagte, dass sie sollten den König nach Landsz Crone folgen; Obr. Cicignon aber war dazu mahl nicht dabey.«

9. Generalmajor Sandbergs Beskyldninger mod General Carl Arenstorff.

Det var naturligt, at Man efter Slaget, samtidigt med, at Man reorganiserede de sammensmeltede Regimenter, ogsaa gjorde det til Gjenstand for Undersøgelse, hvem der bar Skylden for Nederlaget. Resultatet blev, at der af Generalfiskalen, efter Kongens Ordre, indledes en Undersøgelse mod Generalmajor Sandberg og Oberst Cicignon, der havde ført anden Linie af Fodfolket, men ligesom Sandberg var flygtet fra Slaget. Vi have i det Foregaaende omtalt Cicignons Stilling under Kampen og have ingen Anledning til yderligere at komme ind paa hans Sag. Derimod vil det, skjønt vi allerede i det Foregaaende helt igjennem have benyttet Vidneforhøret og de øvrige Aktstykker i Sagen mod Sandberg, være nødvendigt, at vi, uden just at komme ind paa Enkelthederne i denne, give en Udsigt over dens Gang og den Position, som Sandberg indtog for at frie sig. I Indlæg, der ere skrevne med Dygtighed, ingenlunde med det Formaal at oplyse om Sandheden, men kun med det at forsvare sig paa bedste Maade, skød han sig med stor Koldblodighed bag Generalen og gav ham Skylden for Alt, hvad der af Generalfiskalen lagdes ham selv til Last. Forsaavidt vi altsaa ville see Spørgsmaalet om, hvorvidt eller hvilken Skyld der kan tillægges General Carl Arenstorff, besvaret, vil det være nødvendigt, paa Baggrund af den udførlige, objektive Fremstilling, vi i det Foregaaende have givet af venstre Fløjs Kamp og Flugt, at resumere Sandbergs Beskyldninger og at

veje dem imod beviste eller til Sandsynlighed bragte Kjendsgjæringer.

Sagen mod Sandberg⁹⁰⁾ indledes ved en Klage af Generalfiskalen af 16de Januar 1677, som han efter Ordre og ifølge sin Embedspligt indgav til Kongen. Den indeholder 5 Punkter:

1. Sandberg beskyldes for hans slette Vagthold; Fjenden stod ham næsten i Ryggen, inden han blev den var, og Intet foretog han imod den.

2. Han ilede for hastigt og i Uorden til Fægtningen og gjorde omkring efter en i Hast afgiven Salve, geraadede i Konfusion, tog Flugten, samlede ikke de flygtende Officerer og Menige, flygtede videre, end han blev forfulgt af Fjenden, og forlod den endnu kæmpende højre Fløj.⁹¹⁾

3. Han havde ikke efterkommet Kongens mundtlige Ordre til ham om at samle de Flygtende og »sætte sig«, ikke heller de Ordre, Kongen sendte ham ved visse Officerer og høje Betjente, og ikke agtet paa det danske Løsen, hvormed F. Arenstorff kaldte ham tilbage til højre Fløj.

4. Selv havde han vist Mangel paa Tapperhed; thi flygtede end Rytterne, kunde han dog selv være bleven paa Valpladsen.

⁹⁰⁾ Samtlige Aktstykker findes i Geh. Ark. under Sager, afleverede fra Krigsministeriet ældre end 1700, E. 2. Klagen, Vidneforhørene, Indlægene, Voteringerne o. s. v. ere alle paa Tydsk (tildels ugrammatikalsk og halvt Dansk-Tydsk). Kun Sandbergs Begjering af 21de Fbr., hans Ansøgning til Kongen af 5te Maj og den Kgl. Resolution af 7de Maj ere affattede paa Dansk.

⁹¹⁾ Dette er en ordret Gjengivelse af den sammentrængte Extrakt af Generalfiskalens Klage, som blev taget til Protokols under Sagen.

5. Han havde ikke anvendt de fornødne Midler for at tvinge de Flygtende tilbage. Derfor indstiller Generalfiskalen ham til Straf paa Ære, Liv og Gods. Sandbergs Svar herpaa er af 29de Januar 1677.

Han svarer til hvert enkelt Punkt og til Nr. 2 ordret saaledes: »Det lægges mig til Last, at jeg er ilet for hurtigt og i Uorden til Fægtningen, og at jeg ikke har opstillet Eskadronerne i den rigtige Afstand og altsaa har været Aarsag til, at de tilbagedrevne Eskadroner ikke kunde »sætte sig« og igjen samle sig paa den manglende Reserve, men at den største Del af Fløjen, efter at have afgivet en Salve, i Hast gjorde omkring, geraadede i Konfusion og tog Flugten. Nu er det den hele Fløj bekendt, at Hs. Excel., den salige General, selv personlig ved Fremrykningen mod Fjenden var ved Fløjen og i Hast førte os til Fægtningen, saa at Man ikke havde Tid til at ordne os i rigtig indbyrdes Afstand, langt mindre til at formere Bataillen efter den mig nogle Dage forinden oversendte skriftlige Opsats, der endnu er tilstede til yderligere Redegjørelse for dette Punkt; som jeg da ogsaa maa tilstaae, at havde Hs. Exc., den salige General, ikke selv været tilstede ved venstre Fløj og befalet mig at følge i Hast, vilde jeg ikke have understaaet mig at rykke frem førend Hr. General-lieutenanten (o: F. Arenstorff, Chefen for højre Fløj) efter den projekterede Bataille var kommen til venstre Fløj, det skulde da have været, at Fjenden havde gjort Begyndelsen med at angribe mig. Men da vore Fortropper, der udgjordes af Forvagten under den tidligere omtalte Oberstlieutenant Basz, snart

blev dreven tilbage, angrebe vi af den Grund Fjenden eskadronvis. Som Følge heraf anførte Hs. Exc., den salige General, selv den første Eskadron af Kavalleriet, og det paalaa mig da ifølge hans Befaling ilsomt at følge ham med den øvrige Del af Fløjen, saafremt jeg ikke selv vilde være skyldig, hvilket ogsaa lykkedes saaledes, at vi drev Fjenden tilbage; men derved blev Hs. Exc., den salige General, **strax** farlig saaret, og de fleste overordnede Officerer af første Linie enten faldt eller bleve saarede, medens Hesten blev skudt under nogle, og **det** var den egentlige Aarsag til Konfusionen, idet jeg i stadig Aktion med Fjenden flere Gange af to Eskadroner maatte danne en.« Den øvrige Del af hans Svar til dette Punkt forbigaae vi, og notere blot, at han, talende om sin Marche paa den anden Side af Aaen, ganske kort udtrykker sig ordret saaledes: »Da Hs. Exc., den salige General, mødte mig der og saae de Flygtende forude, befalede han mig at følge ganske langsomt efter ham til Landskrone, hvor jeg da ogsaa ankom sent om Aftenen efter de forud for mig ankomne Regimenter.« Vi skulle allerede her gjøre den Bemærkning, at Man ikke let skal kunne finde en mere let og dristig Gliden hen over Sandheden, end disse Yttringer, der tilsløre og skjule, at denne Ordre af Generalen kun blev givet, efter at han ikke havde kunnet formaae Sandberg til at vende om, og efter at en (foregiven) Ordre fra Kongen om at marchere til Landskrone fra alle Sider havde mødt ham (Arenstorff) som en Mur, han ikke kunde bryde igjennem.

Den 5 Februar nedsatte Kongen en Krigsret til at dømme i Sagen, bestaaende af 12 Medlemmer, under Forsæde af Gehejmraad og Rigmarskal J. C. v. Körbitz.

Den 6 Februar stævnedes Krigsraad H. Meier skriftligt Sandberg til at møde i Krigsretten, der holdtes i Krigskollegiet Torsdag d. 8 Febr.

Den 7 Februar indgav Sandberg, der gik meget formelt og processuelt tilværks, en Supplik til Kongen, hvor han 1) slog fast, at Kongen paa hans Forespørgsel havde erklæret, at Sagen imod ham ikke strakte sig ud over de Punkter, der vare betegnede i Generalfiskalens Klage, 2) andrager paa, at Generallieutenant F. Arenstorff for Slægtskabets Skyld med den afdøde General maatte udgaae af Tallet over hans Dommere.

I Rettens første Møde, d. 8 Fbr., fremlagdes Klagen, Sandbergs Svar og Stævningen, samt et nyt Indlæg af s. D. (8 Fbr), hvori Sandberg, hvis Kongen eller Krigsretten enten i enkelte Punkter eller i det Hele skulde drage hans Fremstilling i Tvivl, begjærer Vidner afhørte. »Det vil da fremlyse, at jeg i min Erklæring (s: Svaret af 29 Jan.) har været saa skaansom, som muligt, og at Hs. Exc., den salige General, har været den eneste Aarsag til den Uorden i venstre Fløj, der opstod af den første hidsige Attake, da **han** defilerede med Eskadronerne over besværlige »tieffe Graben« i Fjendens Paasyn, uden at rangerø Fløjen, end sige den hele Armee, fra hvilken vi vare ganske adskilte med venstre Fløj og fra hvilken vi og bleve jagte mod Fjenden uden Feltraab, medens jeg som Generalmajor

efter min Skyldighed maatte følge ham.« I Resten at Indlægget lader Sandberg Retten vide, at han ved ufotrøden Møje og ulastelig Konduite har tjent sig op i Udlandet fra simpel Pikener, og taler derefter i høje Toner om den ærerørige Klage, som Generalfiskalen har fremført imod ham uden Bevis, hvorfor han forlanger sig frifunden for samme.

Derpaa stod Generallieutenant F. Arenstorff op og bad, at Generalmajoren vilde bevise, hvad han beskyldte hans Broder for, samt om, at han selv maatte fratræde Retten for at værne om sin Broders Ære.

Efter at begge Parter (Generalfiskalen og Sandberg) vare aftraadte, blev Sandbergs Supplik af 7 Fbr. oplæst i Retten, til hvilken F. Arenstorff bemærkede, at han ikke kunde handle anderledes, end han gjorde (ved at fratræde), hvorvel han godt vidste, at han ingen Grund havde dertil⁹²⁾, da han paa Embedsvegne selv havde kunnet stille Sandberg for en Standret i Landskrone.

Arenstorff forlod derefter Retten og med ham Vicekantsler Ove Juel paa Grund af Slægtskab med Sandberg.

Præsidenten lod nu afstemme om, hvorvidt der skulde optages Vidneforhør i Sagen, og da alle Dommere vare enige herom, opsatte Retten 33 Spørgsmaal, som Vidnerne skulde besvare. Disse Spørgsmaal opløste

⁹²⁾ F. Arenstorff maa sikkert mene, at han allerede fra sin Side havde vist, hvor godt han kunde beherske sine rent personlige Følelser, naar han ikke allerede i Landskrone havde stillet Sandberg for en Standret, og at der derfor, for saa vidt, ikke var nogen Grund for ham til at træde tilbage, idet han godt kunde ansee sig for og virkelig være en upartisk Dommer.

Generalfiskalens Klage og Sandbergs Besvarelser i en Række af enkelte Punkter, der nu skulde gjøres til Gjenstand for Vidneførsel. Retten udsatte derefter Sagen.

Dagen efter, den 9 Fbr, udstedte Kongen Ordre til Optagelse af Vidneforhøret. Det skulde ledes af Gehejmerraad Otto Powisch, Generalmajor Detlef Rantzow og Oberst Barthold von Bülow med Bistand af Overauditor Renberg.

Den 10 Februar gaves der Generallieutenant F. Arenstorff Ordre til at lade Vidnerne af Kavalleriet møde til Forhøret, og to Lister affattedes, den ene indeholdende i Alt 42 Navne paa de højere og lavere Officerer, som skulde afhøres, nemlig 3 af Generalieutenant Arenstorffs, 4 af Sandbergs, 9 af Generalmajor Walters (tidligere den afdøde Generals), 11 af Grev Reventlows, 10 af Oberst Sehesteds, 1 af Oberst Rauchs, 1 af Grev Holcks Regiment, og desuden Obersterne Kruse, Brockenhus og Steensön, — den anden Liste indbefattende Generalmajor Meerheim, Oberstlieutenant Basse og alle de Officerer, der havde havt Forvagt med ham, Obersterne Bülow, Rauch og Ørtzen med alle deres Officerer. Denne anden Liste er imidlertid overskrevet Christiansstad, og af de paa denne Liste nævnte Officerer kom kun en enkelt til at afgive Forklaring. I Alt afhørtes kun 31 Vidner i Sandbergs Sag, der iøvrigt var sat i en vis Forbindelse med Sagen mod Cicignon.

Vidneforhøret optoges den 14 Februar, og som Supplement til dette indleverede Lieutenant Pulow, der havde ledsaget General Carl Arenstorff hinsides

Aaen, en udførlig Relation, dateret 13 Fbr., hvilken vi aftrykke som Bilag, da den er meget oplysende. Indholdet af Vidneforhøret er benyttet til den Fremstilling, som vi i det Foregaaende have givet af venstre Fløjs Opmarche, Fægtning og Flugt, idet vi med Flid have vejret samtlige Forklaringer og af dem søgt at uddrage det Billede, vi have givet, saa sandt og nøjagtigt, som muligt.

Sandberg maa nu være kommen til Kundskab om Indholdet af Vidneforhøret, som han ogsaa havde begjert beskrevet og forelagt sig, hvilket han dog ikke opnaaede; thi i Indlæg til Retten af 21 Fbr. begjerede han, foruden de allerede afhørte Vidner, endnu indkaldt til Forklaring Ritmester Brockdorff af den salige Generals Regiment, der for største Delen havde fulgt Sandberg selv under Fægtningen. Endvidere begjerede han Lieutenanterne Jens Tommesen og Just Keell Bomszschoning, samt Kornetterne Hans Axel Pors og Hans From afhørte over det Spørgsmaal, »hvem der (hinsides Aaen) bragte Ordre til at marchere til Landskrone og hvilke Ord der passerede ved sal. Generalens Ankomst.« Da Oberst Kruses Regiment »var det første udj Arrier Garden, jeg naaede ofuer Aaen ved Retiraden«, forlangte han alle Officerer af dette Regiment, der laa i Christiansstad, afhørte, og i fornødent Fald Sagen udsat, indtil de kunde komme tilstede.

Dette Ønske blev forsaavidt opfyldt, som der den 2den Marts blev optaget et Kontinuationsforhør over Ritmester Brockdorff, der var bleven saaret og bad sig fritaget for at aflægge Ed, samt over Kaptejn Dietrich Wortmann og Oberstlieutenant von Drewitz

Den 12 Marts bleve Lieutenant Jens Tommesen og Trompeter Hans Michelson yderligere forhørte.

Den 4 April indgav derefter Generallieutenant F. Arenstorff et udførligt Indlæg, hvori han varmt tog til Orde mod de af Sandberg mod den afdøde General rejste Beskyldninger. Han gjengiver ordret det Stykke af Sandbergs Indlæg af 8 Fbr., som findes anført her foran Side 169 i Citationstegn, og forbinder hermed adskillige ordret gjengivne Linier af Indlægget af 29 Januar, see foran Side 167.

Den Udtalelse af Sandberg, at han (S.) i sin Erklæring havde været saa skaansom, som muligt, (dasz er in seiner Erklärung dasz behuttsamste gegangen, als möglich gewesen), »men at han dog havde været nødt til at sige Sandheden«, finder F. Arenstorff meget krænkende mod Generalen, idet Ordene ligefrem indeholde, at Sandberg gjerne vilde dække over Generalens Fejl, hvis han kunde, og der var dog netop ikke Tale om Fejl fra Generalens, men fra Sandbergs Side. Han beder Sandberg at bevise den Beskyldning mod Generalen, at han skulde have været den eneste Aarsag til den Uorden, der af de Grunde, der ere anførte Side 169, opstod i venstre Fløj. Han gjør opmærksom paa, at hans Broder var reden forud for at opstille og ordne Fortroppen, og at det ofte er Tilfældet, at Fortroppen, endog uden særlig Orden (despandiret), sendes langt forud for den marcherende Hær og tager Offensiven endnu inden den fjendtlige Armee er bragt til Stand. Det kunde skee, naar der var en eller anden særlig Fordel at opnaae, saaledes som her var Tilfældet. Hans Broder var ikke ved Fløjen, men forude, og naar

Sandberg paaberaabte sig, at General Arenstorff var commandant en chef for Fløjen, og at det var hans, Sandbergs, Pligt at følge ham, var dette ikke rigtigt. Det var Sandberg, der i Lejren og paa Opmarchen førte (skulde eller burde føre) Fløjen, og naar eller hvis dette ikke var skeet paa tilbørlig Maade, var Skylden hans. Det var iøvrigt saa langt fra, at Sandberg havde fulgt Broderen, at han jo slet ikke var tilstede, da Broderen (i Spidsen for en Eskadron af sit Regiment) førte Regimenterne i Ilden, og netop derfor, fordi Sandberg ikke var tilstede og overtog denne Funktion, blev Broderen saaret. Havde Sandberg havt nogen Befaling til at jage saaledes afsted, og var denne givet af Broderen, kunde den kun hidrøre fra Kongen, og havde han ikke havt en saadan Befaling, maatte Sandberg selv og ingen anden bære Ansvar. Hvad Feltraabet angik, havde det været Generalmajorens Pligt at hente det og ikke General Arenstorffs at bringe det, og iøvrigt havde Sandberg under Opmarchen været Kongen langt nærmere, end General Arenstorff havde været det. Han mente derfor, at Sandberg havde fremsat Mere, end han kunde bevise, og indtil han gjorde det, skulde han staae som en Mand, der førte løs Tale. Disse sidste Ord findes ikke i Indlægget, men det er Indlæggets Mening.

Den 30 April sattes Krigsretten paany, efter at den ikke havde været samlet siden den 8 Fbr., og der blev da fremlagt og læst dels det beskrevne Vidneforhør, dels de i Mellemtiden indkomne Indlæg. Hertil kom endnu et nyt af Sandberg af samme Datum (30 April), i hvilket han beklager, at Vidneforhøret ikke har været

ham tilstillet, og begjærer, at der, hvis noget enkelt Vidneudsagn ikke skulde stemme med hans Fremstilling, maa gives ham Lejlighed til at erklære sig derover. Dernæst fremlægger han et Vidnesbyrd fra Daniel Koch, Kornet ved Livkompagniet i hans Regiment, der nu var kommen tilstede fra Halmstad, og gaaer derefter over til at svare paa General F. Arenstorffs Indlæg. Han havde ikke villet »touchere« hans Broders Ære, men kun forsvare sig, »Insonderheit da alles in dergleichen defensionschriftten, zu des Beschuldigten Salvirung, nicht aber Jemandes Verunglimpfung aufgenommen werden musz«, og Ansvarret for hvad der skete, maatte vedblivende efter hans Formening paa hvile den, der var Fløjens commandant en chef, og ikke ham. Forsaavidt F. Arenstorff under Forhøret havde anført, at hans Broder ikke kunde komme ud af det med ham og havde ladet Meerheim kalde, var det ikke saaledes at forstaae, som om han, Sandberg, havde nægtet at opfylde sin Pligt. Det var jo en Kjendsgjerning, at Meerheim ikke var kommen, og at han (Sandberg) havde fulgt Generalen.

Kornet Daniel Kochs Forklaring, ogsaa dateret den 30 April, er benyttet under den tidligere sammenhængende Fremstilling. Det var ham, der overbragte den tredie Melding, om Fjendens Overgang, til Hovedkvarteret. Han giver Sandberg det Skudsmaal, at han havde gjort sit Bedste for at samle og ordne Regimenterne efter at de to første Træninger vare leverede »mit gutem Succes«, men han giver iøvrigt intet Bidrag til Bedømmelsen af Sandbergs Forhold under Opmarchen. Under Forvirringen styrtede han

med Hesten og blev forsynet med en frisk Hest af Fjenden, der ansaae ham for svensk. Han saa først senere Lejlighed til at skille sig fra disse urigtige Venner, og han vidste derfor ikke Besked om, hvad der siden passerede.

Retten skred saa til Votering. Af de oprindelig udnævnte tolv Medlemmer af Retten vare F. Arenstorff og Ove Juel udtraadte og andre vare indtraadte. De Voterendes Antal blev dog i Alt kun 8, og disse voterede i følgende Orden fra neden opad: 1. Oberst Barthold v. Bülow, 2. Oberst v. Osten, 3. Krigsraad Herman Meier, 4. Generalmajor Levetzow, 5. Generalmajor Bibow, 6. Generallieutenant Rösenstein, 7. Gehejmerraad Otto Powisch, 8. Præsidenten, Rigmarskal v. Körbitz. Af disse fandt alle, med Undtagelse af Gehejmerraad Powisch, at Sandberg ikke havde opfyldt sine Pligter vedkommende Vagtholdet; især Præsidenten v. Körbitz drøfter dette Punkt aldeles skrupuløst og dadler Sandberg stærkt, fordi Kilden til hele den senere Ulykke maatte søges i den Sorgløshed, hvormed han overlod til Andre at varetage dette vigtige Hverv. Da det ikke er Meningen at forfølge Spørgsmaalet om Sandbergs Skyld eller Ikke-Skyld videre, end saavidt det staaer i Forbindelse med de af Sandberg mod General Arenstorff rejste Beskyldninger, skulle vi forbigaae det øvrige Indhold af de afgivne Vota og blot bemærke, at disse Vota ikke bleve redigerede i nogen Dom, men afgivne til Kongen.

Den 5 Maj indgav Sandberg til Kongen en Supplik, hvori han bad om at blive befriet for Generalfiskalens Tiltale, forsikrer om, at han har opfyldt sin Pligt og

lover Kongen fremtidig god og tro Tjeneste. Herpaa resolverede Kongen under 7 Maj saaledes:

»Commissarierne udi General Major Sandbergs Sag haver offentlig at forholde hanem, hvorudi og imod hvilche Artikler i Krigsretten efter deres allerunderdanigst indgifne Vota i bemelte Sag, hand sig udj seenest holdne Bataglie udj Sckane haver forseet, og derhoes hanem at forstendige, att vi hanem aff sær Konglig Naade for den straff, som Krigsretten omformelder, have pardoneret, dog at hand sin Charge schal have fortabt og her indtil vidre Ordre tilstede blifve. Skrefvet paa vort Slot Kjøbenhaffn d. 7 Maj An. 1677.
Christian.

En Kopi af den Kgl. Resolution er paategnet Sandbergs Supplik, og under denne har Sandberg kvitteret saaledes: Att Originalen af dette er mig overleweret, bekiender Jeg med Egen Haand.

Anders Sandberg
mpp.

10. Kritik af Sandbergs Beskyldninger.

Det er Sandbergs Beskyldninger mod Arenstorff, eller rettere: hans Forsøg paa under den mod ham anlagte Sag at frie sig selv ved at vælte alt Ansvar over paa Arenstorff, og derimod ikke et Studium af Slagets Begyndelse og dets Indlednings Enkeltheder, der have ligget til Grund for flere Forfatteres Domme over Arenstorff. Disse Domme have vel ogsaa støttet sig til de to Beretninger om Slaget, skrevne i Landskrone Dagen efter samme, den 5 December, hvilke vi skulle omtale nedenfor under Bilagene. Men disse Beretninger ere af mere end tvivlsomt Værd. Der er ingen Andre, der har rejst Beskyldninger mod Arenstorff, end Sandberg. Ville vi trænge ind i Sagen, maae vi derfor gjenoptage Enkelthederne i Sandbergs Beskyldninger til nærmere Undersøgelse.

Hvad nu først Vagtholdet om Natten mellem den 3 og 4 Dcbr. angaaer, om hvilket vi henvise til det foran efter Sandbergs Indlæg Meddelte, samt til det dette Skrift tilføjede af Frederik Arenstorff fremlagte Kort, der viser Vagtposternes Stilling, er det tilstrækkeligt godtgjort, at der om Natten, som sædvanligt, var udstillet Fløjvagt, Forvagt og fremskudte

Poster. Der udsendtes sikkert de reglementerede Patrouiller, og der fandt, rimeligvis, den befalede Visitering Sted af Vagterne ved de af hver Fløj tilfornordnede Oberster. Der holdt hele Natten 7 Eskadroner af venstre Fløj i Sadelen, og 7 andre Eskadroners Heste stode sadlede og optømmede. Dette var efter de af Generalitetet trufne Bestemmelser. Men Fjenden gik alligevel, just ikke ubemærket, men altfor sildigt bemærket, over Aæn. Meldingerne havde lange Afstande at tilbagelægge, de vistes af Sandberg til det fjernt liggende Hovedkvarter, og selv holdt han sig ubevægelig. Deri laa Fejlen fra Begyndelsen. Sandberg bemærkede ligeoverfor det Ansvar, der gjordes gjældende imod ham: At han ikke havde faaet nogen Melding den hele Nat — hans egen Skyld, at han ikke lod Meldingerne indgaae til sig —, at Oberstlieutenant Basse selv maatte svare for sit Hverv, at det ikke paahvilede ham, men de to Oberster at visiterer Vagterne, og at han efter den ham overleverede Ordre de bataille ikke maatte røre sig, førend Generallieutenant Arenstorff stødte til ham. Var denne sidste Ordre gjældende ogsaa for det foreliggende Tilfælde, at Fjenden om Natten marcherede forbi? Neppe. Alle Voterende (med Undtagelse af Gehejmerraad Otto Powisch) vare enige i at dadle Sandberg for slet Vagthold, det vil sige, et Vagthold, under hvilket han slet ikke havde forstaaet sin Stilling eller handlet under det Ansvar, den paa lagde ham. I den Anledning at udslynge Bebrejdelser imod General Arenstorff er i høj Grad utilladeligt, og navnlig, som Vaupell har gjort, at give Antydninger om,

at Arenstorff ligesom skulde have forvildet Begreberne om, hos hvem Ansvarret laae, ved at tilforordne Sandberg to Oberster til Bistand, en Foranstaltning, der var nødvendiggjort derved, at Frosten havde tillagt Aaen, og at Tilsynet med Vagtholdet nu maatte skjærpes til det Yderste. Man kan disputere om Meget, men Man kan ikke stille et Forhold paa Hovedet og gjøre det til en Anklage mod en Mand, der netop er en Yttring af hans Omhu og Flid.

Vi have i det Foregaaende udførligt og saa objektivt, som det stod i vor Magt, skildret Udrykningen af Lejren, Opmarchen til Kamppladsen og Kampens Begyndelse. Vi see os ikke i Stand til at tilføje flere Oplysninger. Vil Man derefter spørge: Hvis var saa Skylden for, at denne Del af Slaget endte med Nederlag og Flugt? maae vi bede erindret, at Udfaldet af en Kamp, der havde saa mange Chancer, som endog blot denne Afdeling af Slaget havde, ikke let kan føres tilbage til et eneste Udgangspunkt.

Vi maae rekapitulere, at den danske Fortrop i god Tid var paa sin Plads lige overfor den svenske Fortrop, som holdt ved Møllen, og at begge Fortropper iagttog hinanden en Stund, maaskee et Kvarters Tid, uden at nogen af dem begyndte Fægtningen, see S. 119—120 Efter Bjørlin S. 130 red General Fersen, der førte den svenske Fortrop, og havde opstillet Oberst Rollshausen Øst for Møllen »i fullt sporstreck« tilbage til Kong Carl for at forlange Forstærkning, idet han bemærkede, at Øverstelieutenant Lodes tre Tropper, der skulde have staaet Vest for Møllen vare blevne tilbage i Valkärra. Kong Carl lod Drabanterne

»øge Takten«, saa at de kunde ride forbi Budbergs Dragoner, af hvilke en Del havde maattet sidde af. General Carl Arenstorff holdt dengang med sin Stab i nogen Frastand fra den danske Fortrop og gav den gjentagne Gange Ordre til at begynde. Begyndelsen skete dog ikke fra dansk, men fra svensk Side, og Resultatet var det, at begge Fortropper chargerede to Gange mod hinanden, og at den danske Fortrop tredie Gang blev »repousseret«, see S. 121. Derefter greb Brockenhuses Dragoner og lidt efter General Arenstorffs Regiment ind fra dansk Side og samtidigt, om ikke før, Budbergs Dragoner og Siegroths Drabanter fra svensk Side. Disse Delinger udfægtede den indledende Kamp. General Fersen sagde til Kong Carl, da han forlangte Lodes Tropper tilbage, eller Forstærkning, at det vilde være et slet Omen, om Striden skulde begynde med et Nederlag. Det samme har General Arenstorff vel med Føje tænkt. Træk og Modtræk fulgte derfor paa hinanden, og der foreligger Intet i det, vi have læst eller i det, Bjørnin fremstiller, som kan berettigge til den Antagelse, at General Arenstorff har handlet mindre forsvarligt end Kong Carl ved at understøtte Fortropperne i deres Kamp. Man tør vel ogsaa fra et militært Standpunkt spørge: Vilde nogen af Parterne være tjent med at have en kampdygtig Styrke staaende i sin Flanke, færdig til at angribe ikke blot i Flanken men i Ryggen? Det var uden Tvivl det, begge Parter vare enige om, og derfor maatte Fortroppers Kamp ikke ende med Nederlag paa nogen af Siderne.

Nu vil det erindres, at Arenstorff blev saaret, saa at Værget faldt ham ud af Haanden, og han maatte føres bort, og at dette skete under den indledende Kamp, da han førte en Eskadron af sit Regiment i Ilden, det vil sige, anviste den Plads, S. 122—123. Bjørlin siger, S. 131, at da den indledende Kamp sluttedes og begge Parter droge sig noget tilbage, var Klokken omtrent halv ni paa Morgenstunden. Altsaa var den endnu ikke halv ni, da Arenstorff blev ukampdygtig og førtes bort, og da Ledelsen kom i andre Hænder. Vi tør altsaa sige, at ethvert Ansvar for Arenstorff falder bort for hvad der passerede senere end halv ni, uden forsaavidt disse senere Begivenheder med Nødvendighed maae udledes af det, som han tidligere havde anordnet.

Det er i denne Henseende, at Sandberg — for at forsvare sig selv — i sit Indlæg af 29 Januar rejser Beskyldninger mod Arenstorff. Han siger vel først, S. 168, at den egentlige Aarsag til Konfusionen, — hvormed menes den Konfusion, der opstod under den første rangerede Træfning, som fulgte umiddelbart efter den indledende Fortropstræfning, S. 125 ff. — var den, at Generalen straks under den nævnte Fægtning blev saaret, og at Mandefaldet af de overordnede Officerer i første Linie under denne første Træfning var meget stort. Dette lader sig forstaae. Savnet af Generalen var vist straks føleligt. Men Sandberg nøjes ikke med denne Forklaring. Han indskyder iforvejen, at »da Generalen selv anførte den første Eskadron af Kavalleriet (ind i Fortropsfægtningen), paalaa det ham, Sandberg, ifølge Generalens Befaling

ilsomt at følge ham med den øvrige Del af Fløjen, saafremt han ikke selv vilde være skyldig, hvilket ogsaa lykkedes saaledes, at vi drev Fjenden tilbage«. Sandberg indrømmer altsaa her, at det var ham, der fulgte efter med, det er: »førte« den øvrige Del af Fløjen, altsaa: hele venstre Fløj med Undtagelse af 1) Dragonerne, hvis Hverv det jo altid var at være i Spidsen, fordi de maatte staae af Hestene og 2) den Eskadron af Generalens Regiment, som Generalen selv anviste Plads (fordi Sandberg ikke var tilstede, da det ellers vilde have været hans Pligt, jfr. F. Arenstorffs Yttringer S. 173). Idet han erklærer sig selv som Fører af Fløjen, underskyder han dernæst, — ikke at Generalen havde befalet ham at følge efter men — at »dette paa laa ham ifølge Generalens Befaling«. Denne Vending indeholder en Forklaring af hele Situationen. Der var ikke af Generalen givet Sandberg nogen direkte Befaling. Generalen var i Spidsen og tidlig forude oppe ved Fortroppen, Sandberg derimod tilbage i Fløjen. Han red omtrent ved den 11 eller 12te Eskadron af de 15, der dannede første Linie.⁹³⁾ Generalen og han havde ikke talt sammen siden Udrykningen af Lejren, da Arenstorff, S. 115, vilde lade Meerheim kalde, og da han skarpt betydede Sandberg, at han ikke vilde høre flere Indvendinger, men at Sandberg havde at følge ham. Det er hertil, at Sandberg sigter, og det er et skammeligt Misbrug af dette vel beføjede Paalæg, naar Sandberg deri

⁹³⁾ Bugenhagen, der gjorde Sandberg opmærksom paa, at Man marcherede for spredt, stod i Grev Reventlows Regiment, hvis to Eskadroner vare Nr. 11 og 12 i forreste Linie.

vilde finde Hjemmel for at sætte ethvert fornuftigt Hensyn tilside under Førelsen af Fløjen. Det er Fortørrnelsen, der taler gennem hans Ord. Man kan af hans Yttring, om at »det paalaa ham ifølge Generalens Befaling ilsomt at følge ham«, af Tilføjjelsen »saafremt han ikke selv vilde være skyldig« og af Vidneforklaringen, om, at Generalen paalagde Sandberg at lade Meerheim kalde, omtrent konstruere Ordlyden af, hvad Generalen har sagt til Sandberg. Han har sagt: »Jeg ønsker nu ikke at høre flere Indvendinger fra Deres Side. Behag at lade Meerheim kalde og ufortøvet at følge mig, hvis jeg ikke skal drage Dem til Ansvar«. »Ufortøvet« omsætter Sandberg i Ord til »ilsomt« og i Gjærning til »over Stok og Sten«; »at følge mig« omsætter Sandberg i Gjærning til at følge Generalens »personlige« Bevæggelser, uden mindste Hensyn til, hvad Terrainet, Sammenholdet og Reglerne for Krigsførelsen krævede. Den Forbittrelse, der var vakt hos Sandberg ved Generalens Reprimande, faaer under Opmarchen et levende Udtryk i de Ord, han kort efter henvendte til Ritmester Bugenhagen, da denne gjorde ham opmærksom paa, at Man marcherede for spredt, S. 115—116, »Generalen er forude« svarede han afvisende, og i sit Inderste tilføjjede han: »Det kommer ikke mig ved, om vi marchere spredt. Generalen skal faae det, som han vil have det. Jeg skal vise ham, at jeg skal følge ham«. Den sidste Linie i Sandbergs Yttring: »hvilket ogsaa lykkedes os, saaledes at vi drev Fjenden tilbage«, er ikke at forstaae saaledes, som om han med hele Fløjen havde kastet sig ind i Fortropfægtingen. Han har nok »ilsomt«

manøvreret med Fløjen i Terrainet, men til Kamp kom hele den øvrige Del af Fløjen ikke. Den vilde jo have knust den Styrke, som fra svensk Side deltog i Fortropsfægtningen.

I sit næste Indlæg af 8 Fbr., S. 169, gaaer Sandberg videre. Nu siger han, uden Omsvøb, »at Generalen var den eneste Aarsag til den Uorden i venstre Fløj, der opstod af den første hidsige Attake, da han defilerede med Eskadronerne over besværlige »tieffe Graben« i Fjendens Paasyn, uden at rangere Fløjen, end sige den hele Armee«. Ved »den første hidsige Attake« menes Fortropsfægtningen efter at Dragonerne og Arenstorffs Regiment havde grebet ind i den. De »tieffe Graben« betyder vel ligefrem Grøfter, og Udtrykket »i Fjendens Paasyn« betyder, at denne Defilerings fandt Sted, efter at Opmarchen var sluttet, i selve den Stund, da Man var hinanden saa nær, at et Sammenstød med Fjendens Hovedstyrke kunde ventes hvert Øjeblik. Der kunde jo ikke være Tale om at rangere Fløjen, førend i det Øjeblik, da den gjorde Holdt, og Sandbergs Mening er altsaa den, at Generalen uden at overtage denne Rangering, i Stedet derfor defilerede med Eskadronerne etc.

Det er værd at dvæle et Øjeblik ved denne Beskyldning. Den oprørte General Arenstorffs Broder, F. Arenstorff, saa stærkt, at han i sin Harme bad sig fritaget for Dommerhvervet for at kunne optræde imod Sandberg. I sit udførlige Indlæg af 4 April fremkom han derefter med sit Gjensvar, S. 173. Dette Gjensvar bedes den opmærksomme Læser at ville gennemgaae paany. Det har, i Forbindelse med hvad

der ellers foreligger, ikke undladt paa os at gjøre det sikkre Indtryk, at Sandberg med stor Perfiditet har villet vælte alle de Beskyldninger, der med Føje kunde rettes mod ham paa Grund af hans Førelse af Fløjen, over paa Generalen. Da Generalen har ført en Eskadron af sit eget Regiment i Ilden for at anvise den Plads og maaskee ved den Lejlighed har haft nogle Grøfter at komme over, er det Sandberg selv, som kommer bag efter med hele Fløjen og defilerer over dybe Grøfter i Fjendens Paasyn, »fordi det paalaa ham ilsomt at følge Generalen«. Som om det ikke ogsaa paalaa ham at vaage over Fløjen og dens Bevægelsers Sikkerhed! Og saa havde Generalen, den Højstkommanderende, ladet ham, Sandberg, Chefen for venstre Fløj, i Stikken i den Grad, at han end ikke havde rangeret Fløjen for ham, end sige, at han havde rangeret den hele Armee!

Det er vel ikke med fuld Nøjagtighed, men dog vistnok med tilnærmelsesvis Rigtighed, at vi herefter kunne dele venstre Fløjs Bevægelser fra det Øjeblik, den forlod Lejren, indtil første Træfning fandt Sted, i to Afsnit, af hvilke det første er det, vi have skildret under Overskriften »4 Opmarchen«, det andet, den lille Tilsætning, som Opmarchen fik derved, at Sandberg — og ikke Arenstorff — manøvrerede med »den øvrige Del af Fløjen« over de dybe Grøfter i Generalens Fodspor. Det var disse sidste Manøvrer »i Fjendens Paasyn«, som Sandberg foretog paa egen Haand, der bleve fordærlige for den gode Orden og rigtige Opstilling af Fløjen i det Øjeblik, da Svenskerne angreb den for at skaffe Luft for de Delinger, der

vare udviklede i Fortropfægtningen. I selve Op-marchen laa ikke den egentlige Grund til første Træfnings tvivlsomme Udfald. De to fjendtlige Fløje marcherede hver paa sin Side af et Dalstrøg, der gjennemstrømmedes af et Bækløb, og vilde ikke have havt let ved at angribe hinanden. Da imidlertid den svenske Fløj gik i Batailleorden og vilde kunne gjøre Venstre om, naar det skulde være, og paa Linie, med Front af hele Liniens Udstrækning, kunde tænkes at ville gaae frem mod de Danske, naar og forsaavidt Terrainet tillod det, maatte Man paa dansk Side bruge samme Marcheorden. At Man maatte marchere hurtigt for at følge Fjenden, laa i Sagens Natur. At Terrainet lagde Hindringer i Vejen ikke mindre for de Danske, end for de Svenske, der vare større end dem, der fandtes paa en Manøvreplads, er uimodsigeligt. Men alle Vidner ere enige om, at Ordenen under Marchen, hvor den blev afbrudt og en Defilering maatte finde Sted, saa vidt muligt blev gjenoprettet, naar Terrainet tillod det. Fløjen blev heller ikke angreben under Op-marchen. Den kom uhindret til den jevnt skraanende Galgebakke, om end ikke i fuld Orden. Det var Manøvrerne ud over eller paa Holdingen af dette Terrain, der, under Sandberg Ledelse, bleve farlige for Sammenholdet i Fløjen. Hvis man vil sætte sig ind i Generalens Tankegang, da han »anførte« — det er, anviste Plads for en Eskadron i Fortropskampen, kan Man vel ikke uden Føje antage, at han har raisonneret saaledes: »Deraf, at jeg fører en Eskadron, følger da ikke, at jeg har hele Fløjen i Hælene paa mig, naar jeg ikke har befalet det. Naar

jeg har vist Eskadronen an, vender jeg tilbage og tager mine Dispositioner med den samlede Styrke«. Det var det, der glippede for Generalen. Sandberg rykkede efter ham, og selv fik han Forfald. Han vendte ikke tilbage. —

Vi kunne i Henhold til Foranstaaende med temmelig Føje sige, at den væsentligste Skyld for, at der under venstre Fløjs første rangerede Træfning fandtes Løshed i Opstillingen og i Linierne, altsaa Mangel paa Modstandsevne, var at søge hos Sandberg selv og ikke hos nogen Anden. Det stiller sig saa meget ufordelagtigere for den danske Førelse, som Svenskerne Angrebsstyrke under første og anden Træfning manglede anden Linie, medens de Danske havde begge deres Linier paa Pladsen og under første Træfning havde Fordelen af Terrainet.

Der tør dog gjøres et Par Bemærkninger til Ovenstaaende. Man tør vel spørge, havde Kongen da slet ingen Andel i Ledelsen af Fløjen, og maa Alt skrives paa Sandbergs Regning, ogsaa Defileringen ud paa Galgebakkens Terrain hen ad imod Vejmøllebakken? Alt tier derom. Ingen nævner Hans Majestæt med et Ord, hverken Arenstorff eller Sandberg eller noget Vidne. Og dog tør det vist neppe betvivles, at der baade i den ene og den anden Retning er skeet Ønsker eller endog blot Vink, som ere udtalte fra Hans Majestæts Side, Fyldest. Om Ansvar for ham kunde der selvfølgelig ikke være Tale. Alene i F. Arenstorffs Yttringer, S. 173, i hans Udtalelse om, at hvis Broderen havde givet Sandberg noget Paalæg, maatte han have givet det efter Ordre af Kongen,

skimter Man Kongens Person. Iøvrigt maa det her bemærkes, at skjønt F. Arenstorff nedskrev sit Indlæg af 4 April efter Vidneforhørets Optagelse, er det nok muligt, at han ikke har været tilstrækkelig bekjendt med den Samtale mellem hans Broder og Sandberg, om hvilken Kaptejnlieutenant H. Esemann aflagde Vidnesbyrd, S. 115. Havde han kjendt den og havde han havt rigtig Rede paa, at Generalen ikke havde talt med Sandberg siden, vilde han skarpere have kunnet vise Sandbergs Beskyldning tilbage. Man kan ogsaa raisonnerende sige, at hvis General Arenstorff ikke selv havde ført en Eskadron an og anvist den Plads, vilde han ikke være bleven truffen — den Gang. Havde han ikke sendt Dragonerne og sit eget Regiment til Fortroppens Understøttelse, vilde der ikke have udviklet sig en Fortropsfægtning af det Omfang, og saa kunde han — maaskee — have faaet Tid til at rangere Fløjen, hvilket Sandberg nu ikke ansaa som sin Sag. Men paa den Maade kan Man blive ved. Havde Arenstorff ikke rykket efter Fjenden med venstre Fløj, havde denne Fløj — maaskee — ikke lidt noget Nederlag, og var den danske Hær i samlet Styrke marcheret op fra Lejren, med den isbelagte Lødde Aa i Ryggen, i hvilken Folk druknede, og med Højderne ved Lund foran sig, besatte af de Svenske i en vel valgt Stilling, saa var Slaget — maaskee — vunden paa dansk Side? Ja, maaskee, eller maaskee var den danske Hær paa denne Maade endnu mere fuldstændig bleven slaaet, om ikke tilintetgjort. Dette vil med andre Ord sige, at hvor mange Muligheder, Man end opstiller, er det dog ikke af disse Muligheder, at

Dommen over Arenstorff afhænger. Det eneste, det kommer an paa, er, om det, saaledes som Forholdene nu engang forelaae, med Nødvendighed eller med en særegen Grad af Sandsynlighed kan siges at maatte følge af Arenstorffs Dispositioner for Fortroopsfægtningen og hans egen Deltagelse deri, at de paafølgende rangerede Træfninger skulde tabes, og Fløjen blive slaaget. I et Slag raader Dygtigheden paa modsat Side og Manglerne paa egen Side, Tilfældet og Lykken, ganske anderledes for Udfaldet, end at Man kan sige, at Ulykken udsprang fra hvad Arenstorff foretog.

Vi skulle i denne Henseende minde om, at den danske venstre Fløj jo dog ikke blev slaaget, hverken i første eller anden Træfning, men først i tredie, da de Svenske fik deres anden Linie til Bistand. I første Træfning holdt den danske venstre Fløj paa en Skraaning af Galgebakken og opgav — vi sige ikke, om det skete med Grund eller ikke — denne Fordel ved at rykke Fjenden imøde paa Dalbunden. Den øverste Halvdel af Fløjen (den, der stod nærmest Lund og Vejrmøllebakken?) kom i Konfusion og blev trængt tilbage, men den nedre Halvdel (der stod nordligst?) fik i den Grad Overtaget over den svenske Styrke, der gik imod den, at den fuldstændigt forjog Baranoffs 4 Eskadroner finske Ryttere. Der blev fra dansk Side kun fyret een Salve (hvorfor?)⁹⁴), men den, der afgaves

⁹⁴) Hvad angaaer, at der kun affyredes een Salve fra dansk Side, er dette en Paastand af Generalfiskalen, der alene kan henføres til første Træfning, og som iøvrigt staaer i nøje Sammenhæng med Björllins Fortælling efter Spegels diarium om den lange Salve, som Svenskerne afgav, Sandbergs Forklaring om det store

fra svensk Side, var af stor Virkning og varede længe (»en fjerdedels Stund«). Mandefaldet paa dansk Side, især blandt Officererne, var derfor betydeligt. Det sees altsaa, at første Træfning havde sine Chancer for og imod, uafhængigt af Fortropskampen, og det sees endvidere, at den danske Fløj ikke blev slaaet, men at det var de Svenske, der trak sig tilbage en Stund. Begge Parter skiltes ad for at begynde paany.

Vi skjønne ikke, at dette Resultat kan paapeges som en nødvendig Følge af, hvad Arenstorff havde gjort eller anordnet.

I anden Træfning benyttede de Danske Karakollering, medens de Svenske gjorde Indhug à la française, en Forskjel i Fægtemaaden, der neppe var i de Danskes Favør, jfr. S. 132. Den tredie Træfning, i hvilken de Svenske havde deres anden Linie med, blev til en almindelig Forvirring paa begge Sider, og der opstod en Panik, som bragte de danske Menige paa vild Flugt. Kong Christian gav Sandberg et Paalæg om at »rekolligere« Fløjen, og frelste sig selv over til Valkärra, medtagende en Del af den tilstedeværende Styrke og befalende en anden at følge efter.⁹⁵⁾ Det Stød, han derved tilføjede Fløjen, har ikke været ringe. Ikke længe efter flygtede han igjen fra Valkärra over Lødde Aa. Da Udsigterne til et heldigt Udfald formørkedes, forlod han Pladsen og overlod Andre at sørge for Resten. Det gjorde han senere

Mandefald af Officerer paa dansk Side, og Karakteren af Sammenstødet i det Hele.

⁹⁵⁾ Nemlig Brockenhus's Dragoner. See Brockenhus's Forklaring til Spm. 26. Jfr. Note 67.

ogsaa under Toget tll Christiansstads Undsætning i 1678.

Kan ogsaa denne Slutning paa venstre Fløjs Kamp skrives paa Arenstorffs Regning? Vi troe det ikke.

Til Oplysning om den Maade, paa hvilken Sandberg skyder sig ind under et Ansvar, som han lægger over paa General Arenstorff, kan endnu tjene den Yttring, som findes i hans Indlæg af 29 Januar, om at Generalen, da han traf ham paa nordre Side af Lødde Aa, havde befalet ham at marchere til Landskrone. Læseren maa være ulejliget med at eftersee Fremstillingen Side 153—162. Kongen havde i en Samtale med Hahn, S. 154, yttret, at det havde været en ulykkelig Dag, og at det var bedst, at de red langsomt til Landskrone. Denne Samtale blev opsnappet af Ritmester Grabow, og Troen paa, at der forelaa en Ordre af Kongen, udbredte sig til alle Sider. Da Generalen havde indhentet Sandberg, stødte han baade hos ham og alle de Andre, han fik til at gjøre Holdt, paa Modstand og Uvillie. De vilde neppe »sætte sig«, naar han befalede det, og Ingen vilde vende om til Slaget igjen. Tilsidst red Ritmester Bugenhagen, S. 160, hen til ham og sagde ham høfligt, at »Kongen havde givet Ordre til, at de ganske jevnt skulde marchere med Tropperne til Landskrone.« Overfor denne Ordre bøjede Arenstorff sig og yttrede, »at hvad der var Kongens naadigste Villie og Befaling selvfølgelig ogsaa var hans«. Det er denne Sammenhæng af Sagen, som Sandberg i sit Indlæg af 29 Januar, ganske kort og tilslørende Sandheden, gjengiver saa-

ledes, S. 168: »Da Hs. Exc. den salige General mødte mig der og saa de Flygtende forude, befalede **han** mig at følge ganske langsomt efter ham til Landskrone.« Naar vi foran, S. 160—161, have yttret, at Sandberg ikke var tilstede, da Bugenhagen meddelte Ordren fra Kongen, maae vi bede dette ændret. Grabow havde hørt Kongens Udtalelse, S. 156 og 161; Bugenhagen og andre Officerer svarede General Arenstorff og Sandberg. da de holdt sammen, S. 160 (Peder Bertelsøns Forklaring), at Kongen havde givet Ordre til at marchere til Landskrone, men Bugenhagen selv vilde, da han blev krævet til Vidne, ikke kunne mindes det. Saaledes plejer det jo at gaae Folk, der føre løs Tale. Heldigvis kunde Oberst Kruse give ligesaa ren Besked derom, som Peder Bertelsøn.⁹⁶⁾ »Bugenhagen bragte Ordren«. Men forinden Bugenhagen »bragte« denne Ordre til Generalen og Sandberg, har sidstnævnte nok vidst Besked om den. Den har nok forplantet sig tilbage ad Vejen til ham.

Det er dog heldigt, at der her foreligger et Vidneforhør til Oplysning om den rette Sammenhæng af denne Mistæneliggjørelse af Arenstorff; thi Sandberg er i sit Indlæg ligesaa perfid i sin Omtale af Arenstorff paa dette Punkt, som han kort forud havde været det med Hensyn til hans Beskyldninger imod ham for at have defileret i Fjendens Paasyn over de »tieffe Graben«.

⁹⁶⁾ Med de i Note 85 nævnte Forklaringer kan endnu jevnføres Oberst Kruses Svar til Spm. 29: »Hvor General C. v. Arenstorff traf Gen. Maj. Sandberg«. Det lyder saaledes: »Hvor den Sal. Hr. General først havde truffen, Gen. Majoren, vidste han ikke; men ved det andet Pas havde han fundet dem begge for sig, da Bugenhagen bragte Ordren«.

Han har ikke næret nogen Betænkelighed ved at anvende ethvert Middel til at rense sig selv og til at sværte sin Overordnede, hvem han vilde lægge for Had.

Anderledes, end det her er skeet, kunne vi ikke rede de enkelte Begivenheder i venstre Fløjs Kamp ud fra hinanden. Materialet har det Fortrin, at det findes i en Retssag, og at Grundlaget dannes af beedigede Vidneforklaringer. Disse ere dog ofte vanskelige at bringe i Overensstemmelse og kræve den omhyggeligste Kritik for at udfinde den rette Mening. Vidnerne have undertiden misforstaaet Spørgsmaalet og forklaret om andre Ting, der forefaldt paa en anden Tid og et andet Sted. Dette maa vel erindres. Fremdeles have vi været nødte til at forelægge Bevismaterialet i saa stort Omfang, som det er skeet, thi ellers vilde vi ikke være blevne troede. Fordommen mod Arenstorfferne har været og er maaske endnu saa stor, at der har maattet trænges ind i de mindste Detailler for dog een Gang for alle at fremlægge et Billede, i hvilket Lys og Skygge var fordelt, som det fandtes i Dramaet selv, og ikke som det komponeredes af flittige Forfattere af Fædrelands-historier og Biografier. Vi tvivle om, at dette Forhør nogensinde har været benyttet. De Forfattere, der have gransket i Arkiverne, ere uden al Tvivl blevne staaende ved de Beretninger, vi skulle omtale under IV 2, eller i alt Fald ved Sandbergs Indlæg, som de have taget for gode Varer.

Hvilken Andel i det nævnte Nederlag, Man nu vil lægge over paa General Arenstorff, og i hvilke Ud-

tryk Man med Føje vil kunne betegne hans hele Virksomhed, vil Enhver, der vil anvende sin Tid paa nøje at læse vor Fremstilling igjennem, nu kunne afgjøre med sig selv. At de Ord, hvori Kaptajn Rist udtaler sin Dom over Arenstorff: »At det strax i hans Anordninger før det blodige Slag ved Lund viste sig, at han ikke var den vigtige Kommando voxen, og at det var hans og Kongens utidige og vilde Rytteriangreb⁹⁷⁾ med Hærens venstre Fløj, der for en stor Del⁹⁸⁾ var Skyld i, at Kampen⁹⁹⁾ endte saa fortvivlet«, ikke længer have nogen Værdi, turde fremgaae af det Foregaaende. Det har tildels været Øjemedet med vor hele Fremstilling at vise det og bevise det. Om den Dom, som Vaupell docerende udtaler over Arenstorff: »Feltherren Aren-

⁹⁷⁾ Hvad menes med dette utidige og vilde Rytteriangreb? Det Foregaaende viser, at det ved alle Lejligheder var de Svenske, der attakerede først. Men herpaa skulle vi ikke lægge Vægten. Menes der Opmarchen eller de enkelte Træfninger? Uden Tvivl er det venstre Fløjs Bevægelser fra det Øjeblik, den forlod Lejren, indtil den flygtede, der tages som et eneste, sammenhængende uafbrudt Rytteriangreb, skjønt Enkelthederne og Afvexlingerne strakte sig ud over ikke mindre end 3 Timer. Og hvad menes med »utidigt«? Naar var det da den rette Tid?

⁹⁸⁾ Vi kunne ved dette Udtryk »for en stor Del« ikke undlade at mindes det Udtryk, som samme Forfatter bruger om Broderen Frederik Arenstorff, »at Retræten var til Dels paa Grund af A.'s uheldige Dispositioner, meget uheldig.« Arenstorfferne skulle nu en Gang holde for, men da Forfatteren staaer foran ubekjendte og uoplyste Begivenheder, er han saa forsigtig iforvejen at trække en vis ubestemt Halvdel af Ansaret fra.

⁹⁹⁾ Venstre Fløjs Kamp eller hele Slaget? Man kan efter Sammenhængen være tilbøjelig til at troe (dog ikke sikker paa), at Forfatteren mener hele Slaget; i saa Fald springes jo rigtignok alle Slagets øvrige Chancer over, og de vare af den Beskaffenhed, at det gjerne, om Lykken havde føjet, kunde have endt med Sejr for de Danske.

storff, der ved sin ustyrlige Hidsighed havde forskyldt Nederlaget, var falden. Svenskerne tilskreve med Rette Carl XI's Snarraadighed, Aandsnærværelse og Udholdenhed Sejren. Bestemt Mod, Koldblodighed og Overblik ere nødvendige Egenskaber for en General. Arenstorff fattedes de to sidstnævnte Egenskaber, er støttet paa mere, end Forfatterens egne Betragtninger over Arenstorffs Deltagelse i denne ene Begivenhed, Slaget ved Lund, der for Arenstorffs Vedkommende omtrent var afsluttet Klokken 8¹/₂ om Morgenen, er os ikke bekjendt. Hvad vilde Man have dømt om de Svenskes dristige, eventyrlige Tog i lange Kolonner forbi den danske venstre Fløj, hvis de 14 Eskadroner, der her hele Natten stode i Beredskab, havde styrtet sig over dem? Hvis Lykken da havde føjet de Danske, vilde de samme Forfattere have belært Kong Carl om, hvilke Egenskaber der behøves for en Anfører. Var den danske venstre Fløjs første Kamp foregaaet med et gunstigt Udfald, og var Følgen deraf bleven en heldig Vending for de Danske af Kampen enten i det Hele, eller i alt Fald i Begyndelsen, vilde det samme »Rytteriangeb«, der nu kaldes »utidigt« og »vildt«, være bleven fremhævet som et Bevis paa Raadsnarhed i Beslutningen og Energi i Udførelsen, maaskee som en glimrende Vaabendaad. Den raisonnerende Historieskrivning har sine Betingelser og sine Vanskeligheder.

Vil Man samle Grundene til, at venstre Fløjs særlige Kamp faldt saa uheldig ud for os Danske, under et eneste Hovedsynspunkt, maa det med Vaupell være det, at den personlige Dygtighed og den mod Maalet sigtende Energi i saa overvejende høj Grad var tilstede hos

Anførerne paa svensk Side. Man sammenligne Kong Carl og Kong Christian! Kong Carls Indsats i Slaget var hans hele Fremtid. Misnøjet imod ham var stegen. Tabte han, vilde hans Throne vakle. I Bøn og Andagt havde han med sin Hofpræst Spegel tilbragt de sidste Timer før Opbruddet. Da Opbruddet fandt Sted, red han fra Afdeling til Afdeling og opmuntrede Alle. Til Garden sagde han, at den ikke maatte give den sidste Salve, førend den saa det Hvide i Fjendens Øjne. Trop efter Trop hilsede ham med Frimodighed og Fortrøstning. Kongen paa sin Side gjorde saavel den simple Soldat, som Officererne, saa forvissede om Sejren, som om de allerede havde vundet den. »Rakt på fienden« var hans Valgsprog i Kampen, som han aldrig svigtete for sin egen Person. Altid var han i Spidsen, altid vilde han fremad, aldrig gav han Tid eller tøvede. Vel overvejede Planer og en omhyggelig forberedt Udførelse af dem var ikke hans Sag. Han var Villien i den svenske Hær. Hvor forskjellig fra ham var ikke Kong Christian, ikke i den Henseende, at han ikke nok turde vove sin Person, men i Henseende til at beslutte, til at samle Andres Villie under sin, til at udføre og til at være fast i Udførelsen. Altid gik han og maatte han gaae i Andres Ledebaand. Hvor højt stod ikke ogsaa Dagens fejrede Helt paa svensk Side, Livregimentets Anfører, Niels Bjelke, over sin Modstander paa dansk Side, den tarvelige, træge Sandberg, der ikke var sig noget Ansvar bevidst. Vi nævne med Flid ikke Arenstorff; thi han var jo truffen og ude af Virksomhed, saa at sige, førend der egentlig var begyndt. Men vi nævne og

gjøre opmærksom paa, at hvert enkelt lille Træk, der i det Foregaaende er draget frem om ham, vidner om hans Villie og Energi, lige indtil hans sidste forgjæves Forsøg paa, haardt saaret som han var, hinsides Aaen at bringe de mageligt hjemad mod Landskrone dragende Skarer, med Sandberg sluttende Troppen, til at vende om!

Hvis det nu f. Ex. havde været Kong Carl, der var falden eller var bleven ukampdygtig paa Morgenstunden Kl. halv ni, han, der repræsenterede Villien, Sammenholdet og Enheden paa svensk Side, hvad kunde være bleven Følgen deraf? Ingen veed det; Man tør ikke engang formode det, men det var muligt, at Spidsen da var bleven brudt af den svenske Hærs Energi, og det var muligt, tiltrods for de mange dygtige Mænd, som Kongen havde om sig, at Enheden i Beslutningerne var gaaet tabt, og at der var tabt mere end Enheden, maaskee Slaget.

Paa dansk Side var det ikke Kong Christian, der repræsenterede Enheden, Villien og Energi. Han laante den kun Navnet. Paa dansk Side var det visselig Overanføreren Carl Arenstorff, af hvis Uforfærdethed, Snarraadighed og Villiekraft Man havde at vente Lykken og Fremgangen. Men Lykken blev ham ikke forundt, og igjennem ham blev den ogsaa for saa vidt berøvet den danske Hær, som Hæren fra hans Fald var uden samlet Ledelse.

Forfatteren i D. Biogr. Lex. fuldstændiggjør sin Dom om Arenstorff ved at tilføje, at »han bødede selv derfor ved i Slagets Begyndelse at blive dødelig saaret.« Dette »derfor«, der ikke er noget præciseret Udtryk, kan gaae paa alle de umiddelbart foran nævnte

Beskyldninger mod Arenstorff, 1) at han ikke var sin Kommando voxen, hvilket viste sig i hans Anordninger før Slaget, 2) at han og Kongen foretog et utidigt og vildt Rytteriangreb, og 3) at dette for en stor Del var Skyld i at Kampen endte saa fortvivlet. Os forekommer det, at denne Dom har en dobbelt Svaghed. Den første er den, at Forfatteren ikke har kjendt de nærmere Omstændigheder ved og den indbyrdes Sammenhæng i hele den Begivenhed, som han lægger til Grund for sin Dom. Den anden er den, at han mener, at det var Arenstorff, der bødede, altsaa betalte en passende Bod for sine Ufuldkommenheder og fejlagtige Handlemaade ved at blive saaret til Døden. Vi antage rigtignok, at forsaavidt der overhovedet i denne Forbindelse kan blive Spørgsmaal om at anvende Udtrykket bøde, enstydigt med at bære Følgerne, var det først og fremmest den danske Hær, der bødede, det vil sige, maatte bære Følgerne af, at Overgeneralen ubetænksomt udsatte sit eget Liv for Fare og ogsaa blev truffen. I denne Ubetænksomhed gjorde imidlertid efter Datidens Skik og Brug, der ikke kan maales med Nutidens Alen, alle Anførere, fra begge Konger nedad, sig skyldige, og vist Ingen mere, end de udmærkede Mænd, der paa svensk Side bar Sejren hjem. Der faldt mange tapre Mænd paa denne blodige Dag; men særligt at betegne den danske Overanfører som den Mand, der »selv bødede« eller selv modtog en vel fortjent Løn for sine Handlinger derved, at han blev dødelig saaret, forekommer os at være et stort Fejlsyn paa den Slags Begivenheder i Almindelighed, --- ikke mindst paa denne i Særdeles-

hed, og under alle Omstændigheder at bære en Følelse til Skue, der ikke er paa rette Sted overfor en tapper Mand, der gjorde sin Pligt og faldt for Danmarks Sag. Vi kjende ikke samtidige Forfatteres Dom over Arenstorff, om saadanne findes. Christian den Femte saa ham ikke i det ovenfor nævnte Lys. Han udtalte sig i høj Grad hædrende om ham og hans Deltagelse i Slaget ved Lund, see hans Condolenceskrivelse, Side 25, og hans Yttringer i det aabne Brev af 5 Juni 1679, Side 81.

IV.

Bilage til General C. von Arenstorff.1. Lieutenant Pulows Relation.¹⁾

Anno 1676 den 1ste Advent, altsaa den 3die December om Eftermiddagen, blev jeg underskrevne af min Oberstlieutenant Stürck kommanderet til at bringe noget Fourage og Proviant, der tilhørte vort Regiments Stab, ud til Lund og lade det lægge ind i et Hus. Jeg fungerede i Regimentskvartermesterens Sted og maatte selv forrette Tjeneste. Den følgende Morgen udbredte det Rygte sig i Lund, at Fjenden stod foran Byen, hvilket i Begyndelsen Ingen vilde troe. Jeg gik til min Hest, jog ud af Byen for at faae Rede derpaa, og da det ganske rigtigt forholdt sig saaledes, jog jeg igjen ind i Byen og gjorde Allarm, for at Enhver, som kunde ride, skulde begive sig ud af Byen, da Fjenden stod foran den. I Følge med en Korporal Vilz Brank af Ritmester Rantzows Kompagni, der havde været i Lund for efter sit Sigende at faae

¹⁾ Aktstykket er paa Tydsk og Oversættelsen ordret. Lieutenant Pulow stod i F. Arenstorffs Regiment, i Lejren (Nr. 1) mod Vest paa højre Fløj, nærmest Fodfolket.

Noget sat i Stand ved sit Vaaben (Gewehr), jog jeg igjen ud af Byen og traf strax Ritmester Artmar, der endnu havde nogle Ryttere, men kun meget faa, hos sig, hvorfor jeg spurgte ham, om han ikke havde flere Folk. Hertil svarede han, »de ere allerede huggede ned (caputt), og nogle ere redne deres Vej; jeg hører til Fortroppen og har havt Vagt.« Han spurgte mig, hvor jeg vilde hen, og da jeg svarede, »til Regimentet«, red vi bort med hinanden til vore Regimenter, til højre Fløj.²⁾ Da vi red igjennem vor Lejr, kom en Eskadron af Grev Reventlows Regiment, og hvis jeg saae ret, red han selv foran Eskadronen og Ritmester Bugenhagen bag samme. Jeg red hen til Bugenhagen, der havde den venstre Fod forbunden, og spurgte ham, hvad hans Ben fejlede, hvortil han svarede, at han for noget siden var styrtet med Hesten, og jeg red saa lidt sammen med ham. Under dette kom Ritmester Artmar bort fra mig, medens Korporalen blev hos mig. Vore Eskadroner af venstre Fløj gjorde nu Holdt, jeg husker ikke om det var fire eller fem, og jeg antager, at de hørte til Reventlows og Sehesteds Regimenter. Klokken var dengang halv elleve Formiddag. Til alle de andre Eskadroner af venstre Fløj saa jeg ikke noget; jeg saa kun de foran nævnte.

Da nu Fjenden havde Højden (o: Galgebakken) inde og fra Lund kom ned igjennem vor Lejr, hvor han en Stund holdt stille mellem Hytterne og, efter

²⁾ Pulow søgte forgæves højre Fløj ved Lejren, og stødte derved paa den flygtende venstre Fløj. Han er fra Lund passeret Øst om Fjenden ned til Lejren.

at have passeret dem, igjen gjorde Holdt, begyndte vore fornævnte Eskadroner, som Resten af venstre Fløj, at avancere mod Fjenden omtrent tredive Skridt, men holdt saa igjen an. Fjenden avancerede lidt efter lidt lige ind paa Vore, som holdt ganske stille og lod Fjenden komme saa nær, at Vore neppe kunde slutte sig sammen.³⁾ Der blev ikke fra nogen af Siderne afgivet nogen Salve, men kun enkelte Skud, og Fjenden gjennembrød vor Linie paa Midten,⁴⁾ men da Vore vare bedre beredne, forfulgte Fjenden os ikke langt. Da nu den venstre Fløj var helt borte, kom jeg derefter⁵⁾ til den salige General Arenstorff, der allerede var saaret. Han befalede mig, at jeg skulde blive hos ham, og jeg berattede ham da det, jeg ovenfor har meddelt. Da vi havde redet en Mils Vej eller saa omtrent, holdt Generalmajor Sandberg med sit Regiment paa højre Haand af Vejen, og hans Folk vare stegne af, medens de andre Regimente og Eskadroner af venstre Fløj glat væk vedbleve at marchere. Jeg sagde til Generalen: »Der holder Sandberg,« hvorpaa Generalen strax befalede mig og sagde: »Spørg dem, der rider der foran Tropperne, hvem der har befalet dem, at de skulle marchere bort, og sig dem, at de skulle gjøre Holdt.« Gene-

³⁾ »dasz sie kaum vor ihm sich zulegen kunten.«

⁴⁾ »und ginck der Feindt mitt wegensz hinter die unserigen drein.«

⁵⁾ hvor? paa denne eller hin Side Aaen? Vistnok det Sidste. General Arenstorff har vistnok, efter, at være bleven saaret, maattet begive sig til Lejren og er da derfra, da Fjenden kom hertil, gaaet over Aaen. Men Sandberg med sine Eskadroner var dog forud for ham.

ralen var meget opbragt⁶⁾ paa Sandberg, men hvilke Ord der faldt, kunde jeg, idet jeg jog væk, ikke saa ganske høre. Saa kom jeg til Generaladjutantlieutenant Reck, som med nogle Andre red foran Tropperne, og sagde til ham, nemlig Reck, (i Skyndingen lagde jeg ikke Mærke til, hvem de Andre vare): »Generalen vil vide, hvem der har givet Eder Ordre til at marchere bort,« hvortil Reck svarede: »Jeg veed det ikke, de siger, at Hs. Maj. skal have gjort det.« Jeg sagde: »Generalen har befalet, at I igjen skulle gjøre Holdt,« og gjorde Reck da strax Holdt paa højre Haand af Vejen med den Eskadron, der fulgte ham.

Derefter sagde Gen. Adjutant Reck igjen til mig: »De, der marchere der foran, maae vide, hvem der har givet Ordren.« Jeg jog saa videre fort til dem, der marcherede foran, i Spidsen for hvilke Tropper var Oberst Steensøn, Ritmester Grabow og Ritmester Bugenhagen, og sagde til dem: »Generalen lader spørge, hvem der har givet Jer Ordre til at marchere. I skulle »sætte« Jer igjen.« Ritmester Grabow svarede: »Kongen har givet Ordren,« hvorpaa de Andre sagde til hinanden: »Hvad skulle vi saa gjøre?« Jeg sagde da nok engang: »De Herrer høre vel, hvad der er Generalens Ordre. De Andre have allerede sat sig.« De vare dengang langt fra disse Andre og i en Dal, saa at de ikke kunde see. Ritmester Bugenhagen sagde saa: »Saa lad os da ogsaa gjøre det,« og derom har jeg allerede forud⁷⁾ givet

⁶⁾ »wahr sehr ungehalten auff Sandbergen.«

⁷⁾ Næmlig i Forhøret til Spm. 33, hvor Pulows Forklaring lyder saaledes: »Han veed ikke Andet, end at den sal. General be-

Forklaring. Derpaa vendte jeg min Hest og Oberst Steensøn red med tilbage og spurgte, hvor Generalen var. Jeg svarede: »Han vil ret strax møde os, han er ogsaa saaret.« Da jeg saae mig om og holdt stille, marcherede de (Grabow og Bugenhagen) videre fort, og jeg sagde derfor til Oberst Steensøn: »Eska-dronerne have ikke videre Lyst til at sætte sig.« Jeg bragte saa Melding til Generalen.

Da jeg nu igjen fulgte med Generalen, havde Grabow og Bugenhagen sat sig paa venstre Haand noget fra Vejen, en god Fjerdingvej fra det Sted, hvor jeg traf dem. Kort efter befalede Generalen mig igjen at ride forud til Landskrone til Komman-danten dersteds for at bestille et Kvarter, hvor han kunde finde Plads og blive forbunden, og det skete hen imod Solnedgang.

At Foranstaaende er mig vitterligt og er passeret, og at det er overensstemmende med Sandhed, vil jeg altid vedstaae for Gud og min naadige Konge og Herre, naar det begjeres af mig, og bekræfte med min korporlige Ed.

Hansz Adam Pulow.
mmp.

Den 13de Februar an. 1677.

falede ham, at han skulde ride til Generalmajor Sandberg, og sige, at Tropperne igjen skulde sætte sig, og at Ritmester Grabow sagde, at de skulde marchere til Landskrone. Han henholder sig til sin indgivne skriftlige Relation.« (Han sigter vel til den Relation, han vilde indgive.)

2.

I Gehejmearkivet findes i Danske Kongers Samlinger to Beretninger om Slaget ved Lund, begge daterede Landskrone den 5 Decbr. 1676. Det er to Udkast eller Kladder, skrevne paa brækket Papir, med mange Tilføjelser og Rettelser. Fremstillingen er nogenlunde ens i dem begge, men de afvige i to Punkter fra hinanden. I den ene, som vi ville kalde Nr. 1, findes en Meddelelse om, at Kongen før sin Flugt fra Valkärra har haft en Samtale med Frederik Arenstorff, der raadede ham til at flygte og lovede at vinde Slaget, hvorefter Kongen nedlagde Kommandoen i hans Haand. Fremdeles findes en lang Redegjørelse for Tabene af faldne, saarede og savnede Officerer m. v. Den anden, som vi ville kalde Nr. 2, medtager ikke disse to Punkter.

I det store Kgl. Bibliothek findes 14 forskellige Beretninger om Slaget. To af disse indeholdes i Aviser, nemlig den ene i »Ordinaire Post-Tidinger« Nr. 50 for 14 Decbr. 1676, den anden i »Extraordinaires maanedlige Relationer« Nr. 63 for 1676. De øvrige 12 Beretninger ere trykte Piecer, om hvilke Katalog 35, Danmarks Historie 1 Afd. S. 412, giver Oplysning. Af disse Piecer ere 10 samtidige, trykte

i Kjøbenhavn, Stralsund og Stockholm, 2 ere derimod nye, svenske, fra 1854 og 1876.

Af disse Beretninger er det selvfølgelig kun de to Kladder, skrevne i Landskrone Dagen efter Slaget, der have Interesse som Originaler. Den, vi have kaldt Nr. 2 ligger til Grund for den trykte Piece, som findes i det Kgl. Bibl. i Hjelmstjernes Samling Nr. 2698 4°, men den har af Kladden Nr. 1 optaget Beretningen om de døde, saarede og savnede Officerer.

Saavidt vort Eftersyn har strakt sig, findes Beretningen om Kongens Samtale med Frederik Arenstorff, see ovenfor, ikke noget andet Sted, end netop i den omtalte Kladder Nr. 1. Den findes ikke paa Tryk i nogen af de samtidige Piecer, og Kladden Nr. 1 bliver saaledes, saa vidt vi vide, den eneste Kilde, af hvilke senere Forfattere under deres Studier i Gehejmearkivet har kunnet øse denne gængse Fortælling. Det vil nu komme an paa, hvilken Værdi der kan tillægges denne Beretning, og vi skulle derom bemærke Følgende.

Ingen af Kladderne er underskrevet, og vi gjenkjende ikke Haandskriften. Den 5 Decbr., Dagen efter Slaget, havde Man endnu i Landskrone ingen klar Oversigt over Gangen i Begivenhederne, og det kunde saaledes tænkes, at Beretningen var en Version, som dog havde en vis Sandsynlighed for sig. Saaledes troe vi dog ikke, at det forholder sig. Det var et ubehageligt Faktum, at Kongen efter venstre Fløjs tredie Træfning ilsoft havde begivet sig over til Valkärra, og at han, da det saae ud, som om han her var afskaaren paa alle Sider, ligefrem tog Flugten i god Tid. Denne Flugt, der var forhastet, maatte

dog dækkes med et eller andet anstændigt Paaskud, og saa har Man inventeret et Raad fra Arenstorffs Side, og en Overgivelse af Kommandoen fra Kongen til Arenstorff; men det har Arenstorff ikke villet gaae ind paa. Han har ikke i den Grad villet være Skjærmbrædt for Kongen, og saa har Man sat den anden Beretning sammen og ladet den komme i Trykken. Det Hele forholder sig neppe anderledes. Ved den omtalte Kladde Nr. 1 kan fremdeles gjøres den Bemærkning, at den, idet den er tænkt at skulle være en Slags Redegjørelse for Slaget til Publikums Efterretning, just ikke tilstræber at sætte Publikum altfor nøje ind i alle Enkelthederne eller at give det hverken en klar eller sandfærdig Oversigt over Begivenhedernes Gang. Det gjælder den kun om at stille Kongens Person i et heldigt Lys og iøvrigt at dække over Nederlaget ved at tale om de erobrede Faner og i høje Toner om den af Kongen og enkelte Mænd udviste Tapperhed.

Begge de nævnte Kladder ere paa Tydsk. Hvorvel Indholdet efter det Foranstaaende ikke har en Kildes Værdi og endog i flere Punkter ligefrem er urigtigt, skulle vi dog til Slutning i Oversættelse meddele nogle Stykker af Begyndelsen af Nr. 1, der omhandle Brødrene Arenstorff.

Titelen er: »Relation om det den 4 Decbr. ved Lund holdte Hovedslag mellem de Kgl. Majestæter til Danmark og Sverig, hvilke begge personligt vare tilstede. Af Landskrone d. 5 Decbr. 1676«.

Det hedder om Carl Arenstorff i Begyndelsen: »Paa Fortropperne, som først skrede til Angreb, fulgte

vore røde Dragoner, der i Begyndelsen holdt sig godt; men Fjendens højre Fløj og hans Fodfolk trængte stærkt paa Vore, der, uagtet Fjenden kanonerede stærkt paa dem, dog holdt sig ret godt og tre Gange angreb Fjenden. Men saa kom Vore i Uorden. Da General Arenstorff saa dette, begav han sig ilsomt derhen for at gjenoprette Ordenen og kommanderede to Eskadroner af sit eget Regiment til at understøtte Dragonerne tilligemed Fortropperne. Da han saa, at de endnu vare for svage, og at Fjenden var dem overlegen, beordrede han begge Obersterne Sehested og Gottfried til at angribe Fjenden; og avancerede da Fjenden med sin hele højre Fløj og Infanteri, der var vort langt overlegen. Idet vort Fodfolk endnu ikke havde »sat sig«, bragte Fjenden vor venstre Fløj i Uorden. Da Generalen saa, dette, begav han sig midt ind i Ilden for at anføre alle Eskadroner og igjen bringe dem i Orden, hvilket ogsaa vilde være lykkedes, naar han ikke i denne Attake var bleven saaret. Den Arm, med hvilken han førte sin Kaarde, blev skudt i Stykker, saa at han blev nødt til at begive sig bort fra Kampen«.

Man seer let, hvor upaalidelig denne Fremstilling er i Enkelthederne. Om Kongen, der under hele Actionen fungerede som General, fortælles meget udførligt, hvorledes han fra den slaaede venstre Fløj begav sig over til Fodfolket og holdt ved samme under dets Sammenstød med de Svenske. Da han næsten saa sig omringet af Fjenden, begav han sig fra Fodfolket til højre Fløj, gav selv her Ordre og stillede selv andre Officerer i Spidsen for de Eskadroner, der havde

mistet deres. Der fortælles, at den danske Livgarde under Kongens Nærværelse angreb 12 Gange med megen Vigeur og erobrede to hvide, med Guld brode-rede Estandarter. Derefter omtales Obersterne Bibows og Levetzaus store Tapperhed, og endelig hedder det: »Da Hs. Majestæt befandt sig i fuld Aktion ved højre Fløj, mødte han General Lt. Arenstorff, som kom-manderede Fløjen. Han havde hele Tiden været i Ilden og til den Tid holdt Alting i god Stand. Hans Majestæt fortalte ham da udførlig, hvorledes Alting var gaaet til paa den anden Side, og at den venstre Fløj havde maattet retirere. Da bad nævnte Hr. General Lieutenant Arenstorff Kongen om at passere Aaen og dog bringe sin Person, hvorpaa det Hele kom an, i Sikkerhed, idet han forsikrede, at han ikke vilde for-lade Slaget, med mindre han enten faldt eller sejrede, eller kunde gjøre det i god Orden, hvilket han ogsaa endelig holdt. Og passerede altsaa Kongen, dog først efter langvarig Betænkning, Aaen med nogle faa Folk, som han havde med sig, og var Fjenden med nogle Tropper allerede i Anmarche for at forhindre en saadan Overgang«. Derefter fortælles om Meerheims og Rant-zaus Tapperhed »und hat der letzte, seiner Gewohnheit nach, bey 20 mit eigener Hand erleget«. osv.

Denne hele Fortælling, der ikke stemmer med, hvad der ellers foreligger, jfr. S. 17 og 135, har altfor meget Udseendet af at være opfundet for at besmykke Kongens Flugt, til at der kan tillægges den noget Værd. Det bedste Bevis herfor turde ogsaa være det, at Man ikke vovede at gjøre Samtiden bekjendt

med denne Redaktion, men lod den forblive helliggende som en Kladde.

I Kladde Nr. 2, der ligger til Grund for den trykte Piece, hedder det om Kongen, at han begav sig fra venstre Fløj til højre, der var i fuld Aktion, og efter denne Bemærkning tier Beretningen ganske om Kongens Person og hans Flugt, saavel som om hele Slutningen af Slaget.

Wikkelaar til:
„Generaleme Friderich og Carl von Kronschoff.“

Side 142. Note fra oven, = erindrede til Venstre om en Højde, =
Rignons Forklaring der er paa Tydsk skal seel fra en uilkeleert
Kandpunkt forskaaes saaledes, = erindrede til Højre om en Højde, =
„Højre“ var hans uoverensstemmelse.

Side 146. Oberstleutenant Borinck - han skrev sit Navn Borinck
var den 4 December 1676 Major under Oberstleutenant Born
om Schänckburg af Hertogen af Croys Regiment, = af Weghers
Regiment = indgaaet.

Side 210. Note fra neden = om Meerheius og Baukzeus Tap-
perhet = skal være = om Baukzeus og Meerheius Tapperhet =.

